

Türkiye’de Aile ve Çocuk Olmak

Sosyal Politika Çerçevesinde Teorik Değerlendirmeler

Editör

RASİM BABAHANOĞLU

BİDGE Yayınları

Türkiye’de Aile ve Çocuk Olmak Sosyal Politika Çerçevesinde Teorik
Değerlendirmeler

Editör: Rasim Babahanoğlu

ISBN: 978-625-6488-12-0

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

1. Baskı: BİDGE Yayınları, 2023

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayin@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya
/ Ankara

Ön Söz

Bilindiği gibi toplumların temelini oluşturan en önemli öge ailedir. Bir ailenin de en önemli ögeleri kuşkusuz ebeveyn ve çocuklardır. Günümüzde bütün toplumların sağlam temel üzerine inşası elbette sağlıklı bir çocukluk döneminden ve sağlıklı ailelerin kurulmasından geçmektedir. Her toplumun aile ve çocuklara yönelik sosyal politikaları olduğu gibi toplumumuzda da aile ve çocuğa yönelik sosyal politikalar mevcuttur. Var olan sosyal politikaların uygulanabilirliği de elbette yetkin ve liyakat sahibi profesyonellerce mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de aile ve çocuk konusunun kapsamlı bir şekilde ele alınması için toparlanmış ve bir araya getirilmiş bir kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu kitapta söz konusu ihtiyaca yönelik olarak “tarihsel süreçte aile ve çocuk”, “ailenin korunması ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi”, “aile içinde sağlıklı iletişim ve iletişimin önemi”, “aile içinde ebeveyn rolleri ve sorumlulukları”, “aile danışmanlığı ve yaklaşımları”, aile ve çocuk mahkemelerinde arabuluculuk”, “sağlıklı ve sağlıklı aile özellikleri”, “tek ebeveynli aileler”, “ailede çocuk hak ve sorumlulukları”, “çocuk hakları” “ Türkiye’de çocuk adalet sistemi”, “çocuk hakları ve çocuk istismarı” ve “Türkiye’de çocuk politikaları” gibi önemli konular literatür çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Bahsi geçen konuların teorik değerlendirilmeleri yapılırken, uygulamada ya da pratikte ne gibi eksiklikler ve sıkıntıların olup olmadığı da tartışılmaktadır. Sosyal hizmet mesleğinin eleştirel yaklaşım modelinden de faydalanılarak aile ve çocuk konusunda var olan sosyal politikaların daha işlevsel olabilmesi adına uygulamaların geliştirilmesi ve dönüştürülmesi açısından oldukça önemli bilgilere yer verilmiştir.

Sonuç olarak bu kitap, Türkiye’de aile ve çocuğa sahip olanlara, bilimsel ve akademik çalışma yapanlara, öğrenci, öğretici/eğitici ve bütün meslek gruplarının okuyabileceği bir eser olarak toparlanmıştır. Özellikle yaşadığımız toplumda kadın ve

çocukların sahip oldukları hakların neler olduğu, anne ve babalarının hak ve sorumlulukları gibi bilgileri içinde barındırması bağlamında da oldukça büyük önem arz etmektedir. Bu kitapta emeği geçen bütün bölüm yazarlarını ve öğrencim olan Doç. Dr. Rasim BABAHANOĞLU'nu tebrik eder, başarılarının devamını dilerim...

Prof. Dr. Serap DAŞBAŞ

İçindekiler

TARİHSEL SÜREÇTE AİLE VE ÇOCUK: BİR LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ	7
Semra AYDOĞAN.....	7
Sinem ŞEN	7
AİLENİN KORUNMASI VE KADINA KARŞI ŞİDDETİN ÖNLEMNESİ.....	22
Selim SAKKALI	22
Ali EROL	22
AİLEDE ÇOCUK HAK VE SORUMLULUKLARI	33
Betül BOZKURT	33
Erol ÇİVİKGEDİY	33
AİLE İÇİ İLETİŞİM VE ÇOCUK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	45
Şerafettin KARATEPE.....	45
Murat TÖK.....	45
AİLE İÇERİSİNDE SAĞLIKLI İLETİŞİM KURMA VE İLETİŞİMİN ÖNEMİ	70
Hatice BORUCU	70
Zahide ŞAHİN	70
AİLE İÇİNDE EBEVEYN ROLLERİ, SORUMLULUKLARI VE GÖREVLERİ	84
Mustafa KULA.....	84
Selami BOLAT	84
AİLE DANIŞMANLIĞI VE YAKLAŞIMLARI	105
Hatice ÖZ ALGÖK	105
Zeliha KAYACI	105

AİLE VE ÇOCUK MAHKEMELERİNDE ARABULUCULUK.....	119
M. Fatih KOÇ.....	119
Fatih Gökhan ÇAĞLAR.....	119
SAĞLIKLI VE SAĞLIKSIZ AİLELERİN ÖZELLİKLERİ: GENEL BİR DEĞERLENDİRME	133
Elif CEYLAN.....	133
Kübra AYSAL	133
TEK EBEVEYNLİ AİLE: TEORİK BİR DEĞERLENDİRME	144
Bilge TAŞDEMİR.....	144
Sabire GÜR	144
EVRENSEL ÇOCUK HAKLARINA BAKIŞ: KISA BİR DEĞERLENDİRME	157
N. Elçin ÇELİK DUYAR.....	157
Elçim GÜLEZ NAKÇI.....	157
TÜRKİYE’DE ÇOCUK ADALET SİSTEMİ: ÇOCUK SUÇLULUĞU	167
Rasim BABAHANOĞLU	167
Emine TERCAN	167
ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK İSTİSMARI	182
Yunus BULAKBAŞI.....	182
Doğukan ÖKTEN.....	182
TÜRKİYE’DE ÇOCUK POLİTİKASI	201
Rasim BABAHANOĞLU	201
Fatma PENEZ PÜTÜN	201

Bölüm 1

TARİHSEL SÜREÇTE AİLE VE ÇOCUK: BİR LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

Semra AYDOĞAN¹
Sinem ŞEN²

GİRİŞ

Ailenin ilk kuruluşuna bakıldığında sosyal düzenin sağlanması amacıyla kurulduğunu yapılan araştırmalar bizlere göstermektedir. Ailede kadın ve erkek ilk olarak rollerinin gereğini öğrenir. Ailede öğrenilen roller kuşaktan kuşağa geçerek toplumsal görevi de yerine getirmiş olur. Cumhuriyet öncesi dönemde eve bakmakla sorumlu olan erkektir. Kadın çocuk doğurur, çocuğa bakar, temizlik yapar ve yemek pişirir. Ailede söz sahibi erkektir. Ailenin genişlemesiyle ve yerleşik hayata geçilmesiyle hayvanların bakımından tarla ve bahçe işlerine kadar kadınların çalıştırıldığı görülmektedir.

Toplumlarda meydana gelen değişimler aile yapılarını etkilemiş ve zaman zaman da görev ve sorumluluklarda da farklılıklar olmuş. Cumhuriyet sonrasında yaşanan birçok yapıda olduğu gibi aile ve evlilik yapılarında da değişimler olmuştur. Artık küçük köy toplulukları kentleşme ve sanayileşmenin arasında yerini almıştır. Tabi ki bu da beraberinde aile, evlilikler, çocuk yetiştirme biçimlerinde yaşanan etkileşim sonucunda değişime uğramıştır.

¹ Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum. semrayeti9@gmail.com

² Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum. sinem736@yahoo.com

Geniş aile yapısı yerini çekirdek aileye bırakmıştır. Artık günümüzde bireyler anne ya da baba olmaya karar verdiklerinde evliliği düşünmeye başlamışlardır. Bunların yanında işlerinde ilerleme ve kariyer sahibi olmayı isteyen kadın ya da erkekler de mevcuttur. Yaşam standartlarında meydana gelen değişimler, eğitim ve ekonomik bağımsızlıkla birlikte boşanmalarda da artışlar meydana gelmiş ve tek ebeveynli ailelerin sayısı da gün geçtikçe artmaktadır. Tabii ki boşanmanın dışında ölüm, ayrı yaşama gibi farklı olaylar da tek ebeveynli bir çocuğın oluşumuna neden olabilmektedir. Tek ebeveynli çocukların sayılarındaki artış ise farklı sorunları beraberinde getirmiştir. Tek ebeveynli bir çocukta duygusal gelişimin yanında tüm gelişim alanlarında da sorunlar yaşanabileceği görölmüştür.

Tarihsel Gelişim

Aile birçok kaynaklarda ifade edildiği gibi toplumun temelini oluşturan en küçük birimdir. İnsanoğlunun yaşamında son derece önemli bir kavramdır. Aile, insanoğlunun devamlılığının sağlandığı, içinde yaşadığı toplumun kurallarının öğretildiği bireylere toplumsal cinsiyet rollerinin aktarıldığı değer yargılarının öğretildiği ve nesilden nesille öğretilerin gerçekteleştiği sosyal bir kurumdur. Sağlıklı bireylerin yetiştirilmesinde ve eğitilmesinde geçmişten günümüze kadar incelendiğinde önemini ortaya koymaktadır. Köklü ve kalıcı davranışların temeli çocuğa doğru zamanda doğru yerde doğru yöntemlerle eğitim vermekle başlar. Çocuğın gelişim alanları göz önünde bulundurularak ailenin rolünün etkilerinin ne kadar önemli olduğunu yapılan çalışmalar ortaya koymuştur.

Çocukların temel gereksinimlerinden, gelişim ve eğitimlerine kadar ailenin önemli sorumluluklarının olduğu görölmektedir. Bazı araştırmacıların ifade ettiği gibi çocuğın gelişiminden eğitime sorumlu olan ailedir. Çocuklar, karşılaşabilecekleri sorunlarla başa çıkma yollarını, ailelerinden, anne-babalarından öğrenirler. Ruhsal yönden, sağlıklı ya da olumsuz bir kişilik geliştirmelerinin, büyük ölçüde anne-babalarının tutumlarına ve anne-baba-çocuk arasındaki

ilişkilere bağlı olduğu söylenebilir. Çocukların çeşitli özelliklerine ve gelişim evrelerine ait özellikleri hakkında bilgilenmek, onları anlama, sağlıklı ilişkilerin sağlanması ve ara sıra yaşanan problemleri çözümlemede önemlidir. Çocuğun bedensel ve psikolojik olarak sağlıklı bir şekilde büyütülmesinde ve kişiliğin oluşmasında ebeveynler veya çocuğun bakımıyla ilgilenen kişinin rolü çok büyüktür.

Gelişim, döllenmeden başlayarak ölünceye kadar devam eden bedensel, zihinsel, sosyal ve duygusal yönden, belli bir sırayla en son aşamasına ulaşıncaya kadar iç ve dış etkenler sonucu birbirine bağlı ve düzenli biçimde ortaya çıkan ve ilerleyici bir dizi değişiklikler olarak tanımlanır. Büyüme ve gelişme bir arada meydana gelse de büyümeden ayrı olarak gelişme yeni ortaya çıkan yetenekler ve davranış örüntüleri ile gerçekleşir. Buradan da anlaşılabileceği gibi, gelişimin göstergesi davranışlardır ve gelişim her yönüyle bir bütündür. Gelişim hızı, her gelişim döneminde ve her çocuğa göre hızlı veya yavaş farklılıklar gösterebilir. Çocuklarda gelişim hızlarında farklılıklar olsa da genel olarak tüm çocuklar aynı gelişim aşamalarından geçerek büyürler (Ekşi,1999). Gelişim, döllenme anından başlayıp ölünceye kadar devam eden bir süreçtir. Büyüme süreci içinde çocuklar, bilişsel ve sosyal alanlarda önceki bilgilerine yenilerini ekleyerek ve bu bilgileri içselleştirerek aktif birer rol oynarlar. Bu süreç içinde çocuklar bağımlılıktan özerkliğe, ben-merkezcilikten paylaşıma, sabırsızlıktan, isteklerini ertelemeye ve beklemeyi öğrenmeye, tutarsız davranışlardan tutarlılıklara, duyguları ani değişimlerden daha dengeli bir duygu durumuna, düşünceleri ise somut düşünceden soyut ve mantıklı düşünmeye doğru bir gelişim ve değişim gösterir (Yörükoğlu,1996).

Çocuğun gelişiminde kalıtımın ve çevrenin etkisinin önemli bir yere sahip olduğunu günümüzde her ikisinin de etkilerinin varlığı görülmektedir. Davranışların bazılarının doğuştan geldiğini ve değiştirilmesinin zor olduğu görülmüştür. Örneğin kalıtsal olarak uyuşuk ve ağır kanlı olan birinin ne kadar eğitirsek eğitim hareketli hale getiremeyiz. Kalıtsal yapıdan gelen olgunlaşma

gerçekleşmedikçe ne kadar çevresel düzenlemeler yapılırsa yapılsın eğitimin ve çevrenin bir etkisi yok. Çocuklarda bazı kalıtsal olgunlaşma olmadan bazı davranışları yapması mümkün değildir. Çocukların gelişimleri üzerinde yapılan araştırmada çok farklı yeteneklere sahip oldukları görülmüştür.

Psikogenetik'in kuruculardan Hall'e göre, kişinin dış çevreyi ayarlayan denetleyen özelliklerin kalıttan geldiğini, kalıtsal özelliklerin hayatta önemli etkiler yaptığı bir gerçektir. Anne ve babaları düşündüren en önemli problem, çocuklarını nasıl bir yaşamın olacağıdır. Çocuk annesinin ve babasının iyi uğraşları sonucunu istenen yaşamı mı, ya da çocuğun doğasının dayattığı hayatı mı yaşayacaktır? Bilhassa, yirminci yüzyılın ilk yıllarında Genetik Bilimi yeni şekil alırken, kader felsefesi daha değerli olduğundan anne ve babaların uğraşları boşunadır, çocuk yaradılışın bir ürünüdür anlayışı egemendi. Bu felsefeye göre; insanların özü ne ise nasılsa öyle kalır. Birçok insan ne kadar kaliteli ve iyi bir eğitim alırsa alsınlar bir sonraki zamanda önceki durumlarına döner.

Yirminci yüzyılın başlarında, insanların öğrenilmiş ve sonradan kazanılmış davranışlarında ayrıntılı araştırmalar yapılması düşüncelerin aniden değişmesine ve çocuk nasıl dünyaya gelirse gelsin, çocuğu istenilen şekilde yetiştirmenin ve iyi bir insan olmasında anne, baba ve eğitimcilerin etkili olduğunu göstermiştir. Leibniz; bana eğitim olanağı verilsin, dünyayı yerinden oynatayım demiştir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde çocuğun kişiliğinin oluşmasında, ne sadece kalıtımın etkisinin nede toplumun sürekli etkileri ve eğitimin sonucu olduğu şeklindedir. Ortaya çıkan sonuçlar da gelişim kalıtımla çevrenin ortaklaşa etkileşimi sonucu sağlıklı bir yol izleyebilir. Kalıtsal kişinin yetenek sınırlarını belirlemektedir. Bu yetenekleri en üst düzeye çıkarılması ancak bireyin uygun bir ortamda büyütülmesiyle gerçekleşebilir.

Kişiliğimizin oluşumunda ruhsal ve sosyal etkilerin tamamı görülmektedir. Kişiliğin ana maddesi kalıttır bu ana maddeyi şekillendiren aile, arkadaşlar, okul ve komşular, başka bir ifadeyle çevredir. Çocuğun bazı kalıtsal özellikleri doğumdan hemen sonra

ortaya çıkarken bazı özelliklerin ise çocuğun büyümesiyle görülebilirken bir kısmı ise yaşantısı boyunca hiç görülmeyebilir. Çünkü gerekli çevresel düzenlemeler hazırlanmamıştır. Örneğin; müziğe karşı yeteneği olan bir ocuk ailesi veya komşuları tarafından öyle bir çevrede yetişir ki onların arasında kaba, atılgan ve kavgacı olmayı büyük bir meziyet olarak görür ve çocuğun karakteri de bu yönlü gelişir. Adler'e karakter özelliklerinin doğal olmadığını, yaşamın ilk dönemleri karakteri belirliyor. Örneğin: bir ocuk çalışkanlığı veya tembelliği çevresinden öğrenir, ocuk bu alışkanlıkları doğuştan getirmez.

Çocuklarda ğrenme doğduğu anda başlar, her toplumun kendine özgü ocuk yetiştirme yöntemleri vardır. Kalıtım ve yetiştirme biçimlerinin bütünleşmesiyle kişilik oluşmaktadır. ocuğu yetiştirme biçimleri, disiplinler organizma üzerinde etki yaparak çocuğun kişiliğine ve davranışlarına şekil verir. Kişiliğin şekillendiği temelinin atıldığı dönem çocukluk dönemidir. Yapılan klinik çalışmalarda, hayvan deneylerinde, çocuklar üzerinde uzun süreli gözlemlerde hayatın ilk altı-yedi yılında ocuk bazı temel davranışları öğrenmiş ve işelleştirmeye başlamıştır. Çocuğun gelişiminde hayatının ve en önemli zamanları olan bu dönemi aile içinde geçirdiği düşünülecek olursa, ocuk eğitiminde ailenin rolü küçümsenemez (Girişken,2010). Çocukların ilerleyen zamanlarda uyumlu ve başarılı bireyler olmalarını sağlamak için kaliteli eğitim şartlarının geliştirilmesinde eğitimciler büyük çaba içerisindedirler. şahsiyet gelişiminin insan yaşamı boyunca devam ettiğini bilsek de şahsiyetin gelişimi ve yapılanmasında çocukluk döneminde temellerinin atıldığı düşüncesi hala geçerliliğini korumaktadır. Yapılan sosyal uyum araştırmaların da çocuğun aileden kazandığı beceri ve duyguların çok önemli olduğunu göstermektedir.

Ebeveynlerin ve diğer aile bireylerinin çocukla olan iletişimi, çocuğun aile içindeki konumunu belirlemektedir. Aile bireylerinin çocuğa yönelik davranış ve takınılan tavır, ilk yaşantıların oluşumunda büyük önem göstermektedir. Erken ocukluk döneminde ocuk, sosyalleşmeyi öğrenirken aynı zamanda

benzerlik kurabileceği bir modele ihtiyaç duyar. Kişilik oluşumunda önemli olan model alma , genellikle aile içindeki yakın kişilerle gerçekleşmektedir. Model aldığı kişiler ilk etapta ebeveynler olmaktadır veya akrabalar ya da sık gördüğü yakınları gibi aile içinden bir erişkin de model aldığı kişiler olabilir. Bu bireyler sağlıklı bir kişilik yapısına sahipse, olumsuz davranış örneğini çocuğun alma ihtimali artmaktadır. Eğitimin en iyi öğrenileceği yer çocuğun yuvasıdır. Bireyin temel değerlerini öğrenip bir sonraki kuşaklara aile vasıtasıyla aktarır.

Birey, ailesinden ilk dinî ve ahlâkî bilgi ve tutumları öğrenir. Çocuğun ilk başta temel ihtiyaçlarının karşılanmasıyla birlikte ruhsal ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Ruhsal ihtiyaçların başında sevgi, disiplin ve özgürlük gelmektedir. Bu ihtiyaçlar, birbiriyle ilişkilidir ve birlikte karşılanır. Bebeklik döneminde özellikle sevgi ihtiyacı yoğundur, yaşamın ileriki döneminde sevgi gereksiniminin yanında hürriyeti sağlama ve disipline etme gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ailenin önemi, sadece onun maddî ihtiyaçlarını karşılamaktan kaynaklanmamaktadır. Çocuğun ekonomik gereksinimleri karşılanması ne kadar önemli ise ailede sağlanan ilgi, sevgi kendini koruma altında hissetme duygusunun oluşumu ve bu ortamın sağlanması mümkün değildir.

Çocuklar için özellikle anneler ve onların çocuklarına gösterdiği ilgi ve sevgi önemlidir. Anne sevgisinden yoksun büyüyen çocuk, diğer gereksinimleri karşılanırsa da , dokunma ve sevmeye ihtiyacı karşılanmadığında psikolojik açıdan tutarsız davranışlar gösterebilir. Sevginin ve güvenin öğrenildiği yer ailedir. Yetiştirme yurtlarında büyüyen ve bu gereksinimleri karşılanamayan çocuklar üzerinde yapılan araştırmalarda bu durum açıkça görülmektedir(Aydın,2014).

Geleneksel Dönemde Ailenin Toplumsal Biçimlenmesi

Gündelik hayatın temel unsurlarını içinde bulunduran aile üzerinde, yaşamda gerekli ve etkin olan hiç kuşkusuz gelenektir. İnsanoğlu aslı itibarıyla, içtepi ve güdüleriyle birlikteliği sağlayan

bir arada tutan, hayat deneyimleri bakılarak inanç, değer, ahlaki ve bir arada yaşamaya yönelik, her türlü toplumsal ilişkileri sağlayan kuralları oluşturan sosyal varlıklardır (Aydemir ve Tecim, 2012: 45). Genel itibariyle halkın atalarından aldığı ve farklı yollarla bir sonraki nesillere aktardığı her çeşit maddi/manevi dizayn ve uygulamalar şekli olan gelenek, toplumların ortak değerlerini, bilgi, hal, hareket, davranış biçimlerini oluşturmaktadır. Bu sebeple gelenekler bir taraftan toplumların devamlılığını sağlarken diğer taraftan da toplumun en temel bağlayıcı kaynağı olmaktadır.

Toplumun devamlılığının sağlanmasında ve ilişkilere, eylemlere uygun bir zemin hazırlamasının yanında gelenek, özelde ise aile hayatında aksi durumlara da neden olabilmektedir. Gelenek insanların her türlü davranışlarında, düşüncesinde ve yaşayış biçiminin yanında aile üzerinde de belli etkileri vardır. Gelenek bazı durumlarda dinamik yapısından hareketle kendi sınırları içerisinde söz konusu unsurların meydana gelmesinde etkili iken, bazı durumlarda ise bu unsurların karşısında baskın olarak yer almaktadır. İnsanlara geçmişi zenginleştirerek sunarken diğer taraftan insanların geçmiş zamandan kurtulamamasına sebep olabilmektedir, anın yaşanması ve fark edilmesini engellemekte insan yaşamının diğer unsurlarının hududunu aşabilmektedir.

Toplumsal yapı içerisinde varlığını koruyan aile geleneğin bir parçası olarak var olmuş ve yaşanan gelişmeler karşısında yine geleneğe sığınarak varlığını muhafaza etmiş, geçmişten bugüne toplumun yeniden yenilenmesinde geleneklerin sürekliliğini sağlamıştır. Yalnız gelenek zaman içerisinde aynı kalmamakta; aksine dönemin geçerli yapısına, talep ve gereksinimlerine göre yeniden şekillenmektedir. Bu tarafla gelenek sadece tarihsel bir olgu olmamanın yanında ailenin aktarımıyla birlikte tarihe etki eden, onu oluşturan bir özellik kazanmaktadır.

Aile, bir yandan toplumun koruyucusu geleneksel üreticisi olurken, diğer yandan da oluşan sistemin taşıyıcısı olmaktadır. Aile içinde bireylerin aldığı görev ve rollerle toplumun içerisinde değişimini sağlayıp toplumun temelini oluştur. Geleneksel toplumda

aile işlevsel durumunun yanında kendi içinde ve özel alanda bir gelenek oluşturmaktadır. Geleneksel sistem aile içini gizli alan olarak görmekte, gizli alanı kadın, erkek ilişkisini aynı zamanda aileye sonradan katılan bireyler arasındaki ilişkilerin gerçekleştiği alan olarak tanımlamaktadır. Karşılıklı sorumluluk duygusunun olduğu ve içten, samimi ilişkilerin yaşandığı evde oluşan ailevi sorunlar yaşanan tüm olumlu ve olumsuz duygular hayatta insanlara dair ne varsa her şeyin paylaşıldığı; toplumsal hayata aktarılmaz ve herkesle paylaşılmaz. Gelenegin aile üzerinde diğer önemli etkisi ise aile içi cinsiyet rolleridir. Gelenekle olan bağlantısından da anlaşılacağı üzere, toplumsal cinsiyet, biyolojik olarak cinsiyet ayrımını ifade eden kadınlık ve erkekliği ifade etmektedir.

Toplumun kadın ve erkek olarak yüklediği sorumlulukları, beklentileri ifade etmektedir. Toplumun yapmış olduğu bu durum biyolojik özelliklere dayanmadığı gibi fiziksel özelliklerden de tamamen bağımsız değildir. Bu roller, tarihsel farklılıklara göre değişen şartlarda oluşmuştur. Geleneksel anlayışta erkeklerin kadına göre daha güçlü bir fiziki yapısının olması onun ev dışında bulunabilmesine, daha ağır işleri yapabilmesini sağlarken; fiziki zayıflığının yanı sıra çocuk doğurma özelliğiyle de kadının ev içinde, eve bağımlı ev işlerini yapmasını gerektirmiştir. Öğrenilerek kazanılan bu roller, aile içinde gerçekleşen sosyalleşme süreciyle aktarılmaktadır. Toplumlara göre şekillenen gelenekler kadın ve erkeğin görev ve sorumluluklarını etkilemiştir.

Geleneksel anlayışın egemen olduğu toplumlarda erkeğin bedensel olarak kuvvetli bir donanıma sahip olması bu nedenle alenin geçimini üstlenmesi ve ailedeki bireylerin korunmasında, işlerin yerine getirilmesinden dolayı erkeklerin daha üstün olduğu bir toplum ve bu toplumun içinde erkeklerin sözünün geçtiği bir aile birliği olduğu düşünülmektedir. Doğu ve Batı toplumlarına bakıldığında her ikisinde de geleneksel ataerkil aile yapısının var olduğu görülmektedir. Bu çağlarda çocuklara ayrı ilgi gösterilmiyor, onlara özgü kıyafet ve oyuncaklar bulunmuyordu. Çocuklar yetişkin

gibi görülüyor çocukların beslenmelerinden yetiştirilme biçimleri yaş ve gelişimlerine uygun değildi. Ortaçağ'da ise, Batı'da daha ileri bir seviyeye ilerleyerek kadınla çocuğu aynı değere indirip akli ve değerlendirme yapabilme becerisini kazanamamış görerek, kendisi ve ailesindeki diğer bireyler adına düşüncesini söyleyebilecek, ailenin sorunları ile ilgili kendisine düşünceleri sorulabilecek bir kişi statü olarak annesinden üstün görülmektedir (Turgut, 2017).

Geleneksel anlayıştaki rol dağılımına bakıldığında ailelerinden öğrendikleri rol modellere göre annelik ve babalık rollerini yerine getirmektedirler. Bakıldığında baba aile içerisinde ilk söz sahibi yetki kullanmada en üst seviyededir. Geleneksel aile yapına bakıldığında çocukların bakımının ve eğitiminin annelere verildiği görülmektedir.

Cumhuriyet Döneminden Sonra Tek Ebeveynli Aileler

Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan yeniliklerle Türk kadını çok önemli haklara sahip olmuştur. Seçme ve seçilme hakkı, kanunlar önünde erkeklerle eşit haklara sahip olma hakkı gibi önemli haklar kazanmıştır. Kadınların iş hayatında sayılarının artmasıyla 1936'da yapılan iş kanununda da bazı düzenlemeler yapılmıştır. Dünyadaki modern yaklaşımlar kadının aile içinde olduğu kadar toplumsal yapıda da önemini arttırmada etkili olmuştur. Kadın yıllardır üstüne görev bilinmiş olan çocuk bakımı ve ev işlerinden sorumlu kişi değil, toplum içinde aktif bir katılımcı olmak istemiştir. Kadının modern dünyanın içinde etkin hale getirmek ise sadece eğitimle olacaktır. İçinde bulunduğumuz toplumun yarısını oluşturan kadınların eğitimi onların statülerini yükseltirken, üretime ve ülke kalkınmasına daha fazla katkı sağlamalarını ve toplumun hızlı değişimine ayak uydurmalarını kolaylaştıracaktır. Atatürk'ün dediği gibi; bir topluluk bir halk iki farklı cinsiyet olan kadın ve erkeklerden oluşmaktadır. Bir topluluk ta bir cinsi ileriye götürürken diğerine bu imkanın verilmemesi bütün topluluğu yükseltmeyecektir.

Toplumumuzda yaygın olan bakış açısına göre; kadın evinde zaman geçirmelidir, birinci sorumluluğu ev işi yapmaktır ve kocası-çocukları ile ilgilenmektir gibi düşünceler eşitliğe inanan ve demokratik bir tutum sergileyen halk arasında bütün ülke içinde yayılmasını ve gelişmesini engellemiştir. Kadının maaşlı olarak dışarıda çalışması eski tip ailelerde mümkün değilken, 1950'lerden bu yana iyileşen endüstrileşme ve bunun sonucunda şehirleşmenin getirdiği yaşam koşullarının artmasıyla tek başına erkeğin çalışması yeterli olmamaktadır. Türk toplumunda düğünler törenler gibi birçok etkinliklerle sevinçler ve üzüntüler paylaşılır. Aile üyelerinin bir şeye ihtiyacı olduğunda tüm bireyler yardımcı olur.

Ülkemizde cumhuriyet döneminin getirdiği modernleşmeyle hızlanan sosyal, kültürel ve ekonomik alandaki yenilikler, yeni hukuksal değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. 1950'li yıllara kadar aile büyüklüğü ve aile yapısında çok fazla değişiklik gözlenmiştir. Avrupa tarzı tek yönlü modernleşme şu sıralar yerini neo-liberalleşme ve küreselleşmeye yerini bırakıştır. 1990'lı yıllarda hızlanan küreselleşme ile birlikte modernleşme, şehirleşme ve sanayileşme süreçleri devam etmiş bu da insanların evliliğe, ebeveynliğe, aile hayatına ve cinsel anlayışlarının değişmesine neden olmuştur. Bu durum geleneksel erkek ve kadın rollerinin farklılaşmasına ve evlilikle ilgili beklentilerinin çeşitlenmesine temel oluşturmıştır. Dünyada boşanmaların hızla artması, tek ebeveynli ailelerin artması, çocuk sahibi olmamama eğiliminin artması, aile içinde yaşanan şiddetin artması, eş cinsel evlilikler yaşanan zaman içinde karşı karşıya olunan riskler arasındadır (Dikeçligil, 2014:20).

Postmodernizm ile birlikte şu anki toplumlarda büyük değişimler yaşanmaktadır. Toplumda meydana gelen siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel farklılaşmalar aile yapısı üzerinde önemli yansımalar neden olmaktadır. Boşanma oranlarındaki artış ve boşanma şekli sonucunda oluşan tek ebeveynli ailelerin çoğalması aile kurumu üzerindeki çalışmaları gerekli kılmaktadır. Çünkü boşanmalar bireylerin yaşamlarında birçok değişikliğe neden

olmaktadır. Yapılan bazı araştırmalarda tek ebeveynli ailede, kadınların daha fazla istismara maruz kalabildiklerini, çocuklarının da istismar ve madde bağımlılığına sürüklenme ihtimalinin daha fazla olabileceğini belirtmişlerdir.

Alternatif Yeni Aile Türleri

Günümüzde yaşanan birçok değişimin sonucunda aile ve evlilik kurumlarında birçok farklılaşmalar göze çarpmaktadır. Bunlar tekrardan kurulmuş aile, olmayan baba, birlikte yaşama, bekarlık, eşcinsel evlilikler, yenilenen üreme teknolojileri tek ebeveynli aile şeklinde sıralanabilmektedir. Tek ebeveynli aileler tarihsel süreçte hep var olmuşlardır. Ancak günümüzde yaşanan boşanma sayılarındaki artış nedeniyle daha fazla karşılaşılmaktadır. Boşanma, ölüm veya çocuk sahibi olmak için bekar bir kadının çocuk sahibi olmasıyla tek ebeveynli aileler ortaya çıkabilmektedir.

Evlenen kişilerin sayısına bakıldığında Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre evlilik oranlarında düşme görülmektedir. Evlenen kişilerin sayısı 2018’de 554.389’dan ,2019’da 541.424’e azalmıştır. Evlenme oranlarındaki azalma kabaca binde 6,56 şeklinde görülmektedir (TÜİK,2019). OECD ülkeleri arasında en fazla Türkiye’de çocuklarıyla birlikte yaşayan tek ebeveynli aileler mevcuttur. Tek ebeveynlik durumu sadece boşanmalar sonucunda değil günümüzde modern tıp teknolojilerinin kullanımı, evlat edinme ve koruyucu ailelik gibi birçok şekilde de ortaya çıkabilmektedir.

Tek Ebeveynli Aileliğin Sosyal ve Ekonomik Açıdan Sonuçları

Tek ebeveynli aileler incelendiğinde genel olarak yaşadıkları sorunları şu başlıklar altında inceleyebiliriz. Bunlar; sosyal, ekonomik sorunlar, anne babanın boşanma sonucunda oluşan yeni rolleri, çevreden gelen sosyal desteğin azalması ve toplumdan soyutlanmanın artması olarak gösterilebilir (Acar, 2001. s.19). Boşanma sonucunda kişiler ilk olarak finansal risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bununla birlikte anne babaların zihinsel ve duygusal

durumlarındaki çalkantılar da bu riski arttırmaktadır (Dunn vd.,1998,s.1084).Tek ebeveynli ailelerde yaşayan çocuklar üzerinde gerçekleştirilen çalışmalarda ,okul başarısında düşüş, davranış problemleri ve sorumluluk almaktaki zorluklar göze çarpmaktadır(Richards ve Schmiede ,1993,ss.277-278).Amerika’da yapılan bir çalışmada ise; tek ve çift ebeveynli ailede yaşayan çocuklar kıyaslandığında, anne ve babasıyla yaşayan çocuklarda yüzde 80, bilişsel ve davranışsal yönden daha üstün becerilere sahip oldukları gözlenmiştir. Bu sonuçlar sadece Amerika’da değil Hollada ve bazı İskandinav Ülkelerinde de gözlenmiştir (Pong, Dronkers ve Thompson 2003,s.682).Yapılan farklı bir deneysel çalışmada düşük ekonomik gelire sahip tek ebeveynli ailelerde alkol, madde kullanımı ve uygun olmayan cinsel etkinliklere olan eğilimin çocuklarda daha fazla görüldüğü tespit edilmiştir (Garis,1998,s.1099).

Çocukların ebeveyn tercihlerine bakıldığında daha çok anneyi tercih ettikleri görülse de babayla kalanlar da bulunmaktadır (Örüng ve Feyzioğlu, 2011,s.22-24). Babanın her iki ebeveynin rolünü üstlenmeye çalışması zaman zaman çocukla çatışma yaşamasına neden olabilmektedir. Çocuk annesindeyken, babayla belli periyodlarda görüşmekte ancak bu ilişki babalık yerine amcalık ya da Disneyland babaları olarak adlandırılabilir (Örüng ve Feyzioğlu, 2011, s.25).Tek ebeveynle yaşayan ve çift ebeveynle yaşayan ergenlik çağındaki çocukların öz saygı ve girişimcilik beceri seviyeleri incelendiğinde anne babasıyla yaşayan ergenlerde belirgin yükseklik görülmektedir (Demirbilek ve Otrar, 2013).

Tek Ebeveynle Yaşamının Çocukların Suça Yönelmesi Üzerindeki Etkileri

Çocuklar açısından ilk sosyal çevre olan aile bilindiği üzere toplumun temelini oluşturmaktadır. Aile kurumunun çocuğun aileden beklentilerini karşılayamaması, çocuğun ihtiyaçlarında mahrum kalması çocuk üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Yapılan çok farklı araştırmalarda suça sürüklenen çocukların

oranlarında, tek ebeveynli çocukların daha fazla yer kapladığı görülmüştür. Yaşları 4 ile 8 arasında değişen çocukların, aile içinde şiddet ve çatışma yaşadıkları durumlarda çocukların saldırganlık, kırgınlık ve duygularını öfke yüklü ifade ettiklerini, çatışma arttıkça bu oranında arttığı gözlemlenmiştir (Jenkins,2000). Anne ve babaların boşanmasında; yaş, cinsiyet, eğitim, sosyal çevre gibi faktörlerin çocuklarda görülen olumsuz duygu ve davranışların şiddetini ve düzeyinin değiştirdiği gözlenmiştir (Wolf,2000,s.56-63).

Çocukların en fazla rol model aldıkları kişilerin aile bireyleri olması nedeniyle, ebeveynlerin bağımlılık davranışları, kötü alışkanlıkları, çocuklara karşı sorumluluklarını yerine getirmemeleri, ekonomik sorunlar, şiddet, ebeveynlerin aynı evi paylaşmaması gibi durumlar çocukların olumsuz ve gelişimlerini kötü etkileyen bir ortamda büyümelerine neden olmaktadır (Kaner, 1991; Verdugo. 1999; Malmquist, 2008; Çankaya, 2009; Borczyk ve ark., 2010; Zengin ve Keskin, 2013).Yapılan araştırmalarda Türkiye’de evlilik kurumunun zarar gördüğü ,aile bütünlüğünün zaman geçtikçe zayıfladığı, boşanma sayılarındaki artışın ise giderek arttığı görülmektedir. Zarar gören ailelerdeki çocukların yaşadığı olumsuzlukların bir tanesi de suça sürüklenmesidir (Uygur ve ark.,1994; Tamar ve ark., 1996, s.32; Holtve ark. 2006; Junger-Tas, 2009; Gönültaş ve Sağlam, 2011; Karakuş ve Tekin, 2012).

Bununla birlikte çocukların suça sürüklenmesinde tek neden anne baba ayrılığı olmayıp, olumsuz arkadaş ilişkileri, yapısal faktörler, psikolojik sorunlar ve bedensel sorunlar da sıralanabilir. Ancak bunların içinde en etkili olan çevresel faktörler olarak görülmektedir. Çocuklarda sevgi eksikliği, yetersiz eğitim, baskın disiplin uygulamaları, kültür çatışmaları, ekonomik sorunlar, medyada yer alan şiddet ve suç içerikleri, sosyal medyanın olumsuz etkileri de suça sürüklenmede etkin faktörlerdendir (Un, 2014; Doğan ve ark., 2011).

KAYNAKÇA

Acar, H. (2001). Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Feminist Sosyal Hizmet Müdahalesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12(3), ss. 13-25.

Aydemir&Tecim (2012). Türk Toplumunda Aile ve Dinin Sosyal Sermaye Potansiyeli. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (28), 43-59.

Aydın, M. Z. (2014). Çocuğun Eğitiminde Ailenin Önemi. *Somuncu Baba, Malatya*, sayı:168, ss.48-51.

Arıcı, A. F.(2016). Erken Çocukluk Dil Gelişiminde Ailenin Rolü. *Türkiye Eğitim Dergisi*, (1), 66-78 .

Çiftçi, O. (1991). Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Rolü. *Aile ve Toplum Yıl: 1 Cilt: 1 Sayı: 2*.

Demirbilek, M., Otrar. M. (2014). The Examination of The Assertiveness Levels and Self-Respect of Adolescents with Single Parent and Whole Family. *International Online Journal of Educational Sciences*. c.6 s.1: 1-7.

Dikeçligil F. B. (2014). Aile Sosyolojisi Yazıları iç. (ed. Mustafa Aydın) *Açılım Kitap: İstanbul*.

Dunn, J., Deater-Deckart, K., Pickering, K., G. O'Connor, T., GOLDİNG, J. (1998). Children's Adjustment and Prosocial Behaviour in Step-, Single-parent, and Nonstepfamily Settings: Findings from a Community Study. *Cambridge University Press*, 39(8), pp. 1083-1095.

Garis, D. (1998). Poverty, Single-Parent Households, and Youth At-Risk Behavior: An Empirical Study. *Journal of Economic Issues*, 32(4), pp. 1079-1105.

Girişken N. (2010). Çocuk Eğitiminde Ailenin Etkisi. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 5 (2-3).

Jenkins, J. M. (2000). Marital Conflict and Children's Emotions; The Development Of On Anger Organization.

Kaya, M. (1997). Ailede Anne, Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü

Örüng,, S., Feyzioğlu, S. (2011). Tek Ebeveynli Aileler. (1. Baskı), T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları Ankara.

Pong, S., Dronkers, J., Thompson G. (2003). Family Policies and Children's School Achievement in Single- Versus Two-Parent Families. Journal of Marriage and Family, 65, pp. 681-699.

Richards, L. N., & Schmiede, C. J. (1993). Problems and Strengths of Single-Parent Families: Implications for Practice and Policy. Family Relations, 42(3), pp. 277-285.

Turgut, F.(2017). Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar. Medeniyet ve Toplum / Bahar, Cilt 1 Sayı 1, 93-117.

Un. (2004).World Youth Report 2003. United Nations Reproduction, Newyork.

Uygur, N.; Türkcan. S. ve Geyran, P. (1994). Adli Psikiyatride Çocuk ve Ergen Suçları, Düşünen Adam, 3, 20-24.

Wolf, E. A. (2000). Boşanmanız Şart mıydı?, Sistem Yayıncılık, Ankara.

Bölüm 2

AİLENİN KORUNMASI VE KADINA KARŞI ŞİDDETİN ÖNLEMNESİ

Selim SAKKALI¹
Ali EROL²

GİRİŞ

Şiddet vakaları son zamanda ülkemiz de dahil olmak üzere dünya üzerinde artış göstermektedir. Şiddet mağdurları hayatları kalsalar da üzerlerindeki olumsuz psikolojiyi atamamaktadırlar. Bu durum onların hayat kalitelerini ve yaşam standartlarını olumsuz etkilemektedir. Bu travmaların sonuçlarından biri de şiddete maruz kalan bireylerin yaşamını kaybetmeleridir.

Türkiye de yıllardır kadına yönelik şiddetin aile içinde sorun olduğu hatta yalnız eşleri ilgilendirdiği düşüncesi hakim olduğu görülmüştür. Bu konuların gündeme gelip tartışılmasının sonucu olarak, T.C Anayasası'nda kadına karşı yapılan şiddeti önlemek amacıyla 17 Ocak 1998 tarihinde 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Yasa yürürlüğe girmiştir. Daha sonra anlaşıldı ki yeni bir yasa ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Böylece 8 Mart 2012 tarihinde 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Yasa, 18 Ocak 2013 tarihinde ise Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği kabul edilmiştir.

¹ Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum. sehab19@gmail.com

² Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum. alierol_26@hotmail.com

Şiddet faillerinin ıslahı bu şiddetin sebepleri toplum tarafından özendirici olmaktan çıkarılıp hastalık olduğu kabul edilerek toplum düzeyinde bir değişimi başlatacaktır. Şiddet olaylarının bitmesi için yapılacaklardan bazıları şöyle sıralanabilir:

- Ailelerin eğitilmesi,
- Ayrımcılık (cinsiyet) yapılmasına neden olan kültürel ögeler,
- Bireylerin saygı dolu bir ortamda yetişmelerine olanak sağlanması
- Davranış ve kültürel aktarımın nedenlerinin yeniden güncellenmesi
- Bireylerin sevgi iklimine sahip bir ailede yetişmesinin sağlanması
- Haklar konusunda farkındalık ve bilinçlenme eğitimlerinin düzenlenmesi (Babahanoğlu vd., 2018).
- gibi faaliyetlerin kazanımı ile şiddet ortamını minimize edebileceği düşünülmektedir.

Şiddetin ortaya çıkması sonrasında veya çıkma ihtimalinin oluşmasında failin ya da mağdurun korunması için yasalara işlerlik kazandırılmalı. Gerekirse yasa yapıcıların ihtiyaç duyulan yasaları hızlı bir şekilde çıkarmaları şiddette caydırıcılığa yol açacaktır.

“Şiddete uğrayan veya şiddete maruz kalma tehlikesi bulunan bayanların, çocukların, aile bireylerinin ve tek yönlü ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik yapılan şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak her türlü tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemek”(6284 sayılı kanun) için konulmuş kanunlardan oluşan 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesinde Dair Kanun”dan bahsedeceğiz.

Kanunların Amacı ve Ortaya Çıkan Bazı Yenilikler

Kanunun Amacı

Kanunun amacı, zorbalığa ya da şiddete uğramış ya da bu ihtimali olan kişilerin yaşam hakkını korumak, daha çok kadınların etkilendiği zorbalık, cinayet gibi eylemlerin sona ermesi için kurumlar arası işbirliğini artırmak.

Kadın, çocuk veya aile bireylerinde birinin şiddete uğrama nedenlerini birçok sebebe bağlayabiliriz. Ancak şiddetin genel olarak sebebini dört başlık altında toplayabiliriz.

1-) Eğitim Durumları:

Şiddeti uygulayan ya da maruz kalan kişilerin haklarını bilmesi, şiddete karşı toplumsal ve bireysel farkındalık oluşturmak eğitim kurumlarının sorumluluklarının başında gelmelidir. Okullarda müfredatlar bu konuyla ilgili konuları içermeli. Müfredat, erken yaşta şiddetin doğuracağı sonuçlarla baş etmeyi veya engellemeyi öğretilmelidir.

2-)Toplum Yapısı

Aile bireylerinin mensubu oldukları ırk, din, coğrafi çevre, kültür, kişilik gibi durumlar kişilerin davranışları, davranışa verdikleri tepkileri belirleyen ya da sınırlayan özelliklere sahiptir. Çağımızda bireylerin davranışlara verdikleri tepki genel olarak bu gibi tabularla ölçülür. Anlaşılmazlık durumunda şiddet ortaya çıkmaktadır.

3-)Ekonomik problemler:

Günümüz modern ailelerde ekonominin rahatlatılması için anne babalar birlikte çalışmaktadır. Kadınlarında çalışma hayatında yer almaları ekonomik özgürlükleri kazanmalarına sebep olmuştur. Bu durum erkek egemen toplumlarda (Türk toplumu gibi)otorite sorgulamasına sebep olmuş ve dolaylı olarak şiddeti doğurmuştur.

4-) Adaletsizlik

Adalet, toplumun vazgeçilmez temel kurallarındandır. Ülkelerde adaleti yasalar sağlar. Yasaların adaleti sağlayamadığına inanıldığı durumlarda kişiler kendi adaletini uygulamaya çalışır. Bu durum güç dengesini bozar ve şiddete sebep olur. Adalet herkese eşit uygulanmalıdır. Adalet önünde sağlanamayan eşitlik adalete güveni sarsar burada bireyler töre gibi medeni olmayan şiddet içerikli çözümlere başvurabilir.

Tedbir Kararları Yönündeki Bazı Yenilikler

Korunan Kişi Hakkında Verilebilecek Tedbirler (Koruyucu Tedbirler)

Koruyucu tedbirlerinin nihai amacı, şiddeti durdurmaya çalışmak, insanların şiddete karşı durduğunu vurgu yapan bir kaideye sahip olmak, şiddeti kayıt altına almak, mağdurun özgür karara varmasını ve şiddetten uzak durmasını sağlamaktır. Şiddete maruz kalmış birey şiddet uygulayıcıdan korunmak ister. Buradan hareketle alınacak tedbirler büyük öneme sahiptir.

Amir Tarafından Verilebilecek Koruyucu Tedbirler

Uygun Barınma Yeri Sağlanması Şiddete uğramış kimsenin güvenli bir yerde barınabilmesi sağlamak kesinlikle alınması gerekli en önemli tedbirdir. Koruma altındaki kişiler, barındıkları yerler yetersiz kalırsa kamu kuruluşların bünyesinde bulunan sosyal tesisler vb. yerlerde güvenli ortam olununcaya kadar geçici barındırılır. Korunan kişinin barınma ve yeme içme giderleri (ŞÖNİM) tarafından karşılanır. Yetkili makamın onayı ile kamu kuruluşlarına ait barınma yerlerine gönderilen şiddete uğramış mağdur, barınma yerine derhal kabul edilir.

Geçici Maddî Yardım Sağlanması

Şiddete uğramış ya da uğrama ihtimali olan bireylerin en önemli sorunlarının başında ekonomik kaygılar gelmektedir. Şiddete sabretme ya da tahammül etme nedenleri içinde bu kaygı büyük yer tutar. Burada devlet bu kişilere ekonomik destek sağlamalı barınma, beslenme, giyinme gibi yaşamsal faaliyetlerde destek olmalıdır. Bu desteğin sınırları yasalarla belirlenmeli suiistimaller en aza indirilmelidir.

Maddi yardım konuları Anayasamızın “Madde 17 – Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz”. (T.C Anayasası Madde 17) belirtilmiştir.

Ekonomik desteğin miktarı, şekli belirlenerek, kişiye ödemenin ne şekilde yapılacağı Yönetmeliğin 8. Maddesi ile düzenlenmiştir.

Rehberlik ve Danışmanlık Hizmeti Verilmesi

Kanunlar, şiddetten dolayı mağduru olan kişi veya kişilerin psikolojik destek ihtiyacını da düşünerek ve buna ilişkin tedbir kararı verilebileceğini düzenlemiştir. Korunan kişiye, psikolojik ve sosyoekonomik durumu göz önüne alınarak; hakları, destek alabileceği kurumlar, meslek edinmesine destek kursları hakkında bilgi verilir. Ayrıca iş bulması, kendi kararlarını alabilmesi, hayatıyla ilgili planlar yapabilmesi konularında yardımcı hizmetler verilmesi daha uygun olabilir.

Geçici Koruma Altına Alınma

Şiddet uğramış kimsenin hayatî tehlikesi bulunuyorsa, kişinin kararı üzerine veya resen verilebilecek bir başka tedbir, kişiyi geçici koruma altına almaktadır.

Kreş İmkânı

Maalesef şiddet en çok maalesef çocukları etkilediği şüphesizdir. Bu nedenle, şiddet mağdurunun çocuklarının da şiddet ortamlarından çıkartılması gerekir. Bu sebeple korunan kişinin çocukları için kreş imkânı olması düşünülmüştür. Bu sebepten dolayı, özellikle kadınların sığındıkları evlerde, mağdur olan kişinin çocuklarının bakımının sağlanabileceği yerlerin olması yerinde olacaktır.

İşyerinin Değiştirilmesi

Hâkimler, koruma altında olanların taleplerinin olması durumunda kişinin onayı da alınarak bulunduğu il içi veya il dışı değiştirilmesine karar verebilir. Kararın, koruma altında olan kişinin işyerine tebliğ edilir ve yetkili kurum veya kişiler tarafından yerine getirilir.

Koruyucu Tedbirlerin Özellikleri

Koruyucu tedbirlerin temel amacı, kararın verilebilmesi için mağdurun iddiasının yeterli olması, herhangi bir delil veya belge aranmamasıdır. Bu tedbir kararları, şiddet yapan kişi dinlenmeden ve deliller toplanmadan verilir. Buradaki amaç koruyucu tedbir hükümlerinin kötü niyetle kullanılmasını önlemek ve önüne geçmek tabiki mahkemelerin görevidir. Bu noktada, mahkemeler şiddetin türünü esas almalıdırlar. Yoksa fiziksel şiddet dışındaki şiddetin ispatlanması çok zordur.

Şiddet Uygulayan Kişi Hakkında Verilebilecek Tedbirler

Şiddette bulunan birey için verilmesi düşünülen caydırıcı tedbirler hâkim tarafından, verilecek cezanın geç verilmesinde sakınca olacağı durumlarda durum kolluk kuvvetleri devreye girip kolluk kuvvetlerince verilebilir.

ŞÖNİM (Şiddeti Önleme Merkezi)

Şiddetlerin önlenmesi ve kısıtlayıcı kararların aktif biçimde devreye sokulmasında, korunmakta olan bireye ve sertlik yapana değişik takviye hizmetleri sunulur. ŞÖNİM'lerin (Şiddeti Önleme Merkezi) resmiyet kazanmasındaki amaç zor durumda olan ve zorbalık yapmış olana takviye desteği sağlama ve şiddetten korumaktır. Bu merkezle yerleşen her bireyin tıbbi, sağlık sosyal ve psikolojik destek profesyonel meslek çalışanları tarafından sağlanmaktadır. Sağlanan her hizmet hak temelli yaklaşım düşüncesi ile yerine getirilmelidir. ŞÖNİM süresi bitiminden sonraki yaşamları için de her türlü refah, sağlık ve ekonomik planlamalar yapılarak bireyler efektif bir biçimde takip ediliyor v edilmesi oldukça önem arz etmektedir.

İhbar Yükümlülüğü

Yasa ile onaylanmış başka yenilikler, ihbar sorumluluğunun bütün kişilerce bilinir olmasıdır. İhbarı alan kamuda çalışanlar, vazifelerini hızlı bir şekilde yapmak ve yapılması gereken başka önlemeye yönelik diğer yetkili kişilere haber etmekle yükümlü ve vazifelidir. Verilen tedbir kararlarına karşı sözlü veya yazılı olarak bildirildiği tarihinden on dört gün içinde ilgililer tarafından aile mahkemesine itiraz edilebilir. Gözlem belli zamanlarla yapılmalı ve kesinlikle imza altına alınarak bilgi ve belgeler UYAP a gönderilmelidir.

Sonuç ve Değerlendirme

Kadın-erkek eşitliğinin uyumlu hale gelmesi, bayanın insan haklarının garanti altına alınması, zorbalığa uğramış mağdura yönelik koruyucu ve önlemeye yönelik desteklerin sağlanması devlet babanın vazifesidir. 6284 sayılı kanunla devlet, bu vazifeyi çoğunu yapmaktadır. Tabiki “yasalar tamamen kusursuzdur” anlama gelmemelidir. Maalesef kanunları uygulamalarda boşluklar tespit edilen başlıca eksiklikler olabilir:

- Kanundaki noksanlıklardan birincisi sınırının tamamen net olmamasıdır. Çoğunlukla yasalarda belirtilen sözler “herkes” ve “her türlü şiddet” yasa kapsamındadır gibi bir sonuca ulaşmak mümkünse de, Kanunun amacının “bireyleri cinsiyet ayrımcılığı temelli şiddetten korumak” olduğuna dikkat edilmelidir.
- Yasadaki noksanlıklardan bir diğeri de, kendisinde koruma kararı uygulanan kişinin zorbalık yapanla iletişimde olması durumunda yaptırımın düzenlenmemiş olmasıdır. Başka görüşe göre, kanunların belli başlı amacı aileyi parçalamak, zorbalık yapan kişiyi aileden tamamen uzaklaştırmak değil, mağdur durumda olan kişinin zarara uğramasını ortadan kaldırmaktır.
- Ülkemiz ’de bayana karşı zorbalık içerikli kaba davranışlarda mücadelede karşılaşılan önemli sorunlardan biri, zorbalığa maruz kalmış bayanın, başka zaman aile bireyleri veya bizzat zorbalık yapan kişi tarafından uzlaşmaya ikna edilmesi ya da şikayet davasından vazgeçmeye veya ifadesini değiştirmeye zorlanmasıdır.
- 6284 sayılı Yasada, koruyucu ve önleyici tedbirlere ayrıntılı bir şekilde yer verilmiş olmasına rağmen, gelişmiş demokrasilerde benimsenmiş zorunlu tutuklama ilkesi düzenlenmemiştir. Yapılan araştırmalara göre, zorunlu tutuklama, şiddet uygulayan kişinin tekrar şiddet gösterme eğilimini dikkat çekecek düzeyde azaltmaktadır.
- Türkiye’de zorbalık yapan kişilerin öfkelerini kontrol edebilmesi, stres ile baş edebilmesi gibi iyileştirici seminerlere katılımı kişinin arzusu ile alakalıdır. Ne yazık ki gelişmekte olan ülkelerde zorbalık durumunu

giderme amaçlı iyileştirme seminerlerine zorbalık yapan bireyin bulunması zorunludur.

- •Yöntemi uygularken ortaya çıkan eksiklikleri değişik durumda özetlemek olasıdır: Mahkemeler önleyici kararları uygularken Kanunda olan tüm önleyicilere değil, gözle görülen olayın durumuna göre, ihtiyaç duyulan, akla yatkın ve uygulanabilir tedbirlere hükmetmelidirler.

Toplumsal kadın erkek ayrımcılığından ortaya çıkan zorbalığın önüne geçilmesi önlenebilmesi için kanun düzenlemelerin tek taraflı yeterli olmayacağı görüşü genel kabul görmektedir. Bu sebeple, şiddetle mücadele etmek yalnız hukukî bir sorun olmayıp, konunun psikolojik, sosyolojik vb. tüm boyutları bulunmaktadır. Bu sebeple, sorunun çözüme kavuşmasında ilgili tüm kurumların iş birliği içerisinde mücadele etmesi, toplumun bilinçlendirilmesi ve toplumsal farkında lığın artırılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra hiç şüphesiz uygulayıcılara da büyük vazife düşmektedir.

KAYNAKÇA

Akıncı, Ş. (2004). Medenî Kanun'da Kadın ve Aile. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8(1-2).

Altınay, A. G. ve Arat, Y. (2008). Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet, Metis Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.

Arat, Y. (1992). 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizm'in Radikal Uzantısı - Türkiye'de Kadın Olgusu (Ed.: Necla Arat), Say Yayınları İstanbul.

Ateş, M. (2007). 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Yasa ve Bu Kanundaki Değişiklikler Üzerine Düşünceler. Ankara Barosu Dergisi, 65(3), 161-172.

Ayan, S. (2012). Kadına Karşı Şiddetin Çocuk Üzerindeki Etkileri. Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu, Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları, s. 660-670 Ankara.

Babahanoğlu, R., Kesen N. F. ve Daşbaş, S. (2018). Eğitim, Yoksulluk ve Kadına Yönelik Şiddet. Sağlık ve Toplum, 28 (1), Ocak-Nisan, 57-63.

Badur, E. (2009). Ailenin Korunması Alanındaki Son Gelişmeler. TBB Dergisi, 84, s. 63-92.

Barzılaı, G. (2004). Culture of Patriarchy in Law: Violence from Antiquityto Modernity. Law&SocietyReview, 38, p. 867-889.

Baydur, E. ve Ertem, B. (2006). Kadına Yönelik Evlilik İçi Şiddetin Hukukî Boyutları Ceza Kanunu, Medenî Yasa ve Ailenin Korunmasına Dair Yasa Kapsamında Bir İnceleme. TBB Dergisi, 65, 81-118.

Doğan, İ. (2008). Kadına Yönelik Şiddet, Uluslararası Belgeler, 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına İlişkin Yasa ve Bu Yasada Yapılan Değişiklikler Üzerine Bir İnceleme. İstanbul Barosu Dergisi, 82(3), s. 1223-1235.

Bozkurt Şener, E. (2011). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Önlemede 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Yasa ve Değerlendirilmesi. TC. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara. Erişim adresi, http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/mce/eski_site/Pdf/uzmanlik_tezleri/ekin_bozkurt_tez.pdf

Erdem, M. 2007). Aile İçi Şiddet ve 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun. TBB Dergisi, 73, 2007, s. 46-77.

Ergene, D. (2011). İnsan Hakları Hukukundaki Gelişmeler Işığında Türk Hukukunda Kadının ve Çocuğun Soyadı Meselesi ve Medenî Kanun'da Değişiklik Önerisi. Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 31 (2), 123-176.

Bölüm 3

AİLEDE ÇOCUK HAK VE SORUMLULUKLARI

Betül BOZKURT¹

Erol ÇİVİKGEDEY²

GİRİŞ

İnsanlar bir takım hak ve sorumluluklarla dünyaya gözlerini açarlar. Bir ülkedeki insanların yaşam kalitesinin artması, o ülkedeki çocukların aldığı eğitimin kalitesi ve çocuk haklarına gösterdiği saygı ve duyarlılık ile bağlantılıdır. Eğer toplumlarda ihlal edilen çocuk hakları varsa ve çocuklar kötü muameleye maruz bırakılıyorsa ülkenin geri kalmışlığından bahsedilebilir. Çocuğun korunmasını kendine görev edinenler ise insan haklarına önem veren gelişmiş toplumlardır. Medeni toplumun en önemli görevlerinden birisi çocuğun haklarını hukuk kurallarıyla düzenlemektir. Çocuk toplumun temelini oluşturan parçalardan biridir.

İnsan haklarının parçalarından birisi olan çocuk haklarının ayrı bir başlık şeklinde belirtilmesinin en temel sebebi çocukların üstün bir konumda bulunması ya da ekstradan haklara sahip olması değil, çocukların gelişimlerinden ötürü ihtiyaç duyabilecekleri gereksinimlerin olabilmesidir. Çocuk hakları, çocuğun toplumun bir parçası olan birey olduğundan hem de bakıma, yetiştirilme ve

¹ Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum. btl.bzkrt.19@gmail.com

² Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum. erolcivikgedey@yahoo.com

korunmaya muhtaç olup tek başına bunları sağlayamamasından kaynaklanan haklardır.

Ailede çocuğun hakları ve sorumluluklarının daha iyi anlaşılması ve uygulanabilmesi için, çocuk hakları eğitimi, erken yaşlardan itibaren çocuklara verilmelidir. Çocuk haklarına ait kuralların uygulanabilmesi için öncelikle ebeveynlere daha sonra da bu hakkın muhatabı olan çocuklara mutlaka öğretilmesi gerekir. Son zamanlarda çocuklara yönelik istismar ve ihmal ile ilgili vakaların sayısının artması, değişmekte olan hayat şartlarına ve teknolojiye uyum sağlama zorunluluğu, insanların eğitime verdiği önemin artması, beraberinde insanların beklentilerinin çoğalması gibi birçok faktör, çocuk hakları eğitimine en erken yaşlarda başlanmasının çok önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Aile toplumun en temelini oluşturan mikro yapısıdır. TDK'ye göre aile: Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik olarak tanımlanmaktadır. Aile, bireyin dünyaya geldiği andan itibaren içinde yer aldığı, ona yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli bakım ve desteğin sunulduğu sosyal bir ortamdır.

Genel olarak bakıldığında ailenin toplumdaki en eski örgüt yapısı olduğu söylenebilir. Tarihte ne kadar geriye gidilirse gidilsin aile olmayan bir topluma rastlanmamıştır. Aile kurumu tarihsel bir gelişim geçirmekte olup sürekli yenilenmektedir. Toplumlar kendi yapılarına uygun aile türleri oluşturmakta ya da aile türüne uygun bir biçimde belli bir toplumda hayatta kalır ve devam eder. Toplumlara yapılarına göre sınıflandırdığımız gibi aileleri de yapılarına göre ayırmaktayız. En genel anlamıyla bakıldığında aileleri geleneksel ve çekirdek aile olarak iki başlık altında inceleyebiliriz. Eski devirlerde geniş ataerkil aile türlerine çok sık rastlansa da günümüzde geniş aileler yerini modern demokratik ailelere bırakmıştır.

Tarih sürecinde bakıldığında aile kurumunda, ailedeki bireylerin vazifelerinde ve aile içindeki üye sayısında devamlı başkalaşımalar olmuştur. Hatta bakıldığında aynı ülkenin şehirle

köylerindeki aile yapılarında çok fazla farklılaşmalar görülmektedir. Bu değişikliklerin önem arz eden sebeplerinden biri ise değişen toplumsal değerler ve insan ilişkileridir.

Aile kurumunun geçirmiş olduğu tarihsel değişimle aile üyelerine atfedilmiş sorumluluklar ve görevler de zamanla değişmiştir. Kadının iş hayatına girmesi aile içindeki sorumlulukların paylaşılmasını sağlamıştır.

Sorumluluk Kavramının Aileye Yansımaları

Aile dediğimizde zihinde beliren bir diğer kavram ise ‘evlilik’dir. Hatta bakıldığında evlilik kavramı aile kavramına göre daha belirgin ve sınırları daha net çekilmiştir. Çünkü aile dediğimizde pek çok türü olduğu için insan zihninde beliren imge farklılık gösterirken evlilik karşı cinsten iki kişinin yapmış olduğu anlaşma ya da sözleşme olarak ifade edilmektedir. Evlilikle kadın ve erkeğe ‘karı-koca’ gibi yeni statüler sağlarken bu evlilikten doğacak çocuklara da bir aidiyet statüsü sağlamıştır. Evlilik kurumunda eşlerin ve çocukların özgürlük, hak ve sorumlulukları ülkenin yasaları ve halk tarafından benimsenmiş kurallar ile saptanmıştır. Birleşmiş Milletler Nüfus Komisyonu’na göre evlilik, “erkek ve kadının yasal birleşmesinden doğan kurumdur” (Yavuzer, 2011: 21).

Nikâh ile kurulan ailenin beraberinde getirdiği insan hayatını değiştirecek önemli değişiklikler vardır. Bu değişiklikler insana bazı görev ve sorumluluklar yüklediği gibi bazı yeni hakları da evlilikle getirmiştir. Evlilik beraber yaşamın düzenlenmesi, ortak kuralların belirlenmesi ve dengeli bir ilişkinin oluşmasını sağlamaktır.

Aile deyince akla gelen ilk kavram olan sorumluluk nedir peki? İnsana özgü kabul edilen bu duygu bireyin sosyal hayata katılmasıyla gelişme gösteren bir duygudur. Sorumluluğun tanımı, başkalarının kendi ihtiyaçlarını karşılamalarına mani olmayacak şekilde, bireyin kendi ihtiyaçlarını giderme yetisi (Glasser,1990), erken çocukluk döneminden itibaren, çocuğun bulunduğu yaşına,

cinsiyetine ve gelişim seviyesine uygun biçimde görevlerini yerine getirmesi (Yavuzer, 2007) olarak yapılmıştır.

Çocuğun sağlıklı, güvenle yetişebilmesi, kaliteli eğitim alabilmesi, başarılı ve mutlu olabilmesi için, güvenli ve mutlu bir ailede yetişmeye ihtiyacı vardır. Çocukların sistemli ve iyi bir eğitim hayatı sürmelerinde ve onların yetiştirilmelerinde, tüm aile bireylerinin farklı sorumlulukları vardır. Çocuk yetiştirmedeki en büyük görev ve sorumluluklar ebeveynlere aittir. Babanne, anneanne ve dedeler de ihtiyaç duyulduğundan anne ve babalara yardım ederler ve çocuğun iyi yetiştirilmesi için ebeveynlere destek olurlar.

Anne – Babanın Sorumlulukları

Nikah akdiyle kurulan ailede çocukları oluncaya kadar, eşler birbirlerini iyi tanımalı, anlaşılmadıkları konularda orta yolu bulmayı öğrenmeli, anlaşılmayan problemleri çözmeleri gerekir. Eşler arasındaki anlaşmazlıklar, mutsuz evlilikler, çözülemeyen problemler ve olumsuz durumlar dünyaya gelecek bebeğin geleceğini olumsuz etkileyebilir. Karı koca güzel bir şekilde anlaşır, problemlerini hızlıca çözer, mutlu olurlarsa eşler arası bağlar kuvvetlenir ve huzurlu bir hayat sürerler.

Aile birlikteliği kurulduğunda kadın ve erkeğe yüklenen karı-koca rollerinin yanına bebek doğduğunda anne ve baba rolü eklenmiştir. Bu rollerle birlikte anne ve babanın üzerine düşen sorumlulukları düzgün bir şekilde yerine getirmesi çocuğun iyi bir şekilde yetiştirilmesi konusunda çok önemli bir yere sahiptir.

Baba rolünün bazı sorumlulukları:

Çocuklarıyla olabildiğince verimli zaman geçirmek.

Eşi ile aile içindeki görev ve sorumlulukları adilce paylaşmak.

Sevgisini, merhametini eşine ve çocuklarına göstermek.

Çocuklarına karar vermeyi ve kararlarının arkasında durmayı öğretmek.

Özellikle de evlatlarına karşı sabrın ne kadar önemli olduğunu unutmamak.

Çocukların eğitimine yardımcı olmak ve eğitimleri konusunda onlara hep destek olmak

Aile içinde koyulan kurallarsın sabitliği konusunda kararlı olmak.

Anlattığı değer, erdem ve ahlak ilklerinde her anlamda yaşantısıyla çocuklarına örnek olmak.

Ailenin her bireyine saygılı bir biçimde davranmak ve yaşları ne kadar küçük de olsa çocukların da bir birey olduğunu kabul etmek.

Çocuklarını olduğu gibi kabul etmek ve değişimleri konusunda ısrarcı olmamak.

Çocuklarının ve eşinin her türlü fiziksel, fizyolojik ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamak.

Anne rolünün bazı sorumlulukları:

Çocuklarına sevgi, güven ve huzur dolu bir yuva sağlamak.

Çocuklarının bir ihtiyacı olduğunda ona duygusal olarak destek olmak. Çözemedikleri problemlerde yol göstermek.

Çocuklarının toplumla kaynaşmasını sağlamak.

Çocuklarının topluma uygun davranışları öğretmek bu öğretiler ışığında toplumda uygun davranışlar içerisinde olduğundan emin olmak.

Çocuklarının sağlıklı, güvenli, mutlu ve huzurlu olduğundan emin olmak. Bu ortamı sağlamak için elinden geleni yapmak.

Çocuklarının topluma yararlı iyi bir vatandaş olarak yetiştirmek.

Çocuğunun gerekli eğitimi çeşitli yönlerde aldığından emin olmak.

Eşyle aile içindeki sorumlulukları paylaşmak.

Çocuklarının her türlü fiziksel, fizyolojik ve duygusal ihtiyaçlarının giderildiğinden emin olmak.

Çocuğun Aile İçindeki Görev ve Sorumlulukları:

Doğduğu andan itibaren ailenin bir bireyi olarak kabul edilen çocuklar yaşları itibariyle aile içinde bir takım görev ve sorumluluklar yüklenmesi gerekir. Aileye karşı aidiyet duygusunun gelişmesi, kendisine yüklenmiş görev ve sorumluluklarının bilincinde olması için yaşı ve fiziksel durumu göz önünde bulundurularak çocuklara bazı görevlerin verilmesi gerekir.

Çocuğun aile içindeki bazı sorumlulukları:

Anne babasına karşı saygılı olmak,

Eşyalarını özenle kullanmak ve eşyalarına sahip çıkmak,

Derslerine sistemli çalışmak,

Parasını tutumlu olarak harcamak,

Kardeşlerine merhametle yaklaşarak, kardeşlerinin bazı sorumluluklarını paylaşarak, çözüm bulmasında yardımcı olmak,

Elinden geldiğince evin temizliği ve düzenine katkı sağlayarak, odasını derli toplu tutmak,

Evdeki işlere katkı sağlayarak anne babasının evdeki yükünü hafifletmek,

Çevresindeki insanlara karşı duyarlı, kibar ve nazik birisi olmaya çalışmak,

İş dağılımında herkes gibi kendi görevini yaparak ev işlerinde ebeveynlerine destek olmaya çalışmalılar,

Genel ahlaki kurallarını öğrenerek hayatına geçirmeli ayrıca zararlı alışkanlıklardan ve kötü arkadaş ortamlarından uzak durmalılar.

Büyüklerine karşı saygılı davranmak,

Dışarıda ailesini temsil ettiğini unutmamalı, davranışlarına dikkat etmektir.

Çocuk Hak ve Sorumluluklarının Tarihsel Gelişimi

Genel anlamıyla 0-18 yaş aralığındaki bireyler için kullanılan bir kelime olan çocuk: cinsel, zihinsel, bedensel ve sosyal, duygusal gelişim sağlıkları konusunda yeterli gelişim sağlanması için 18 yaşına kadar geçen süreç. Çocuk hakkı kavramı ise; dünya üzerindeki tüm çocukların fiziki, ruhsal ya da cinsel istismara karşı korunabilmeleri için insanlar tarafından verilmiş olan doğdukları andan itibaren sahip olunan hakların tamamını içeren bir kavramı ifade eder. Bu haklar: yaşama hakkı, barınma hakkı, sağlık hakkı ve eğitim hakkı gibi temel yaşam haklarıdır.

21. Yüzyılda bir takım sözleşmelerle düzenlenmeye başlayan “çocuk hakları” tabiri oldukça yeni bir kavramdır. Beraberinde özellikle batıda doğan insancıl fikirler ve Fransız İhtilali, çocukların da kendilerine ait ayrıcalıklara sahip olabilecekleri fikrinin ortaya çıkmasını sağlayan gelişmelerdir. Yoksul ve sahipsiz çocukların barınması ve korunması ile ilgili çok emek harcayan İsviçreli eğitimci Pestalozzi'den (1746-1827) ardından batı toplumları çocuk hakları konusunda çalışmalar yapmaya başlamışlardır (Akyüz, 2013:24). Pestalozzi'nin öncülüğünde, sosyal değişmelerle gittikçe zayıfladığı fark edilen ailenin, çocuğu gözetemediği, korunması, ihtiyaçlarının giderilmesi ve çocuğun eğitilmesinde devletin de görevlerinin olduğu fark edilmiştir.

Bu dönem öncesinde, on dokuzuncu yüzyıldaki yasalaşma çalışmalarına kadar Avrupa ülkelerinde Roma Hukuku etkin olmuştur (Ceylan, 2004). Roma hukukunda günümüzdeki gibi çocukların güvenliği, beslenmesi ve bakımı gibi konularla ilgili kanunlar yerine daha çok anne ve babanın lehine bir takım düzenlemeler bulunmaktaydı. Ailenin kültürünün devamı daha çok önemsenmekte ve bu yüzden kız çocuğu olan ailelere iyi bir gözle bakılmaz ve aileler erkek çocuk edinmeye çalışırlardı (Dirican, 2018).

Roma hukukunda çocuğa karşı iyi bir bakış açısı yoktu. Baba isterse çocuğunu satar, suç işlediğinde ceza verebilir, öyle ki çocuğunu öldürebilirdi (Koschaker, 1997:300). Çocuk vatani dışına satılmışsa köle olarak kabul edilirdi. Vatanında satıldığı takdirde vatandaşlık hakkını korurdu. Serbest bırakıldığı takdirde hemen babasının evine dönen çocuk eğer erkekse üç, kız ise bir defa bu şekilde satılabilirdi. Babanın bu haklarının da bir sınırı vardı.. Örneğin 12 levha yasalarına göre çocuğun satılmasına sıcak bakılmaz, baba oğlunu üç, kızını ise bir defa satması durumunda babalık hakkı ortadan kalkardı (Koschaker, 1997:328).

20. yüzyılda Modern Hukuk’a geçilmesiyle birlikte bu alanın temeli sayılacak gelişmeler yaşanmıştır. I. Dünya Savaşı ile birlikte modern hukuk sisteminde bir takım gelişmeler yaşanmıştır. Buna göre velayet kavramı çocuğu koruyup kollamayı, barınmasını, iyi bir eğitim almasını, maddi ve manevi olarak güvende olmasını hedefleyen görev ve yetkiler bütünü olmakla birlikte, sadece babaya ait olmayan aynı zamanda anne için de geçerli olan bir kavramdır (Akyüz, 2013:24). Bu kanunun sadece annenin haklarını değil aynı zamanda çocuğun da yararını gözetten bir kanun olduğu görülmektedir.

I. Dünya Savaşı bitinceye dek çocuk hakları ile alakalı yazılı bir metin bulunmamaktadır. 1924 yılında yayınlanan “Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi” çocuk hakları ile ilgili ilk yazılı belge özelliği taşımaktadır. Bununla birlikte çocukların hakları ve korunması konusunda bir dernek kurulması düşüncesi Jeune

tarafından 1894 yılında ortaya atılmıştır. Paris’te yapılan bir toplantı ile çocukların haklarının korunması amacıyla ilk girişimin 1912’de İsviçre’de yapılması sağlanmıştır. Ardından çıkan I. Dünya Savaşı ile birlikte bütün bu çalışmalar sekteye uğramış, fakat 1921 yılında Bürüksel’deki bir toplantı ile “Uluslararası Çocukları Koruma Birliği” nin kurulması başarılmıştır (Akyüz, 2013:36). 1931 de Atatürk’ün imzası ile Türkiye’nin de dahil olduğu, Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ana hatları ile çocuğun korunması, gelişimi, eğitimi ve barış içerisinde yetiştirilmesi gibi temel maddeleri içermektedir.

Devamında 1959 yılında çocuk hakları ile ilgili en önemli ikinci evrensel düzenleme “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi” olmuştur. Bu bildirge Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi’nin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ne göre çocuğa verilmesi gerekenin en iyisinin verilmesi gerektiği fikri ile yeniden düzenlenmiş halidir (Dinç, Bıçkın ve Aycı, 2004: 121-122).

İmzalanan bildiriler devletleri hukuki açıdan bağlamadıkları için çocuk haklarının uluslararası hukuka göre güvence altına alınması amacıyla 20 Kasım 1959 yılında bu bildirge hazırlanmıştır. 1989 yılında ise “Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi” adı altında bu bildirge Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda oy birliği ile yürürlüğe girmiştir. Artık uluslararası hukukta çocuk hakları ile ilgili ana kanun metni “Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi” olarak anılacaktır. Türkiye 193 devletin onay verdiği bu sözleşmeye 1994 yılında imza atmıştır, 1995 yılında da kanunlaştırılarak hayata geçirilmiştir (Akyüz, 2013:39).

Çocuğun sağlıklı bir birey olarak gelişimi toplumun gelecekteki refahının sağlanması için gereklidir. 1989 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair sözleşmenin temel düşüncesi çocuğun yararı ilkesine dayanmaktadır. Herhangi bir kanunda anne babanın ya da bir başkasının yararı ile çocuğun yararı karşı karşıya geldiği zaman, çocuğun yararı öncelikli olacaktır.

Aile İçindeki Bazı ocuk Hakları İse Şunlardır:

Çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi için çaba harcamak

Çocuğun yeteneklerini ve kişisel özelliklerini dikkate alarak onu yönlendirmek.

Çocuğun fiziksel gelişimi ve esenliği için gerekli bakım, koruma ve duygusal desteği sağlamak.

ocuğu doğumdan hemen sonra nüfus kütüğüne kaydetmek ve doğumdan itibaren bir isim hakkına, bir vatandaşlık kazanma hakkına ve mümkün olduğu ölçüde ana–babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olduğunu bilmek.

Çocuğun hem aile içinde hem de toplum bireyleri tarafında kötü muameleye maruz bırakılmamasını sağlamak.

Çocuğun düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahip olduğunu, onun da bir birey olduğunu kabul etmek ve unutmamak

Her ocuk için bedensel, ruhsal, zihinsel, ahlaki ve toplumsal gelişimini tamamlayacak yeterli bir yaşam standardını sağlamak.

Her ocuğun evrensel ocuk haklarından yararlanabilmesi hakkının olduğunu unutmamaktır.

SONUÇ

Ailede ocuğun hak ve sorumluluklarının daha iyi anlaşılması ve uygulanabilmesi için, ocuk hakları eğitimi, erken yaşlardan itibaren çocuklara verilmelidir. ocuk haklarına ait kuralların uygulanabilmesi için öncelikle ebeveynlere daha sonra da bu hakkın muhatabı olan çocuklara gerekli eğitimler verilmelidir. Son zamanlarda çocuklara yönelik istismar ve ihmal ile ilgili vakaların sayısının artması, değişmekte olan hayat şartlarına ve teknolojiye uyum sağlama zorunluluğu, insanların eğitime verdiği önemin artması, beraberinde insanların beklentilerinin çoğalması gibi bir çok faktör, ocuk hakları eğitiminin ne denli önemli olduğunu ve

eğitimlere erken yaşlarda başlanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Akyüz, E. (2001). Çocuk hakları sözleşmesinin temel ilkeleri ışığında çocuğun eğitim hakkı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151.

Akyüz, E. (2013). *Çocuk hukuku*. Ankara: Pegem Akademi.

Bayer, A. Değişen Toplumsal Yapıda Aile. Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4 / 8 (Aralık 2013): 101-129.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuk Haklarına dair Sözleşme'ye ilişkin Genel Yorumları, 2001 – 2006. (2006). *International Children's Center*, Ankara.

Ceylan, S. G. (2004). The effect of Roman law on modern legal systems. *Gazi University Faculty of Law Review*, VIII(1-2), 75-93.

Dinç, H., Biçkin, İ., Aycı, E. (2004). *Aile hukuku ve çocuk haklarına ilişkin uluslararası sözleşmeler*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Dirican, R. (2018). Tarihi Süreçte Çocukluk ve Çocuk Hakları. *Çocuk ve Gelişim Dergisi (ÇG-D)* / 2 (2):51-62.

Doğan, İ. (2000). *Akıllı küçük-çocuk kültürü ve çocuk hakları üzerine sosyo-kültürel bir inceleme*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Glasser, W. (1990). *Reality Therapy*. U.S.A: Harper&Row, Publishers.

Koschaker, P. (1997). *Roma özel hukukunun ana hatları*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No:414, Ankara: Sevinç Matbaası.

UNICEF, (2004). *Çocuk haklarına dair sözleşme el kitabı*. Türkiye: UNICEF.

Yavuzer, H. (2011), d, Evlilik Okulu, 7. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul

Yavuzer, H. (2007). *Çocuk Eğitimi El Kitabı*. 22. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi

Bölüm 4

AİLE İÇİ İLETİŞİM VE ÇOCUK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Şerafettin KARATEPE¹

Murat TÖK²

GİRİŞ

Aile içi iletişim anne, baba, kardeş ve çocuklar arasında gerçekleşen olum veya olumsuz haberleşmedir. Aile içi iletişim çocuğun gelişiminde ve bunun yanı sıra da hayatında önemli bir yere sahip olacaktır. Çocuklar aile içinde tüm isteklerini duygularını iletişim yoluyla anlatmaya çalışırlar. Aile çocuklarının bu isteklerini olumlu iletişim kurarak hallederseler çocuğun gelişimi olumlu yönde olur.

O yüzden. Ailenin çocuğu etkin olarak dinlemesi ve onlara karşı dürüst, açık ve anlaşılır olması çocukların duygu / düşüncelerini tam olarak ifade etmesine katkı sunar. Kimi ailelerde çocuğun göz ardı edilmesi, iletişim kurulmaması, duygu / düşüncelerin açıkça söylenmemesi, çocuklarla gerektiğinde istediğin gibi konuşulmaması kişiler arasında iletişimde sıkıntıların olması ailedeki iletişimi olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Çocukların gelişiminde aile içi iletişime gereken önem verilmesi

¹ Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü, Çorum. karatepe_81_83@hotmail.com

² Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü, Çorum.

çocuğun sağlıklı gelişimine gereken önemi verildiğinin de göstergesi sayılır. Bu düşünceyle burada iletişimi tanımlamak, iletişimin fonksiyonlarını ve özelliklerini belirlemek, etkili iletişimin önemini vurgulamak, aile içi iletişimin önemi ve aile içi iletişimin çocuk üzerine etkilerini belirtmek amaçlanmıştır.

İletişimin Tanımı, Önemi ve Özellikleri

İletişim en az iki ya da daha fazla kişinin birbirleriyle konuşması, görüşmesi ve ya haberleşmesidir. Kişilerin birbirleri ile duygu ve düşüncelerini paylaşması, diyalog kurması anlamına gelir. İnsanlarla iletişim kurulmasının gerekli olması insanın sosyal bir varlık olmasından kaynaklanmaktadır.

Sözcüğün köken bilgisine bakıldığında Latince’ ye dayandığı görülür. “kominus” kelimesinden gelen “ortaklık oluşturmak” anlamında kullanılmış ve insanlara has iletişim iki kişi ya da bir kişi ile çok sayıdaki kişiler arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Bireylerin kendi aralarındaki iletişim ise bir bireyden başka bir bireye sözlü ve anlamlı ya da sözsüz iletilerin iletilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. İnsanların, çevrelerinden haber alabilmesi ve ya bir şeyler öğrenmesi adına iletişim kurmak zorundadırlar. İletişim kişiler arası öğrenmeyi meydana getirmektedir (McQuail, 1975). Ayrıca iletişimin büyük önem taşıdığı yerlerden biri de psikolojik süreçlerdir. Kişilerin rahat ve sağlıklı bir yaşamları için iletişim gereklilik taşımaktadır. İletişim olmadan kişiler duygu ve düşüncelerini ifade etmede zorlanırlar. İnsanlar iletişim ihtiyacını giderebilmek için sözlü veya sözsüz olarak iletişime geçmesi gerekir (Tarhan 2011).

Toplumsal düzeni sağlayan kurallar ve yasalar iletişim sayesinde işleyişini sürdürürler. İnsanlar ve diğer canlılar öğrenme gerçekleştirebilmeleri için iletişime ihtiyaç duyarlar. İletişim sayesinde öğrenme gerçekleşir. Bilgi alışverişinde bulunamazlar. Bu da toplumsal yaşamışın aksamasına neden olur. Nitekim Babahanoğlu ve Özdemir’in (2016) yapmış oldukları çalışmada aile içi iletişimin sağlıklı kurulabilmesi için, bireysel gelişim çalışmalarının yapılması ve her düzeyde sosyal politikaların

oluşturulması ve aktif bir biçimde topluma sırayet edilmesi için harekete geçilmesi oldukça önem arz etmektedir (Babahanoğlu ve Özdemir, 2016). Bu durumdan dolayı oluşan aksamaları engellemek için zamanla farklı iletişim türleri keşfedilmiş ve geliştirilmeye önem verilmelidir. İletişimde bu kadar farklı türlerin olması iletişimin ne kadar önemli bir kavram olduğunu gösteriyor.

İletişimin Önemi

Her insan iletişim kurma konusunda temel seviyede de olsa bilgi sahibi olması gerekmektedir. İletişim yaşamımızın tam da merkezinde yer alan en önemli öğelerden biri sayılmaktadır. İnsanların gerek mesleki yaşamlarında gerekse sosyal yaşamlarında sorunları çözmede etkili iletişimin rolü büyüktür. Bunun yanında etkili iletişim bireylerin kişisel yaşamlarında da başkalarıyla iletişimlerini geliştirmede ve sürdürmede yardımcı olduğunu söyleyebiliriz.

Uzmanlar gözünden iletişime bakıldığında ortak kanı “zayıf iletişimin birçok sorunun temelinde yer aldığı ve etkili iletişimin de bunun tek çözümü olduğu” yönündedir.

İletişim kavramının, benimsenmesi, incelemesi ve uygulanması hayatınızda anlamlı farklılıklara neden olacaktır. İletişimin ilkeleri ve yöntemleri özelden genele doğru insanlar arasındaki sürtüşmeleri iletişim yolu kullanılarak çözülebilir. Çözüm önemlidir ancak sorunların tam ve doğru olarak belirlenmesi de çözüm kadar önemlidir. Sorunlar doğru algılandığında iletişimin faydasını görebiliriz. İletişimi doğru öğrendiğimizde ve uyguladığımızda bütün sorunların biteceğı ve sorunsuz bir dünya olacağı anlamına gelmemelidir. İletişim tüm sorunları eksiksiz olarak çözer diyemeyiz ama etkili bir iletişimin çoğu sorunların oluşumunu engelleyebileceğini ve çözümlerine fayda sağlayacağını söyleyebiliriz. Doğru bir iletişim kişiler arası iletişim sorunlarını çözecektir.

İletişimin temel özellikleri:

- İletişim bilinçli ve ya bilinçsiz olabilir.
- İletişimde kullanacağımız sembol, aktarıcı ve kaynak için farkı anlama gelebilir.
- Kelimelerle veya eylemlerle gerçekleşir.
- Sözsüz olabilir, bu iletişim duyu organları tarafından algılanabilir.
- Geri – bildirme ihtiyaç duyan çift yönlü bir eylemdir.
- Olayların meydana geldiği ortamdan etkilenir.

Aile İçi İletişim

Aile içi iletişim de aile fertleri arasındaki ilişki düzeyi anlaşılabilirlik, karşılıklı iletişim olarak tanımlanabilir. Bir çocuğun kişiliğinin gelişimine aile içi iletişimin katkısı çoktur. Cüceloğlu (2002)'nin de belirttiği gibi, “aile içinde anne ve babadan değerli olduğunu öğrenen çocuk kendisinin değerli, olduğunu kendisi de inanır. Çocuğun varlığını aile, çocuğuna iletişim yoluyla hissettirmesi gerekir. Bunun için de çocuğun duygularını aile kabul etmesi gerekir. Böyle olunca çocuk kendini değerli ve saygın bir varlık olarak görür.” Yakın çevresinden kendi değerini destekleyici tavırlar görebilmesi, sınırlarına çocuk izin vermedikçe girilmemesi, öyle bir şey söz konusu ise çocuktan izin alınması, tercihlerinin eleştirilmemesi, kendi bedeni üzerinde sahip olduğu haklarına saygı gösterilmesi, başarısız olduğunda bunun çözümü için çaba harcanması, başarılı ise başarısını ön plana çıkaracak durumla ilgilenilmesi, olumsuz bir davranış ortaya koyduğunda davranışı üzerinde durulması gerekir. Burada düzeltilmesi gereken durumlar varsa çocuğun kişiliğini eleştirerek yapılmaması gerekir (Önder, 2003).

Toplunun şekillenmesinde temeli iletişim oluşturmaktadır. Aile bireylerinin kendi istek, duygu ve düşüncelerini ifade

edebilmelerinin de aile içindeki iletişimde önemli bir yeri bulunmaktadır. Aile içi iletişimde çocuğun aile içinde bir birey olarak görülmesi ve kabul edilmesi iletişime etkin olarak dâhil edilmesi çocuğun benlik saygısını geliştirdiği bilinmektedir (Özmen,2007).

Ailedeki iletişimde ebeveyn tutumları ve tavırları da oldukça etkili olmaktadır. Demokratik ailelerin çocuk taşıdığı tüm yönleriyle kabul görür. Anne ve baba çocuğa iyi birer rehberdir. Çocuğa yol gösteren ancak kararlarını sorgulamayan tavır takınırlar. Çocuk kararlarında serbesttir ve kararlarının sonucuna katlanması beklenir. Aile içinde kurallar ve sınırlar hep birlikte belirlenir ve her bireyin esnetmeden uyması istenir. Bu kurallara uymak koşulu ile genellikle çocuk özgür bırakılır. Mantıklı kurallar konulmuştur ve kuralların açıklaması çocuğun anlayabileceği şekilde yapılır. Aileyi ilgilendiren ya da çocuğu etkileyecek kurallar birlikte alınır. Baxter ve Akkor (2011) çalışmalarında ergenler ile diyaloglarda: “ebeveynin yapacağı işler veya aile için alacağı kararlar konusunda, konuyu açıkça belirlemesinin, hatta bir başlık koymasının ve açık gönüllülükle konuşmasının önemli olduğu” sonucuna varmışlardır. Bir ebeveyn çocukları dinlerken, mutlaka empati kurmalıdır. Empati kişilerin kendilerini karşısındaki insanlar gibi düşünmeleri, hissetmeleri ve algılamasıdır (Dökmen, 1994, Gordon,1997).

Öztürk’e göre aile içi iletişimde emir vermenin, yönlendirmenin, uyarmanın, gözdağı vermenin, ahlâk dersi vermenin, öğüt vermenin, çözüm ve öneri getirmenin, nutuk çekmenin, yargılamanın, eleştirmenin, suçlamanın, aynı düşüncede olmanın, ad takmanın, bireyle alay etmenin sorgulamanın, verilen sözden dönmenin oyalamanın, konuyu çarptırmanın iletişimi engellediğini belirtmektedir (Öztürk,2006).

Ergenlerin aile içi iletişimleri ile duygusal sağlıkları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi çalışmasında ailelere verilen "aile içi iletişim eğitimi" ergenlerin duygusal sağlığının geliştirilmesinde önemli bir etmen olduğu bulunmuştur.

Her aile zaman zaman hayatın güçlükleriyle karşılaşır ancak bu güçlükleri sağlıklı aileler daha kolay atlatabilir. Bu sorunları atlattırada etkili iletişimin rolü büyüktür. Sağlıksız bir aile yapısı içerisinde yaşanan problemler ise ailenin dağılmasına bile sebep olabilir. Aileler aile sağlıklarını artırabilmeleri için problem çözme, stresle başa çıkma gibi beceriler elde ederek güçlü bir aile olmanın temel taşlarını keşfetmelidir (Canel, 2012:90).

İletişim engelleri bireyin duygularının önemsiz olduğu, isteklerine saygı duyulmadığı, sorunlarını kendi kendine çözme yeteneğinin olmadığı mesajını vermektedir. Verilen bu mesajlar kişinin kendine olan güvenini kaybetmesine, saygınlığının düşmesine kendisinin önemsiz ve değersiz hissetmesine neden olmaktadır.

Aile içi iletişimde benlik kavramı iletişimi etkileyen en önemli sorun olarak karşımıza çıkıyor. Benlik saygısını, kullanılan iletişim örüntüleri azaltmakta ya da çoğaltmaktadır. Anne- babaların iletişimde çocuğa karşı dürüst olmaları, çocuğunda kendisine ve başkalarına karşı olumlu ve dürüst bir tavır geliştirmesine yardımcı olmakta; çocukların, anne babalarına olan güvenlerini arttırmaktadır (Çağdaş, 2002).

Ergen ya da çocuğun probleminin çözümünde etkin dinleme önemlidir. Kişileri dinlemek o kişiye saygı gösterildiğı, değeri verildiğı mesajını iletmekte ve sağlam bir ilişki kurulmasına yardımcı olmaktadır. Hem saygı hem de olumlu ilişki “saygın benlik” oluşmasında önemli bir yer tutmaktadır. Aile içinde iletişim bireysel olarak karılıksız olarak gerçekleşiyorsa aile bireylerinin ihtiyaçlarının karşılanmaması manasına gelebilir. Çünkü herkes kendine göre hareket ederse karşılıklı iletişim olmasa ihtiyaçlar karşılanmaz (Akt. Önder, 2003).

Aile içinde anne ve babasıyla veya kardeşleriyle kolay ve rahat rahat iletişim kurabilen çocuklar sıkıntılarını ve düşüncelerini ailelerine daha kolay açıklayabilir Böyle olunca da çocuklar kendi sorunlarıyla daha rahat baş edebilirler.

Günümüz şartlarında insanların gerek yoğun iş tempoları gerekse bazı iş dışı aktiviteleri aile içi ayrılması gereken ortak vakitleri sınırlandırmakta, Aile üyelerine sadece akşam bir araya gelme olanağı sunmaktadır. Akşam yorgun anne baba ya da okul stresinden bıkmış çocuklar vakitlerini dinlenerek geçirmek isteyebilirler. Bu da iletişimsiz gecen vakitleri artırarak ailede kopukluğa neden olacaktır. Burada Aile içi birlikte vakit geçirmeye özellikle yetişkinlerin dikkat etmesi gerekir.

Önceki dönemlerle şimdiki dönemi karşılaştırdığımız da. Bu dönem bireylerinin kitle iletişim araçlarına ne kadar bağlı olduklarını görebiliriz. Kitle iletişim araçları telefon, tablet ve bilgisayar gibi elektronik ortam sağlayıcıları sayılabilir. Yetişkinler de ve çocuklarda birbirlerinden uzak geçirilen zamanı özellikle Facebook, Instagram ve tiktok gibi dijital ortamlar dolduruyor. Günümüz çekirdek ailelerinde aile içi iletişimsizliğin başlıca nedenleri arasında internet bağımlılığının başını çektiği görülüyor. Aile bireylerinin çoğu zamanlarını bunlara bakarak geçiriyor. Böyle olunca da aile bireyleri arasında iletişim yok denecek kadar az oluyor ve ya hiç olmuyor. Çocuk da bu durumdan olumsuz etkileniyor ve anne, babası gibi o da tablet, telefonla oynamaya başlıyor. Sonuç olarak iletişimden uzak içe kapanık bir çocuk olup çıkıyor. Bunun sıkıntısını aile sonradan çekmeye başlıyor.

Aile içi iletişimin etkisini ve önemini yükselten davranışların sergilenmesi, aile bireylerinin başta kendilerine güven duymalarına ve ailelerine sevgiyle bağlanmalarına yardımcı olacaktır. Ailelerin sağlıklı bir iletişime katkı sağlayabilmesi için anne ve babanın önce kendilerine ve çocuklarına yeteri kadar ilgi göstermesi ve kendi rollerinin görevlerini yerine getirmeleri gerekir. Böyle baktığımızda sağlıklı bir anne, baba ve çocuk iletişimi çocuğun gelişiminde son derece önemli olduğunu görürüz. Çocuğun toplum yaşamında olan diğer kişiler ve nesnelere karşı takındığı tavırlar, benimsediği davranışlarda aile içindeki iletişimden kaynaklanmaktadır. Aile içindeki ilişkiler bunların temelini oluşturur .Bundan ötürü sağlıklı iletişimi olmayan bir ailede büyüyen bir çocuk psikolojik olarak

sıkıntıya girer ve iletişim olarak normal bir gelişim gösteremez (Demircioğlu vd., 2011: 94).

İletişimi kuvvetli olan aile çocuklarının kendilerine güvenleri daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Çocukların akranlarıyla iletişimi sağlıklı ve rahat yapabilmesi çocuğun sahip olduğu aile içindeki iletişimin öneminden kaynaklanır. Aile içi iletişimin yeteri kadar iyi olması çocuğun diğer alanlardaki iletişiminin de iyi olmasını sağlar. Aile içi iletişim, iletişimin temelini oluşturur.

Eşler Arası İletişim

Ailede iyi bir iletişim, olması anne ve baba model olacağı için öncelikle bunların iletişiminin iyi olması gerekir. Ebeveynlerin iletişimi nasılsa çocuklar anne ve babaya özeneceği için onlarınki de öyle olur. Anne-baba arasındaki iletişimin sağlıklı olması, genellikle çocukların da iletişimde başarılı olması anlamına gelmektedir.

Gelecekteki sağlıklı aileler, olumlu ve iyi iletişimi olan ailede yetişen çocuklardan meydana gelecektir. Ailesinden sağlıklı bir iletişimi öğrenen çocuk ileriki yaşamında o da aile kurduğu zaman aynen anne ve babası gibi etkili iletişimi olan bir aile oluşturacaktır. Kadın ve erkek evlenmeden önce sadece bir bireyken evlendikten sonra birbirinin eşi olarak birlikte olmak hayatı birlikte geçirmek şeklinde yaşamlarını bunun üzerine biçimlendireceklerdir. Yeni oluşan bu yaşam biçimi artık ben yerine biz anlayışıyla hareket edeceklerdir. Biz anlayışıyla hareket edilmediği zaman kadın ve erkek mutsuz bir hayat sürecektir. Kadın erkek arasında “biz” kavramını olumsuz etkileyen her durum iletişimi olumsuz etkilemiş olacaktır. İki ayrı kişiyi bütünleştiren evlilik olgusudur. Sağlıklı bir evlilik sağlıklı bir iletişimle ve ‘biz’ duygusuyla devam eder. Bu yönleri ile evlilik, özel bir iletişim sitemidir. Evleninceye kadar ayrı ayrı ilişki ve dünyaları olan kadın ve erkek, evlendikten sonra yeni bir ilişki biçimini kazanmaktadır. Evlilikte eşlerin birbirlerinin sorunlarını çözme davranışı, karıkoca arasındaki birlikteliği kuvvetlendirmektedir (Özügür, 1996: 62-65).

Ebeveyn - Çocuk İlişkisi

Ebeveyn-çocuk arasındaki iletişimin ilk yıllarında çocuğun fiziksel olarak büyümesi yer almaktadır. İlerleyen zamanlarda çocuğun ahlaki gelişimi bakımından doğru ve yanlış öğrenmesinde çocuğun zihinsel gelişimi önemlidir. Ebeveyn çocuk iletişimde zamanla çocuğun ebeveynine bakışı, ebeveyninde çocuğa bakışı farklılaşmaktadır. Çocuğun her istediğinin yapılması bebeklik çağında yapılırken kurallar koyarak kural çerçevesinde bir şeylerin yapılması büyüdüğünde yapılmaktadır. Bu durum bir bakıma aile içindeki güç dengesinin tersine dönmesi demektir. Çocuk gücünün tamamını bebeklik döneminde kullanırken büyüdüğünde gücün çoğunluğu anne ve babaya geçer (Hortaçsu, 2004: 79).

Bebeklik çağını yaşayan çocuğun bütün isteklerini yerine getirilmeye çalışılması toplumda normal karşılanırken çocuğun yaşının ilerlemesiyle her istediğinin yapılması toplumda şımarıklık olarak tanımlanır. Aile içi iletişimde Çocukla anne ve baba iletişimde anne ve babanın takındıkları tavırlar iletişimin temelini oluşturur. Ebeveynlerin takındıkları bu tutum ve davranışlar aslında bir tür öğrenme şeklinde tanımlanabilir.

Ailenin olaylara karşı tavır ve tutumlarını bazı olaylar etkilemektedir. Burada en başta ebeveynlerin henüz çocuk dünyaya gelmeden, şöyle olsun, böyle olsun gibi sipariş usulü çocuk beklemeleridir. Hayal edilen çocuk ile gerçekte olan birbiri ile uyuşmadığında daha doğrusu anne babanın beklentilerinden uzak bir çocuk olduğunda hayal kırıklığı yaşanmaktadır. Ailede çocuğu kabullenememe tutumu baş göstermektedir. Anne ve babanın bu tutum ve davranışlarında bulundukları kültürel ve sosyal değerlerin etkisi büyüktür. Ayrıca ebeveynlik rolünden haz duyma ya da duymama durumu da çocuğa karşı olan tavrı etkilemektedir (Yavuzer, 2005:132).

İnsanlar hoşlandığı, haz duyduğu şeyleri severek isteyerek yaparlar. Yaptıkları şeylerden dolayı şikâyetçi olmazlar. Severek ve

isteyerek yapılan işlerde başarılı olunacağından dolayı anne ve babalar çocuk yetiştirmede bu duyguyla hareket etmelidir. Anne ve baba çocuklarını severek ve haz alarak yetiştirirlerse sağlıklı, iletişim kurabilen, ruh yapısı gelişmiş çocuklar yetiştirmiş olurlar. Bu durumda vakitlerinin çoğunu işte geçiren anneler çocukları ile arasındaki sevginin oluşmasına ve geliştirmesine çok özen göstermelidir.

Bu zamanlarda çocuğa gereken önem verilmez ona zaman ayrılmazsa çocukta ebeveynlerine karşı gelişmesi gereken güven duygusu gelişmeyecektir. Bu güven duygusunun oluşum zamanı özellikle 0 ile 3 yaş arasında gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu dönemde çocuğa karşı daha hassas olunmalıdır.

Çocukta bir boşluk oluştuğunda çocuğa karşı anne ve babada bir suçluluk duygusu oluşur. Bu suçluluk duygusundan dolayı anne babalar bu kez bunları telafi etmek için çocuğun üstüne aşırı düşerler. Her istediğini yapmaya çalışarak ödün vermiş olurlar. Ödün verilerek yapılan bu davranışlar çocukta sorumsuz, vurdumduymaz bir davranış oluşumuna neden olacaktır (Aslan, 2002: 30).

Çalışan annelerin sayısının artması annelerin çocuklarına gösterecekleri ilgi ve sevgiye bir engel olmamalıdır. Çalışmayı bahane ederek çocuklarına gerekli ilgi ve sevgiyi veremeyen annelerin çocukları ileriki, yaşamlarında sağlıklı ve iletişimi gelişmemiş bireyler olarak karşımıza çıkacaktır. Böyle olunca da çocuklarda büyük sorunlar oluşturacaktır.

Çocukların büyüme yetiştirme dönemlerini başarılı bir şekilde geçirmelerinde ailenin çocukla iletişimin payı büyüktür. Aile çocukla iyi bir iletişim kurarsa çocuklar daha sağlıklı yetiştirilmiş olur. Aynı zamanda mutlu, arkadaş canlısı, sıkıntı yaşamayan hep olumlu düşünen bir birey olur. Eğer bu saydığımız özellikler çocukta yoksa çocukta uyumsuzluk varsa öncelikle çocuğun aile içindeki iletişime bakmak gerekir. Aile içinde iletişimsizlik varsa anne ve babasından

gereken sevgiyi almadıysa çocuklarda bu sevgi eksikliğinden dolayı davranış bozuklukları olabilmektedir (Yavuzer, 2005: 134).

Çocuklar aile içinde anne ve babasıyla sağlıklı bir iletişim kurduklarında çevresiyle ve arkadaşlarıyla iletişim kurmada başarılı olurlar. Mutlu ve başarılı bireylere baktığımızda bunları aile içindeki iletişimlerinin daha iyi oldukları görülmektedir. Çocuklar çocukluktan çıkıp ergenlik dönemine geldiklerinde çocuktaki davranışlarda ve tepkilerinde dikkat çekici bir değişiklik olduğu gözlemlenebilir. Bu değişik durum çoğu ailede endişe yaratabilmektedir. (Yörükoğlu, 2000: 135).

Bu geçiş dönemi ergenlerinin sorunlarını çözebilmesi, içinde bulunduğu aile ve iletişim ortamıyla da doğrudan alakalıdır. Anne ve baba çocuklarına başta yeteri kadar sevgi, ilgi ve kuralları düzenli bir şekilde verebilmişse çocuk ergenliğe geldiğinde kişisel sorunlarında ve arkadaş ilişkilerinde ortaya çıkan sorunları kolayca çözebilecektir. Bu sorunları çözebilmesinde sorunlarını paylaşabileceği bir ailesini olduğunu çocuk bilir. Kendini de yalnız hissetmemiş olur (Yavuzer, 2005: 134).

Güven kaynağı çocuklar için çok önemlidir. Anne ve babalar çocuklarına küçüken gerekli ilgi, sevgi ve güveni verebilirlerse çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurabilirlerse çocuklar ergenlik dönemlerini az sorunla veya sorunsuz bir şekilde atlatacaklardır. Ergenlik dönemi çocuklar için önemli bir dönemdir. Bu dönem çocukların olumsuz davranışlara ve alışkanlıklara yatkın oldukları dönemdir. Bu olumsuzluklardan kurtulmada aile iletişimin etkisi büyüktür. Çünkü bu tür sorunlar aileni çocuklarıyla karşılıklı konuşmalarıyla çözülebilir. Özellikle bu son dönemlerde ailenin çocuklarıyla bizzat oturup çocuklarıyla vakit geçirmesi gerekir. Yoksa çocuk ailede göremediği ilgi ve güveni dışarılarda aramaya başlar. Çocuk aileden kopuk bir şekilde yaşamaya başlar.

Anne ve baba çocuklarına demokratik bir ortam sunmalıdır. Çocuk tüm isteklerini ve sorunlarını rahatlıkla anne ve babasına söyleyebilmelidir. Çocuk da aile içinde bu demokratik yaklaşımı

görebilmelidir. Böyle olunca çocuk kendini daha rahat ve mutlu hissedecektir. Ev okul ve arkadaş çevresinde yaşadığı olumlu ve olumsuz durumları gönül rahatlığı ile ailesine anlatacaktır. Anne ve baba çocuklarıyla iletişim kurarken açık olmalı sorunları yüz yüze konuşarak çözüm yolları bulmalıdır. Bu şekilde açık iletişim kurulduğunda aile bireyleri birbirini daha iyi tanımış olacaktır. Ailede sorunlar daha kolay ve rahat çözülmüş olacaktır. Uzlaşa kolay sağlanmış olacaktır.

Çocuğun kendini rahat ifade etmesinde ailesinden aldığı yaşam algısı önemli bir paya sahiptir. Ailesinde sıcak ve olumlu bir ortamda yetişen bir çocuk toplumsal bir yaşama her türlü uyum sağlayabilmektedir. Aile tutumunun çocuğa nasıl yansıdığını ‘‘vahşi çocuk’’ adlı filmde anlatılmıştır. Bu filmde çocuk fiziksel, zihinsel, bilişsel ve sosyal gelişimlerini aile içinde öğreniyor. Bunları öğrenen çocuk ileriki yaşamında sağlıklı bir şekilde hayatını sürdürüyor. Bu filmde ailesinde ilgi ve sevgi görmemiş, aile eğitiminde uzak kalmış bir çocuğun durumu anlatılmıştır. Filmde yaşanan olay gerçek hayatta aynen yaşanmasa da gerçek hayatta ailesinde sağlıklı iletişim ve ilgi görememiş çocukların ileriki yaşamlarında çeşitli zorluklar yaşadığını söyleyebiliriz (Öcel, 2002: 24).

Anne ve babasından yeteri kadar ilgi ve sevgi göremeyen çocuklar, ergenlik dönemine geldiklerinde eğer bu dönemi de sorunlu ve sıkıntılı yaşadıklarında bu çocuklarda ileride başarı beklemek çok zor olacaktır. Çünkü çocuğun temeli ailede atılıyor. Çocuk ailesinde anne ve babayı model olarak alıyor. Anne ve baba çocuğa küçükken gereken ilgi ve güveni vermediğinde çocuk büyüdüğünde başarı açısından sıkıntılar yaşıyor.

Çocuğun güven ortamında yetişmesi, sağlıklı ilişkilerin olması, çocuğa gerekli rehberliğin yapılması onun davranışlarına yön vermek, kuralların sınırlarını ve uygulanış şeklini göstermek ailenin sorumlulukları arasındadır. Aile çocuğun zor durumlarında yanında olmalı ve onu desteklediğini göstermelidir.

Doğumundan hemen sonra çocuk, etrafında ailesini görecektir. Artık çocuk ailesine aittir. Böyle olunca aile çocuğun özellikle ilk dönemlerinde çocuğun vazgeçilmez bir unsuru haline geliyor. Aile özellikle anne çocuğun öncelikle beslenme, uyuma, temizlik, güvenlik gibi fizyolojik ihtiyaçlarını ve ilgi, güven, şefkat gibi duygusal ihtiyaçlarını gidermek için çaba sarf ediyor. Aynı zamanda çocuğa bunlar verilirken de çocuk ailede her türlü öğrenmeyi de yapmış oluyor (Özgüven,2011: 194).

Çocuğa ne kadar, şefkat, ilgi, birikim verilirse çocuktan da o oranda başarı beklenilmelidir. Ailesinden sevgi alaka ilgi vb. davranış öğrenemeyen çocukların iletişimi, arkadaş ortamları, dersleri gibi konularda başarılı olması da beklenilmemelidir. Bu etkenlerin karşılanması gerçekleşdikçe çocukta güven olgusu da pekişecektir. Çocuğa ne kazandırırırsan ileride çocuktan onları alırsın. Çocuktan başarı bekliyorsak çocuğumuza küçükken gereken ilgi, şefkat, güven ve sağlıklı iletişimi vermemiz gerekiyor. Bunları zamanında vermediğimizde çocuktan başarı beklemek mümkün değildir. Çocuk tüm bunlardan yoksun olduğunda kendini aileden ve toplumdan soyutlamış olur ve başarı için herhangi bir çaba göstermez.

Çocukların geleceğe hazırlanmasında, gelecek için çalışmasında, topluma ve çevreye sağlıklı bir şekilde adım atmasında ailenin rolünün ne kadar önemli olduğunu görebiliyoruz. Çocukla kurulan etkili iletişimle tüm bunları yapmamız daha da kolaylaşıyor. Ailenin her türlü olumlu tavrı çocuk üzerinde etkili oluyor. Aynı zamanda olumsuz tavırlar da çocuk üzerinde olumsuzluğa neden olabiliyor. Aile içi iletişiminin çocuk üzerinde ne kadar etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Çocukların kişiliklerinin oluşumunda çocukların anne, baba ve kardeşleriyle kurduğu ilişkiler önemli bir yere sahiptir. Çocuk kişilik oluşumunu ailede kurduğu ilişkilerle şekilleniyor denebilir.

Aile İçi İletişim Sorunları

Çağımızın getirdiği en büyük sorunlarından biri de aile içi iletişim sorunlarıdır. Modern hayatla birlikte gelen ebeveynlerin ikisinin birden çalışmak zorunda olması ne ailemize ne de kendimize yeterince zaman ayırmamıza olanak tanımaktadır. Akşam eve yorgun gelen anne babalar kendi ihtiyaçlarını giderebilme çabası içerisine girer ve çocuklarına genellikle zaman ayıramazlar.

Bu durum da zamanla iletişimin zayıflamasına, ilişkilerin bozulmasına ve aile üyelerinin arsındaki paylaşımlarının azalmasına neden olmaktadır. Bireyler zaman içinde bu iletişimsiz kaldıkları ortamda kendilerini yalnız ve değersiz hissetmeye başlarlar. Durum zaman geçtikçe daha da içinden çıkılmaz bir sonuca doğru bireyleri sürükler. Böyle durumlar aileyi sorunların çözülmez hale gelmesine, en sonunda ise parçalanmaya kadar giden yıpratıcı bir sürece girmeye zorlamaktadır.

Bütün bunları yaşamamak adına yapılması gereken elbette ki vardır. Ailedeki ebeveynler ne kadar yoğun olurlarsa olsunlar birbirlerine zaman ayırmalı, bu zamanı olabildiğince verimli değerlendirmeli ve problemlerini paylaşmalıdırlar. Bir ailenin toparlanması toplumun toparlanması anlamına gelir. Eşler birbirlerine karşı sorumluluklarını unutmamalı. Karşınızdaki kişilerin eş, çocuk ya da anne baba oldukları unutulmamalı.

Ev içinde birbirinize karşı roller dikkate alınarak davranılmalı. Bireyler arası eşitlikten ziyade adil davranarak sosyal rollerin önemi vurgulanmalı. Aile içinde disiplini sağlarken aile bireylerini incitmeden şefkatle ve ilkeli davranılmalıdır. Eşler birbirlerine karşı anlayışlı olmalı ve arasındaki sorunlar geciktirilmeden çözüme kavuşturulmalıdır. Çocuklardan kaynaklı sorunların çözümü yine çocuklarla birlikte çözümlenmeli. Aile içi empati duygusunun artmasına katkı sağlanmalıdır.

Ailelerde yaşanan en önemli sorunların başında bireylerin birbirlerini dinlememesi yatmaktadır. Bireyler karşı tarafı aktif dinlemek zorundadır. Sorunların kesin olarak belirlenmesi gerekli ve

suçlayıcı bir dil kullanmaktan uzak durularak çözülmelidir (Schramm, 1954).

Aile İçi İletişimin Çocuk Üzerine Etkisi

Aile: Anne, baba ve çocukların oluşturduğu toplumun en küçük yapı taşıdır. Bu küçük yapı içindeki aile bireyleri, birbirleriyle sürekli iletişim halinde olması gerekir. Bu durum aile içinde sosyalleşme ortamı oluşturarak özellikle de çocukların gelişim olumlu etkileyecektir. Ailede kurulacak olumlu ortam çocukların davranışlarını ve hayata bakış açılarını da olumu etkileyecektir. Bu durum dikkate alınarak faydalı bireylerin yetişmesi ailede yakalanan ılımlı ortamla başlamaktadır diyebiliriz. Aile yetiştirdiği çocuğun aynasıdır. Çocuğun karakteri, yetenekleri, ahlaki alışkanlıkları, sosyalleşmesi, toplum tarafından kabul görmesi, güven duygusu ve hayatta karşılaşacakları sorunlara karşı çocukların nasıl davranması gerektiğini öğretir. Buradan bakıldığında çocukların bakımı, yetiştirilmesi aşamasında annelere ve babalara büyük sorumluluklar yüklemektedir.

İletişimde öncelik olarak fertler birbirlerini dinlemeli, anlamalı ve mutlaka geri bildirim vermelidirler. O halde dikkat edilecek ilk şey iletişim için doğru dinlemektir. Çocuklarınızı ve ya eşleri dinlerken önyargılı davranmadan sabırlı olmalıyız. Empati kurmalı, dinlemeli ve aşırı tepkiden kaçınarak doğru geri bildirimler vermeliyiz. Aksi takdirde çocuk ya da yetişkin önemsenmediğini ve sevilmediğini düşünecek ve size rahatsız olduğu tutumları anlatmaktan kaçınacaktır. Aile bireyleri birbirlerini dinlerken beden dilimizi, mimiklerimizi, ses tonumuzu uygun bir şekilde kullanmalıyız. Burada tutum ve davranışlarımızın yanı sıra söylem ve söyleme şeklide önemlidir. Konuşmalarımızda seçkin bir dil kullanmalıyız ne söylediğimiz kadar nasıl söylediğimiz de önem taşımaktadır.

Çocuklarla iletişim kurarken dikkat edilecek hususlar sıralayacak olursak;

- Her çocuğun ve yetişkini dünyasının farklı olduğunu bilinmeli ve ona göre iletişim kurabilmek.
- Çocukla iletişim kurarken ona bir yetişkin gibi davranmak, “ben dili” ifadelerini kullanarak duygu ve düşüncelerinizi belirtmek.
- Çocuklara “ bizler senin anne ve baba olarak her zaman yanındayız. Unutmamalısn ki üzüntülerini de sevinçlerini de paylaşabilirsin. Bize güvenebilirsin.” mesajını vermek.

Çocuğu ve onun sorunlarını ciddiye aldığını gösteren duygular ifade edilir. Bu durum da çocuğun empati kurmasını sağlayarak ona davranışlarını kontrol altına almayı öğretmektedir. Bu davranış seçildiğinde kimseyi kırmadan, incitmeden olumsuz davranışlar hedef alınarak onların ortadan kaldırılması sağlanabilir. Örneğin; Akademik olarak başarılı olmayan, sosyal becerileri zayıf olan bir çocuk için “Tembelsin! Üstelik de yeteneksizsin!” demek yerine, “Başarısız olmak düzeltilebilecek bir sorun, ama bunu çalışarak düzeltebileceğini de biliyorum. Çalıştığında ders başarının artacağını sen de göreceksin. Şunu sakın aklından çıkarma “Başarılı olsan da olmasan da biz seni her zaman çok seveceğiz ve destekleyeceğiz.” gibi cümleler kullanmalıyız. Bunun yanı sıra da bazen çocuklarımıza tavır ve davranışlarını, duygularını, düşüncelerini, istediği kişilerle paylaşabilmeleri için fırsat vermeniz gerekmektedir.

Aile ve çocuk arasındaki iletişime çok önem verilmişken bu iletişimi olumsuz etkileyecek koşulları da belirtmekte fayda olacaktır. İletişimi olumsuz etkileyen koşulların başında ‘şiddet’ gelmektedir. Şiddet: Kişiler arası anlaşmazlıkların çözümsüzlüğü sonucunda psikolojik ya da güç uygulanmış halidir. Bu durum kişileri inciten ya da onlara zarar veren eylemler olarak tanımlanabilir. Şiddetin boyutları ve ortaya çıkış şekli farklılıklar gösterebilir. Şiddet sadece fiziksel olarak değildir; siyasal duygusal

ya da cinsel vb. gibi birçok boyutlarda farklı farklı kendini göstermektedir. Ebeveynlerin evde kavgayı olağan hale getirmesi, sorumluluklarını ve görevlerini yerine getirmemesi de çocuklar üzerinde doğrudan etki gösteren bir şiddet türüdür. Çocukların davranışlarını etkileyen bu dönem 0-6 yaş aralığı olarak belirlenmiştir. Bu dönemde psikolojik ya da fiziksel şiddet ortamında yetişen ve düzenli bu durumlara maruz bırakılan çocuklar şiddete daha meyillidir. Bu çocuklar toplumda saldırgan ve kendine güvenmeyen bireyler olarak yer alırlar. Aile bireyleri tarafından sevilen, saygı duyulan, önemsenen çocuklar ise; sahip olacakları özgüven ve cesareti bu dönemde kazanırlar.

İletişimi kötü yönde etkileyen unsurlar arasında aile sahip olduğu ekonomik zayıflığı da saymak gerekir. Aile içinde yaşanan sorunların temelinde ekonomik yatmaktadır. Bu da çocuğun gelişmesini, psikolojisini, başarısını etkilemekte ve ciddi problemlere yol açmaktadır. Eşler anlaşmazlığa düştüğünde en kısa çözüm olarak evliliğin sonlandırılmasına karar vermektedirler. Çocuk ise anne babanın ayrılmasını içselleştirip bunun sebebi olarak kendisini görebilir ve ‘ben böyle davranmasaydım, ben bunu yapmasaydım annem ve babam beklide ayrılmayacaklardı’ diyebilir. Çocuk yetişkin olduğunda ilişki problemleri yaşayabilir. Anne ve babaların çocukları sürekli başkalarıyla kıyaslamak, eleştirmek, baskı yapmak utandırmak, emir vermek, yargılamak, saygısız, tembel gibi bir takım etiketlemeler yapmak ve çocuğun söylemlerine değer vermemek gibi tutum ve davranışlardan kaçınması gerekmektedir.

Burada çocukların kişiliklerinin oluşmasında, sosyalleşmelerinde ve gelişim evrelerini sağlıklı ilerletmesinde en önemli rol anne babaya düşmektedir. Anne babalarıyla iletişimde kopukluk yaşamayan onlarla aralarında sağlıklı iletişim kurabilen çocuklar; sosyal ilişkilerini rahat bir şekilde yürütebilmekte, olaylar karşısında doğru tutum ve davranışlar sergileyebilmektedir.

Etkili bir iletişim kurmak, aile içi saygıyı geliştirerek aile üyelerinin birbirlerinin düşüncelerini ve duygularını anlamalarını

sağlar. İşbirliği, yardımlaşma ve paylaşma aile içinde dayanışmayı sağlar, çocukların gelişmesi için uygun bir ortam oluşmasına da neden olacaktır. İyi bir iletişimin gerçekleştiği aile ortamlarında çocuklar daha neşeli ve bağımsız bir kişilik geliştirirler. Düşünce ve duygularını açıklama özgürlüğünün yanı sıra olumlu davranış geliştirme alışkanlığı kazanırlar.

Etkin bir iletişimin olmadığı ortamlarda yaşayan çocukların ise gelişimi engellenir. Çocuklar bağımsız düşünemez, düşünce ve duygularını açıkça dile getiremez bu durum onların bağımlı bir birey olmalarına neden olur. Yetişkinlik hayatına sağlıklı bir çocukluk yaşamadan geçen bireyler ileride çeşitli sorunlarla karşılaşır. Bu nedenle anne-baba ile çocuklar arasında etkili bir iletişimin kurulması çok önem arz etmektedir.

Aile İçi İletişimde Engeller

Bu engeller şöyle sıralanabilir:

Eleştirmek ve suçlamak:

Çocuğun ifade ettiği durum ya da duygularının ebeveynleri/aile üyeleri tarafından eleştirilmesi ve eleştirirken çocukların suçlanması çocuklarla iletişimi engeller. Örneğin, “Sen zaten başarılı değilsin. Bu işler senin boyunu aşar”, “Çok tembelsin bir kere” gibi ifadeler çocukların kendini korumak için savunmaya geçmesine ve bir daha bu durumları aile bireyleri ile paylaşmamasına neden olabilir.

Anne ve babaların iletişimde suçlayıcı bir tutum takınmamaları oldukça önemlidir.

İsim takmak - alay etmek:

Çocuğa yaptığı hareketler sonrası takılan yakıştıma isimler (lakap), çocuğun kişiliğini olumsuz etkiler, bu durumlara maruz kalan çocuk mutsuz olur. Mesela, “Sen çok şımarık bir çocuksun.”, “Bu kadar basit bir soruyu da mı çözemedin, geri zekâlı” gibi

ifadeler karşısında çocuk direnir kendini savunmak ister ya da istenmeyen davranışları sergilemeye devam eder.

Öğretmek ve mantık yoluyla inandırmak:

Çocuğun özel durumlarının olabileceğini kabullenmeyen, kişiliğini hiçe sayarak, onun bir türlü büyümediğine inanan ve yaptığı her faaliyetin yanlış olduğunu düşünen ebeveynler, herhangi bir davranış karşısında çocuğa doğrusunu öğretmeye çalışırlar. Mantık yoluyla onu inandırmaya gayret ederler. Mesela, “ Ben senin yaşındayken, okulun en çalışkanıydım.”, “Her şeyin var, yeterince çaba sarf etmediğini düşünüyorum.” gibi ifadeler çocukta kendi düşüncelerinin hiçe sayıldığı düşüncesini oluşturur ve sonuçta çocuğu savunmaya iterek iletişime zarar verir.

Soru sormak ve soruşturmak:

Sorularla çocuğu bunaltmak, dedektif edası ile onu soruşturmak, sorularla olayı anlamaya çalışan ebeveyn görüntüsü vermektir. Örneğin, “ Peki sen o durumda ne yaptın?”, “ Onlar sana öyle söyleyince sen ne dedin?” gibi ifadeler çocukta endişe, kaygı, korku gibi duygusal sorunlar ortaya çıkarabilmektedir.

Yorumlamak ve tahlil etmek:

Konuşanın söylediklerine karşın dinleyen ebeveynin kendi düşüncelerini ifade etmesi şeklinde tanımlanabilir. Örneğin, “Senin derdin nedir söyle bakalım?”, “Dikkat çekmek için yaptığını düşünüyorum?” gibi ifadeler iletişimin kopmasına hatta durmasına neden olabilir. Bazen sadece karşıdaki kişiyi sessizce dinlemek, yorumlardan daha iyi sonuçlar verebilir.

Uyarmak ve gözdağı vermek:

Anne babanın çocuğa yönelik “ uyarmak gözdağı vermek” olarak yaptığı davranış karşısında onu terbiye etmek, yola sokmak, hizaya getirmek istemesinden kaynaklanır. Örneğin, “Öyle yapmaya devam edersen, seni pişman ederim.”, “Oyuncaklarını toplamazsan

bir tane bile bırakmadan hepsini çöpe atarım.” gibi ifadeler çocukta düşmanlık, küskünlük, inatçılık gibi davranış problemleri ortaya çıkmasına sebep olabilir.

Ahlak dersi vermek:

Çocuğa ne yapması nasıl yapması ne hissetmesi ya da ne düşünmesi gerektiğinin söylenmesidir. “Bunun kendine ait bir sorumluluk olduğunu biliyorsun değil mi?”, “Büyüklerine karşı daima saygılı davranmalısın.” gibi ifadeler çocuğun özgüven duygusuna telafisi zor zarar verecektir. Bu gibi durumlar çocuğun suçluluk duygusunu yoğun olarak yaşamasına neden olabilir.

Alaycı davranmak ve konuyu saptırmak:

Çocuğun söylediklerine karşın onun üzülmemesi için alaycı tavırlar, çocukta kabullenilmemiş ve reddedildiği duygusunu uyandırır. Örneğin, “Boş ver üzülmene değmez, o kadar da üzerinde durulacak önemli bir konu değilmiş .”, “Aman sende ne uzatıyorsun, unut gitsin artık.” gibi ifadeler çocuğun kendini ya da davranışını olumsuz algılamasına neden olur.

Avutmak ve konuyu değiştirmek:

Bireyin yaşadığı sorunları kendisinin çözmesi gerekirken görmezden gelinerek başkaları tarafından çözülmesi gerekliliğini söylemek gibi tanımlanabilir. Bu durum sorunun ötelenmesine, tabir yerinde ise halı altına süpürülmesine neden olur. Ancak bu durum sağlıklı sonuçlar doğurmaz. Sorun başka bir zamanda hiç beklenmeyen bir anda ortaya çıkabilir. Örneğin, “Aldırma böyle şeyler her zaman olur.”, “Üzülmeni gerektiren bir durum yok.” gibi ifadeler sorunların çözümünü engelleyebilir.

Övmek ve hep aynı düşüncede olmak:

Çocuğun sürekli övülmesi, pohpohlanması, üstün özelliklerinin vurgulanması da yanlış bir ebeveyn tutumudur. Bu gibi davranış çocuğun bunu başkalarından da beklemesine yol

açacaktır. Örneğin, “Mükemmelsin.”, “Bunu senden başkası yapamazdı.” gibi sözler çocuğun sosyal gelişimine büyük oranda zarar verebilir.

Öğüt vermek ve öneri getirmek:

Ebeveynler bazen çocuğun söylediklerine karşılık öğüt vermek ya da sorunlarına çözüm önerisi getirme sorumluluğunu hisseder. Örneğin, “Bence sen de ona bu şekilde davranmalısın.”, “Senin yerinde olsam ben böyle davranmazdım. Bu yaptığın doğru değil” gibi ifadeler kişilik gelişimi ve özgüvende ciddi sorunlar ortaya çıkarak iletişimin tamamen kopmasına neden olabilir.

SONUÇ

Ailelerin kendi arasında sağlıklı bir ilişki ve dayanışma içerisinde yaşayabilmesinde şüphesiz en önemli husus aile içi iletişimdir. Ailenin devamının sağlanması, kalıcı olması ve topluma sağlıklı, faydalı bireyler katabilmesi için aile içindeki iletişiminin de sağlıklı olması gerekir. Birbirine saygı duymayan anlamayan, dinlemeyen, empati kuramayan kısacası aile içi iletişimi zayıf olan anne ve babaların çocuklarının da sağlıklı bir birey olması beklenmemelidir.

Aile içi iletişimde anne ve babanın kendi arasındaki iletişim ne kadar sağlıklı olursa çocuklarını da o derece olumlu etkileyecektir. Tersine bir iletişimde ise çocuklar bu durumdan olumsuz etkilenir. Bu da çocuğun kişilik yapısını etkiler. Otoriter ve baskıcı ailelerin yaygın olduğu bir toplumda gelişmiş benliğe sahip bireylere rastlamak zor olacaktır. Bu bireylerin oluşturduğu toplumda sağlıklı iletişimden söz etmek mümkün değildir. Ailede iletişimin sağlıklı yürütülebilmesi için, iletişimin önündeki engellerin kaldırılması gerekmektedir. İletişimi geliştirecek barışçıl bir ortamı sağlayacak olumlu iletişim becerilerini ise her fırsatta kullanmaya çalışmak gerekmektedir. Bu olumlu iletişim havası her durum için içselleştirmeli ve kullanmaya çalışılmalıdır.

Etkili, yönlendiren ve geliştiren bir iletişimin kurulamadığı, iletişim önüne sürekli engellerin kaldırılamadığı bir ortamda çocukların sağlıklı gelişiminden de söz edilemez. İletişim engellerinin sıkça yer aldığı olumsuz ortamlarda çocuk kendini ifade edemez duruma gelir. Sosyal gelişimi yavaşlar, duygusal çöküntülere maruz kalır, içine kapanık bir çocuk olarak yaşamına devam eder. Herkesin ayrı telden çaldığı, kimsenin kimseyi dinlemediği, kendi halinde yaşamın sürdüğü bir evde sağlıklı iletişim sağlanamaz. Bunun sonunda da ortaya sataşmalar, yanlış anlamalar, kavgalar ve kırgınlıklar çıkar. Aile üyeleri arasında iletişim kopar, yanlış anlamalar nedeniyle iletişimde sorunlar meydana gelecektir. Çocuk, iletişimi öncelikle anne- babasını model alarak öğrenir, sonra da arkadaş çevresinden öğrenir. Bir de günümüzde sosyal iletişim ağları vardır ki ne yazık ki arkadaşın hatta anne babanın yerini almıştır. Bunun nedenleri arasında da çocuğa karşı anne baba tutumları yatmaktadır. Çocuk ailede sağlık bir iletişim gördüyse bu olumlu durumu arkadaş çevresine de yansıtır.

Arkadaşlarıyla olumlu iletişime geçer. Çocuk hem ailede hem de çevresinde sorunsuz bir çocuk olarak bilinir. Çocuk bulunduğu ailede huzurluysa, sosyal ortamında da iletişime açıktır. Bu yapıya sahip ailede yetişen çocukla kurulan iyi bir iletişim, çocuğun kendine güvenmesine ve çevresinde saygın bir kişilik geliştirmesine yardımcı olacaktır. Anne babalar çocuklarına rol model olduklarını unutmamalıdır. Çocuklarının yanında davranışlarına ve konuşmalarına dikkat etmeleri gerekir. Eşler birbirlerine karşı saygıyı sevgi ve hoşgörüyü her fırsatta göstermeleri gerekmektedir. Ebeveynler çocuklarını da aynı sevgi saygı ve hoşgörü ortamında yetiştirmelidirler. Çocuk anne ve babadan sürekli ilgi bekler. O yüzden ebeveynler çocuklarına bu ilgiyi sağlıklı iletişim kurarak, çocukları dinleyerek onlara geri dönütler vererek göstermeleri gerekir.

Aile bireyleri arasında sağlıklı iletişim kurulamadığı zaman, çocuklarda ebeveynlerine karşı güvensizlik oluşur, sağlıklı ilişkiler gelişmeye başlar. Zaman içerisinde çocukta davranış bozuklukları

baş gösterir ve yeni kazandığı bu olumsuz tutumları yaşadığı çevreye de yansıtır. Burada anne babalar çocuğun davranışlarını düzeltmek için önce kendi aralarındaki iletişim sorunlarını ortadan kaldırmaları gerekir. Çocuktaki davranış değişikliklerini ve problemleri çözebilmek için çocukla iletişim çok büyük önem kazanır. Çocuğu anlamak ve onunla sağlıklı bir iletişim kurmak sorunların çözümünde büyük kolaylık sağlar. O yüzden ailenin çocuklarının sağlıklı yetişebilmesi İçin iletişimlerine dikkat etmeleri gerekir. Çocukları önemsemeleri gerekir. Onları oturup dinlemeleri karşılıklı iletişime geçip konuşmaları gerekir. Aile içinde etkili iletişimi öğrenen çocuk arkadaş çevresinde ve okulda da bu etkili iletişimi sürdürür.

Çocukların toplumda yerini alması için anne babaların çocuklarla iletişimlerine özen göstermesi, onların değerli olduklarını çocuklara davranışlarıyla göstererek çocukların da bu iletişimden gerekeni alması sağlanmalıdır. O yüzden iletişim hem aile içinde hem de toplumdaki bireyler arasında çok önemli ve etkili bir unsurdur.

KAYNAKÇA

Aslan, N. ve Cansever B. (2012). Ergenlerin Boş Zaman Değerlendirme Algısı. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:42, ss. 23–35.

Babahanoglu, R. ve Özdemir, S. G. (2016). Aile İçi Şiddetin Çocuk Üzerindeki Etkisi Konusunda Sosyal Hizmet ve Hukuk Fakültesi Öğrencilerinin Görüşlerinin İncelenmesi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(2), 1067-1088. DOI:10.17218/hititsosbil.280831

Baxter, L.A. & Akkoor, C. (2011). Topic expansiveness and family communication patterns. Journal of Family Communication,11(1), 1-20.

Canel, A. (2012). Evlilikte İletişim ve Yaşam Becerileri, Nakış Yayınevi, İstanbul.

Cüceloğlu, D. (2002). İletişim donanımları. Remzi Kitabevi, İstanbul.

Çağdaş, A. (2002). Anne-baba çocuk iletişimi. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Demircioğlu, H., Tezel, F. ve Günindi, Y., (2011), Ana Babaların Görüşlerine Göre Aile İşlevleri. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13 (1), 92-106.

Dökmen, Ü. (1994). İletişim çatışmaları ve empati. Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Gordon, T. (1997). Aile iletişim dili. (Çev: Emel Aksay). Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Hortaçsu, N., (2004), İnsan İlişkileri. İmge Kitabevi Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara.

McQuail, D. (1975). Communication. Longman, LondonandNewYork.

Öcel, N. (2002). İletişim ve Çocuk İletişim Ortamlarında Çocuk Reklam Etkileşimi. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Önder, A. (2003). Ailede iletişim. Morpa Kültür Yayınları, İstanbul

Özgüven, İ. E., (2001), Ailede İletişim Ve Yaşam, PDREM Yayıncılık, Ankara.

Özmen, F. (2007). Algılanan Aile İçi İletişim Biçimlerinin Ergenlerin Benlik Saygısına Etkisi ve Bir Uygulama Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Schramm, W. (1954). How Communication Works. The Process and Effects of masscommunication (Ed.W. Schramm), p.84-99, University of Illinois Press, Urbana.

Tarhan, N. (2011). “Kadın Psikolojisi”, (Ed.) Bakiler, Z.Ü., 59. Baskı, İstanbul: Nesil Yayınları.

Yavuzer, H. (2005). Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi, 27. Baskı, İstanbul.

Yörükoğlu, A. (2000). Gençlik Çağı, Özgür Yayınları,11. Baskı, İstanbul.

Bölüm 5

AİLE İÇERİSİNDE SAĞLIKLI İLETİŞİM KURMA VE İLETİŞİMİN ÖNEMİ

Hatice BORUCU¹

Zahide ŞAHİN²

GİRİŞ

İletişim duygu, düşünce veya bilgilerin birbirine sözel veya da sözel olmayan yollarla aktarılmasıdır. Aile toplumun en küçük bütünüdür ifade eder. Aile içi iletişim, aile bireylerinin birbirlerine sözel ve sözel olmayan davranışlarıyla verdikleri tepki mesajları olarak tanımlanır. Aile içi sağlıklı iletişim toplumda büyük bir öneme sahiptir. Bireylerin kendisini ve çevresinde bulunan kişileri anlaması için onlarla iletişim kurması önemli ve gereklidir. İletişim doğar doğmaz başlar. Bebekler ilk iletişimlerini aile üyeleriyle kurarlar. Aile içi iletişim çocukların gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Bireyler kendini ve çevresindeki kişileri anlayabilmek için iletişime ihtiyaç duyarlar. Aile de çocuğun birey olarak görülmemesi söz hakkı tanınmaması iletişimde pasif olması kişiler arası iletişimi etkilediği gibi ailedeki iletişimi de olumsuz yönde etkilemektedir. Gelecek nesiller için aile de sağlıklı ve etkili bir iletişim kurmak önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada iletişimi tanımlamak, iletişimin önemi, iletişimin özellikleri, aile içi iletişim,

¹ Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum. haticeborucu19@gmail.com

² Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum. zarabia@outlook.com

etkili ve sağlıklı iletişim, aile içi iletişimde birey olarak çocuk ile iletişime vurgu yapılmak amaçlanmıştır.

Aile temel davranışların kazanıldığı ve aile üyelerinin karşılıklı iletişim kurmayı öğrendiği sosyal bir kurumdur. Kişi sosyal deneyimlerini ilk aile içinde yaşar ve deneyimler. Aile içinde ki bu sosyal deneyimler kişinin duygu durumlarının oluşmasını sağlamaktadır. Sevilen, kucağa alınan, beslenme ve korunma gereksinimi karşılanan çocuklarda temel güven duygusu gelişirken kucağa alınıp sevilmeyen, konuşulmayan, ilgilenilmeyen çocuklarda temel güvensizlik duygusu oluşmaktadır. Aile tarafından duygu ve düşünceleri bastırılan çocuklar zamanla duygularını gizlemeye başlarlar ve bu çocuğun zamanla aile ile iletişim kurmamasına neden olur.

Düşünce duygu veya bilgilerin herhangi bir yolla bir başkasına iletilmesi iletişimi ifade etmektedir. İletişim çocuğun kişiliğini, gelişimini ve zekasını olumlu yönde etkileyen en önemli unsurların başında gelir. İletişimin sağlıklı ve etkili bir şekilde gerçekleşebilmesi için bireyin sadece kendini iyi ifade etmesi tek başına yeterli olmamaktadır. Bunların yanı sıra kişinin iyi bir dinleyici olması da iletişim için çok önemli bir yere sahiptir. Bunlar tam manasıyla sağlandığında etkili ve doğru bir iletişim gerçekleşmektedir. Dünyaya ilk geldiğimiz andan itibaren dış dünya ile bireyler olarak iletişim kurmaya başlarız. Bebekler iletişim kurmaya doğar doğmaz başlamaktadırlar. Bütün bebekler, doğumdan sonraki ilk altı ay çevresindeki kişilerin konuşmalarını pasif olarak dinlerler ve içgüdüsel olarak sesler çıkarmaya başlarlar. Ve böylelikle iletişim kurmaya da başlarlar. İletişimimiz aile de başlar ve toplum içine girmeye başlamamızla da devam eder. İnsan davranışları yaşanan etkileşimler ve iletişimler sonucunda gelişir. Aile ve diğer bireyler tarafından sevilen bir bireyler de olumlu bir benlik algısı gelişirken sevilmeyen bireylerde olumsuz benlik algısı gelişmektedir. Bu da bireyin iletişim kurduğu kişilere başta aile üyelerine olumlu veya olumsuz şekilde yansımaktadır. Birey kendini var edebilmek için doğru ve sağlıklı bir iletişim becerisine sahip

olmalıdır. Kişinin doğru bir iletişim beceresine sahip olması onun toplumda ki duruşunu da belirlemektedir.

İletişimle ilgili tanımlar incelendiğinde ilk olarak iletişim araçlarına atıf yapıldığı sonra ise insan ilişkileri üzerinde durulduğu görülmektedir. En geniş manasıyla iletişim, bilgi paylaşımı olarak ifade edilir. İster bilgiyi dağıtmak, ister eğitmek, ister eğlendirmek, ister etkilemek ya da yalnızca ifade etmek olsun, bilgi vermeye ilişkindir, başka bir deyişle, bilgiye yönelik davranıştır (Anderson, 1996; Ruben, 1984). İnsan iletişim ile farklı bireylerle, farklı görüş ve düşüncede ki bireylerle bağ kurar (Erdoğan, 2002). İletişim de insan önemli bir yere sahip olduğu için araştırmacıların çoğunluğu iletişim üzerine yaptıkları incelemelerde kişinin üzerine yoğunlaşmışlardır. Lazar, tüm insan iletişiminin temelini kişiler arası iletişim olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden Lazar'a göre kişiler arası iletişim bireylerin birbirlerini anlaması için gerçekleştirilen etkileşimdir (Lazar, 2001).

Aile içi iletişim, en temel tanımı ile aile üyelerinin birbirlerine karşı tutum ve davranışları ile verdikleri tepki mesajlarıdır. Aile içi iletişim, çocukların anne-babalarıyla, birbirleriyle, eşlerin birbirleriyle ya da çocuklarıyla, duygu ve düşüncelerini birbirine karşı aktarımında büyük bir öneme sahiptir. Bir başka deyişle aile içi iletişim, aile bireylerinin birbirlerine yaklaşımlarıdır. Aynı zamanda sevinçlerini, üzüntülerini paylaşmalarıdır. Aile içi iletişimin iyi olduğu ailelerde aile üyelerinin birbirine olan tutum ve davranışları daha sağlıklıdır. Aile içi doğru, etkili ve sağlıklı bir iletişim kurmak çocukların gelişimi için oldukça önemlidir. Sağlıklı iletişimin kurulduğu aile de yetişen çocukların gelişimlerinin daha sağlıklı olduğu görülmektedir (Laswell. 1948).

Aile içi iletişim de çocuğun aile bireyleri ile iletişim kurması çocuğun benlik saygısını geliştirdiğini bizlere gösterir. Özmen (2007) 15-18 yaş arası ergenler üzerinde yaptığı araştırmasın da benlik saygı düzeyi yüksek olan ergenlerin benlik saygı düzeyi düşük olan ergenlere göre daha hoşgörülü davrandıkları sonucuna ulaşmıştır. Ailenin kendini çocuğa doğru bir şekilde aktarabilmesi

için ona karşı açık sözlü olması, doğru zamanı seçmesi, onu hiçbir şekilde yargılamaması, davranışlarında tutarlı olması, kendini ona açıkça ifade edebilmesi, sorunu onunla beraber çözebilmesi gerekmektedir (McKay vd., 2010).

İyi bir gözlemci olan çocuklar, aile de bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerini, birbirleriyle olan iletişimlerini dikkatle gözlemler ve bundan sonuçlar çıkarıp anne ve babalarına karşı tepki gösterirler. Aile kurumu içindeki doğru ve sağlıklı iletişim, çocukların kişiliklerinin oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Aile içinde ki sağlıklı iletişim kişinin kişiliğinin olumlu yönde oturmasını sağlar. Örneğin çocuk aile içerisinde de konuşurken dikkatli bir şekilde dinlenildiğinde çocuk kendisine saygı duyulduğunu fark eder ve bu da kendisine karşı olan tutumunu olumlu yönde şekillendirir. Eğer çocuk aile üyeleri tarafından dinlenilmezse anlaşılmazsa, kendisini değersiz olduğunu sanır. Bunun gibi olumsuz etkiler ise çocukta kalıcı etkiler bırakabilir. Çocuk dinlenildiğinde, kendisine değer verildiğinde, önemsendiğinde kendine olan özgüveni güçlenir bu da kendisini iyi ifade edebilmesinde önemli bir etken olur.

Kocaman (2006) yaptığı araştırmasında iletişim becerisi gelişmiş ve iyi düzeyde olan çocukların duygusal zekâlarının yüksek düzeyde olduğu sonucuna varmıştır. Aile içi iletişim de karşımıza çıkan sıkıntılar çocuğun kişilik gelişimin de sorunlar yaşanmasına neden olabilmektedir. Ailede çocuğun birey olarak görülmemesi, duygu ve düşüncelerin açıkça söylenmemesi, çocuğa söz hakkı tanınmaması, rahat konuşmasına fırsat verilmemesi gibi kişiler arası iletişim engelleri ailedeki iletişimi ve çocuğun kişilik gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.

Ailede ki sağlıklı iletişimin varlığı aile üyelerinin birbirini anlamasını sağlar ve aile üyeleri arasında ki bağı kuvvetlendirir. Ayrıca bu durum çocukların doğru ve sağlıklı iletişimi öğrenmesini sağlar. Bu durumda bencillik, paylaşmama, öfke, yargılama ve kötümserlik gibi duyguları azaltır. Böyle aileler karşındaki kişiyi anlayan, bir başkasıyla birlikte karar verebilen, yapılan hatalara karşı

tolerans gösterebilen kişilerden oluşur. Ailede sağlıklı bir iletişim varsa o aile de otoriter bir güç yoktur.

Etkili iletişim, karşı tarafa vermek istediğimiz mesajları en kısa sürede net bir şekilde iletmektir. Etkili bir iletişim, yardımlaşma, paylaşma, işbirliği gibi olumlu davranışları ortaya çıkarır. İletişim doğru ve etkili bir şekilde sağlandığında, bireyler karşısındaki kişinin duygu ve düşüncelerin anlayabilir. Bu sebeple, etkili iletişim sadece tek başına kendini ifade edebilmek değil, aynı zamanda karşısındaki kişinin söylediklerini de dinleyebilmektir. Etkili ve sağlıklı iletişim, aile üyelerinin birbirlerinin düşüncelerini ve duygularını daha iyi anlamasını sağlamaktadır. Kişi etkili iletişim yöntem ve teknikleri ile birlikte kendisini doğru bir şekilde ifade eder ve yanlış anlaşılmaya sebebiyet vermez. Böylece bireylerle doğru ve etkili bir iletişim kurmuş olur. Bu da aile içinde ki birçok anlaşmazlığı ortadan kaldırmaya yardımcı olur.

İletişimin Tanımı, Önemi ve Özellikleri

İletişimin İngilizce ve Fransızca “communication” kavramı göz önüne alınarak ilk olarak haberleşme anlamında tanımlanmıştır. Daha sonraki zamanlarda communication haberleşmeyi de kapsayacak bir şekilde daha kapsamlı bir ileti alışverişini içererek “iletişim” kelimesiyle ifade edilmeye başlanmıştır. Communication da köken itibarıyla Latince communis kavramı bulunmakta ve bu kavram da birçok kişiye ve nesneye ait ortaklaşa gerçekleştirilen anlamına gelmektedir. Buradan çıkarımla iletişiminin köken olarak sadece iletileri aktarmaktan ziyade, toplumsal olarak da bir etkileşimi içerdiğini söylemek mümkündür (Zılhoğlu, 2007: 22).

Geleneksel bakış açısıyla iletişim mektup alma ve gönderme, telefonlaşma gibi haberleşme, posta hizmetleri, ulaşım ya da elektronik bağlantı olduğu, bugün ise iletişimin teknoloji, sanat ya da gazetecilik; bir bilim dalının adı ya da sıradan bir etkinlik; amaçlı ya da doğal bir süreç; kitle iletişimi ya da kişiler arası ilişki olarak görüldüğü düşünülmektedir. (Usluata, 1994). İletişim aynı zamanda bireyin bulunduğu her yerde kişiler, gruplar ve türler arasında ki

gerçekleşen, mesajların değiş tokuşu süreci olarak ifade edilebilir. (Cemalcılar, 1988:305). Shannon ve Weaver’a göre ise iletişim bir beynin diğer bir beyni etkilemesi olarak tanımlanır. (Shannon ve Weaver, 1949). Lasswell (1948)’in modeline göre iletişim insanlar arasındaki mesaj değiş tokuşu olarak görülür. Bu tanımlamalarda, iletişimin; gönderici (kim), mesaj (söylenen), araç (mesajı taşıyan kanal), alıcı (kime), etki, gürültü, belirsizlik ve geri-besleme öğelerinden oluştuğu görülmektedir. Berlo (1960) iletişim de asıl amacın organizma ile kişinin içinde yer aldığı çevre arasındaki özgün ilişkiyi değiştirmek olduğunu belirtmiştir.

İletişimin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- *İletişimde ilk izlenim çok önemlidir.*
- *İletişimin anlayarak kavramaktır.*
- *İletişim çift yönlü bir süreçtir.*
- *İletişim geliştirilebilir ve öğrenilebilirdir.*
- *İletişim kişiye değil kişiyle yapılır.*
- *İletişim bir bütündür parçalanamaz.*
- *Etkili iletişimde hitabet önemlidir.*
- *İletişim bozukluğunun temel nedeni empati yoksunluğudur.*
- *İletişim de tarafların birbirini dinlemesi anlaması gereklidir.*
- *İletişim insan davranışlarının bir ürünüdür.*
- *Toplumun temelini oluşturan bir sistemdir.*

İletişim Çeşitleri

İletişim türleri sözlü, sözsüz ve yazılı iletişim olarak üç gruba ayrılır.

Sözlü iletişim: Bireylerin dil ile gerçekleştirdiği iletişim türüdür.

Sözsüz iletişim: Kişinin göz teması, yüz ifadeleri, jestleri ve daha fazlasını içeren beden dilinin kullanımı yoluyla yapılan bilgi aktarımıdır. Sözsüz iletişim herkes bilsin ya da bilmesin en çok kullandığımız iletişim biçimidir.

Yazılı iletişim: Amacına uygun olarak duygu, düşünce, izlenim ve görüşlerin, belirli kurallar eşliğinde yazılarak aktarılmasıdır.

İletişimde önemli olan birçok önemli kavramdan söz edilebilir. İlk olarak kişiler arası iletişimde her birey hem alıcı hem de ifade edici yani verici konumundadır. İkinci olarak ,bir bireyin aldığı mesaj bireyin düşünce ,duygu ve davranışlarına ,hislerine ve sonuç olarak da nasıl ne şekilde nerede ne zaman iletişim kuracağı kararına etki eder . Sağlıklı ve etkili bir iletişim için özellikle dinleme çok önemli bir mezyettir .

Kendini ifade etme güzel bir şekilde kendini açabilme empati kurabilme etkili bir şekilde dinleyebilmek çok önemlidir .Etkili bir iletişimin gerçekleşmesi de bu hususlara mümkün mertebe uymakla gerçekleşir. Bu becerilere tüm insani ilişkilerimizde kullanmamız gerektiği gibi aile içinde sağlıklı iletişimde eşlerin birbirleri arasında babanın çocuğuyla veya annenin çocuğuyla çocukların ebeveynleriyle kardeşlerin birbirleriyle iletişimlerinin de kullanmalıdır. Aile içindeki sağlıklı iletişim çocuğun kişilik gelişiminde olumlu etki yaratır.

Çocuklar dinlenmedikleri ve ciddiye alınmadıkları durumda ebeveynle iletişimi keser ve bu durum saygıyı zedeler. Önemli olduğu mesajını aldıkları durumda ve dinlendiklerini hissettiklerinde daha özgüvenli çocuklar olurlar.

Ailede sağlıklı iletişim ve çocuğumuzun tek olduğunun ve var olmasının önemli olduğunun ve varolmasının önemli olduğunu ona yansıtmak çocuğu doğal hali ile kabul etmek benliğine ve yeteneklerine saygı duymak sınırlarına çocuk izin vermedikçe girmemek, tercihlerine saygı duymak, sadece başarılı olduğunda değil her durumda onu olduğu gibi kabul etmek davranışları eleştirel

bir yolla değil ılımlı bir tavır sergileyerek olumlu hale getirmek gerekir (Önder, 2003).

Aile içinde sağlıklı bir iletişim için anne babanın tutumları son derece önemlidir. Anne babaların sergiledikleri tutumlar içinde en çok istenen ve en uygun yöntem denetim ve duyarlılığın dengeli olduğu demeokratik tutumdur. Sosyal açıdan dengeli ve mutlu, özgüveni yüksek sorumluluk sahibi, bağısız, kurallara saygılı çocuklar bu tutumun hakim olduğu ailelerde görülür.

Ailede uyulması gereken ve herkesçe kabul edilen kurallar ortak bir şekilde konur kuralların mantıklı bir açıklaması vardır. Baxter ve Akor (2011) çalışmalarında ergenlerle olan iletişimlerde ailenin yapacağı konuşmada konuyu açık ve net bir şekilde belirtmesinin veya bir konu başlığı koymasının ve gönüllü bir konuşmanın önemli olduğu üzerinde durmuştur. Barbato ve Arkadaşlarının (2003) araştırmalarında sağlıklı bir diyalog diktatör denetleyici duruş sergilemek dışında ailelerin çocuklarıyla kuracakları iletişim ortamının çocuğun kendini güvende ve rahat hissedeceği sevginin ve koşulsuz kabulün hakim olduğu ortamlar yaratılması gerektiğini savunmuştur.

Çocuklarımızı dinlerken anne babalarının yapması gereken en önemli yetenek diyebileceğimiz konu empatidir. Peki empati nedir? Empati bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak onun ne hissettiğini duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlayabilmesidir (Dökmen,1994). Empati ,karşıdakinin duygularını yaşadığı psikolojik durumu algılama yeteneğidir. Empatik beceri ,bireyin sağlıklı iletişim kurup çevresiyle uyum içinde ve huzurlu bir ortam da yaşayabilmesi için gerekli bir özelliktir .Karşımızdaki insana empatik bir yaklaşımla dinlediğimizde O insanın hislerini düşüncelerini doğru olarak anlama ve bunu ona hissettirmesidir. Empatinin hakim olduğu aile bireylerinde saldırganlık kötü söz ve asosyal davranışlarının daha az olduğu söylenebilir. Empatik yaklaşım sayesinde bireyin iletişim esnasında karşısındakinin ne hissettiğini anlama sayesinde aile bireyleri birbirlerine karşı daha duyarlı hale gelir (Ersoy ve Köşger, 2016).

Sağlıklı ve mutlu ailelerin en temel özelliklerinden biri sağlıklı iletişim konusunda göstermiş oldukları yeteneklerinin. Sağlıklı ailelerde açık net ve doğrudan iletişim söz konusudur birbirlerini söylemek istediklerini can kulağıyla dinlerler ve birbirlerine düzgün bir şekilde anlarlar imalarda bulunarak birbirlerine kaba söz söyleyerek ve yüksek bir ses tonuyla konuşmazlar. Birbirlerine her durumda saygı gösterirler. Sağlıklı iletişime sahip olan aile fertleri birbirleriyle düşüncelerini korkularını hayallerini sevinç ve üzüntülerini ihtiyaçlarını hiç çekinmeden dile getirebilirler bu ailelerdeki açık ve net iletişim sayesinde her birey daha özgür ve daha mutludur.

İletişim denilince aklımıza ilk olarak karşılıklı diyalog gelebilir ancak iletişim ne söylediğinden ziyade nasıl söylendiği ne amaçla söylendiği ya da ne söylenmediğidir aslında . İletişimde söz söylerken ağızımızdan çıkan sözler kadar yüz ifadeleriniz jest ve miniklerimiz duruşumuz ses tonunuz da sözler kadar önemlidir .Sağlıklı aile yapılarında bu sıraladığımız sözlü ve sözsüz mesajlar yerli yerince ve başarılı bir şekilde kullanılır.

Sağlıklı iletişimin etkin olduğu aile tiplerinde aile üyeleri kaç yaşında olursa olsun birbirlerinin fikirlerine her zaman saygı duyar,birbirlerini anlamaya çalışan her durumda destek olan aynı zamanda birbirlerine dost olmaya gayret gösteren aile tipleri akla gelir.

Sağlıklı iletişim yapısına sahip aileler;

**Hep birlikte vakit geçirmekten büyük zevk alırlar.*

**İyi ve kötü günlerde hep beraberdirlere.*

**Aralarında yaşanan çatışmalar olumlu ve en kısa sürede çözülmeye çalışılır.*

**Birbirlerinin duygularına zevklerine isteklerine saygı duyarlar.*

**Yemek saatleri ailenin bir arada olduğu ve en özel ve en güzel saatlerdir bu saatlerde sorulardan ziyade bireyleri mutlu eden şeyler konuşulur.*

**Yemek saatleri ailenin bir arada olduğu ve en özel ve en güzel saatlerdir bu saatlerde sorulardan ziyade bireyleri mutlu eden şeyler konuşulur*

**Aile üyeleri birbirine karşı dürüst içten güvenilir ve sevgiyle yaklaşır.*

**Aile üyeleri birbirinin mutluluğu için sorumluluk alır ve her zaman birbirlerini desteklerler.*

**Eşler arasında karşılıklı saygı sevgi olumlu tutum söz konusudur.*

**Herkes yaşı ve seviyesine uygun sorumluluk alır.*

**Sağlıklı iletişimin olduğu ailelerde çocuklar koşulsuz sevilir ve her durumda desteklenir*

**Öfkeden ve tartışmalardan uzak çözüm odaklı bir tutum vardır.*

**Çocuklar asla etiketlenmez ve başka çocuklarla kıyaslanmaz.*

**Anne baba ve çocuklar birbirlerine karşı tutarlı davranırlar.*

**Eleştiri asla bireyin kişiliğine değil davranışlarına yapılır ve incitmeden yapılır.*

Aile İçi İletişimin Önemi

Aile içi sağlıklı iletişim çocuğun tüm gelişim alanını olumlu yönde gelişmesi için son derece önemlidir. Bireyin kendini çevresini anlayabilmesi ve olumlu iletişim kurabilmesi için sağlıklı iletişimin hakim olduğu aile ortamında yetişmesine büyük önem taşır . Ebveynlerin çocukların düşünce ve hislerini daha iyi anlaarlar. Etkili iletişim sayesinde aile üyeleri yardımlaşma, paylaşma, işbirliği gibi olumlu davranışları kazanır. Çocukların kişilik gelişimlerinin oluşumunda da aile içi sağlıklı iletişim büyük öneme

sahiptir. Aile içinde dinlenen ,önemsemen,değerli olduğu hissettirilen çocuk da toplumda daha pozitif ve yapıcı bireyler olarak yerini alır. Aileyle rahat iletişim kurabilen bireyler sorunlarla daha kolay baş edebilir ve çevredeki olumsuz modeller bireyi çok etkilemez.

Ebeveynlik ile ilgili bildiğimiz birçok doğru ve güzel fikirler olabilir. Ama bunları uygulamak gönlümüzün ve vicdanımızın sesine uymak her zaman o kadar kolay olmasa da etkin ebeveynler olmak için birçok yol olduğunu bilmek gerekir. Bu yollardan ilk sırayı tabii ki sevgi alır. Sevgi etkili bir aile iletişimde çok önemli bir formüldür. Sevgiye olan gereksinimimiz azalmaz veya başka bir duyguyla telafi edilemez. Aile içinde bireylerin yaşı cinsiyeti ne olursa olsun yaşam boyu en temel ihtiyaç olarak hayatımızda etkisini hep sürdürecektir. Sevmek aile içinde seveni de sevileni de besler. Ailede sevgiyle büyüyen çocuklar sevmeyi öğrenir. Etkili bir ailede her birey kendini ve aile üyelerinin hepsini sevip tüm sıkıntılara birlikte göğüs gelebilirler. Çocuğumuzun bizi sevmesi güvenmesi için mükemmel olmamız gerekmez. Doğal içten samimi dürüst olmamız yeterlidir bu durumda. Tüm çocuklar seilmeyi hak eder.

SONUÇ

Uzun yıllar boyunca korunup kollanması desteklenen ve mutlu bireyler olması için sürekli bir çaba içinde olan aileler çocuklarının beden hastalıkları gibi ruhsal örselenmelere karşı da tam bir mücadele içindedirler. Ancak ailesinin sevgisi ilgisi rehberliği ile sağlıklı bir şekilde büyüyebilirler. Bunlardan yoksun kalırlarsa ruhsal anlamda kolayca yoldan sapıp çıkabilirler.

Çocuklar aile içinde pasif bir role sahip değillerdir çevresiyle sürekli etkileşim içinde olan durmadan değişen bir canlıdır. Nasıl yendiği her hastalık direncini artıyorsa karşılaştığı Her ruhsal engeli aşma onun direncini artırır. Tabii ki ruhsal problemlere karşı göğüs gelebilme sıkıntıdan kurtulabilmek de ancak bireyin almış olduğu aile eğitimi ve aile desteği ile yakından ilişkilidir. Uyumlu ilişkiler içinde güvenli bir aile ortamında sevgi ve anlayışla büyüyen çocuk

olgunlaşır güçlü bir güç kişilik kazanır kendi kanatlarıyla uçmayı başarabilir. Sevildikçe güven duygusu daha da pekişir desteklendiğinde öz saygı sorunu kalmaz. Anlayış gördükçe hoşgörölü olmayı sorumluluk aldıkça da bağımsız hareket etmeyi öğrenir. Çocuklar seville seville sevmeyi alıcı ve bencillikten yavaş yavaş fedakarlığı ve vermeyi paylaşmayı öğrenir. Ana babaların birbirine karşı sevgi ve bağlılığını gördükçe iyi birer anne baba olma yolunda ilerlemiş olurlar. Kısacası ruh sağlığını güvence altına alan en önemli etken sıcak bir aile ortamıdır. Aile içi ilişkilerin sağlıklı sürdürülebilmesi için bireylerin aile çatısı altında kendilerini mutlu ve güvende hissetmeleri hem kişi hem de toplum açısından çok önemlidir.

KAYNAKÇA

Anderson, J. A. (1996). Communication theory: Epistemological foundations. The Guilford, New York.

Barbato, C.A., Graham E.E. and Perse, E. M. (2003). Communicating in the family: An examination of the relationship of family communication climate and interpersonal communication motives. *Journal of Family Communication*, 3(3) , 123-14.

Baxter, L.A. and Akkoor, C. (2011). Topic expansiveness and family communication patterns. *Journal of Family Communication*, 11(1), 1-20.

Berlo, D. (1960). The process of communication: an introduction to theory and practice. NewYork, Holt, Rinehart and Winston.

Canel, A. N. (2011). Aile Yaşam Becerileri. T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.

Cüceloğlu, D. (2002). İletişim donanımları. Remzi Kitabevi, İstanbul.

Dökmen, Ü. (1994). İletişim çatışmaları ve empati. Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Erdoğan, İ. (2002). İletişimi anlamak. Erk Yayınları, Ankara.

Ersoy E. ve Köşger, F. (2016). Empati: Tanımı ve Önemi / Empathy: Definition And Its Importance. *Osmangazi Tıp Dergisi*. 2016; 38(2): 9-17.

Laswell, H. (1948). The structure and function of communication in society. *The Communication of Ideas*. (Ed. L.Bryson), p.92-93, New York.

Lazar, J. (2001). İletişim bilimi. (Çev: Cengiz Anık), Vadi Yayınları, Ankara.

Kocaman, V. (2006). Çocuklarda İletişim Becerilerini Artırma Yöntemleri. Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

McKay, M.; Davis, M. and Fanning, P. (2010). İletişim becerileri. (Çev: Özgür Gelbal). HYB Basım Yayın, Ankara.

Özmen, F. (2007). Algılanan Aile İçi İletişim Biçimlerinin Ergenlerin Benlik Saygısına Etkisi ve Bir Uygulama Örneği, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Shannon, C. and Weaver, W. (1949). The Mathematical Theory of Communication. University of Illinois Press, Urbana, IL.

Şahin, S. ve Aral, N. (2012). Aile İçi İletişim. Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi 2012 1(3),55-66.

Tuğrul, B. (2003). Sevgi Mönüsü. Ya-Pa Yayınları, İstanbul.

Usluata, A. (1994). İletişim. İletişim Yayınları, İstanbul.

Yörükoglu, A. (2007). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk. Özgür Yayıncılık, İstanbul.

Zılhoğlu, M. (2007). İletişime giriş. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Bölüm 6

AİLE İÇİNDE EBEVEYN ROLLERİ, SORUMLULUKLARI VE GÖREVLERİ

Mustafa KULA¹

Selami BOLAT²

GİRİŞ

Aile toplumsal bir kurum olup bireylerin toplum yapısı içerisinde kendilerine yer edilebilmeleri ve aileden edindikleri bilgi görgü terbiye birikimlerini toplumda örneklik bakımından ortaya koyacakları bir yapıdır.

Aile bir kadın ve bir erkeğin ömür boyunca ortaklık yapacakları bir anlaşmanın sonucunda ortaya çıkan bir kurumdur. Bu kurumun meyveleri çocuklar, kökleri ise geçmişlerinden getirdikleri ve çocuklarına örneklik yapacakları ebeveynleridir.

Kadın ve erkeğin aile kurumunun bir araya getirirken kendi öz benlikleri ve kendi karakterlerini yansıttıkları gibi geçmişlerinden gelen birikim nerede ortaya koyarlar. Ailenin geleceği olan çocuklarını dünyaya getirirken onlara iyi bir rehber iyi bir örnek için yola çıkan aileler bu yolda bütün eğitimlerini birikimlerini ve geçmişten taşıdıkları bilgi dağarcıklarını çocuklarına sunarlar.

¹ Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Çorum. mustafakula77@hotmail.com

² Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Çorum. slmbtmeister@gmail.com

Toplumun sürekli değişmesi ve iletişimin çok hızlı ilerlemesi dijital dünyaya doğru sürüklenmemiz çocuk yetiştirirken ebeveynlerin oldukça zorlandığı ve sürekli değişim içerisinde girdiğı bir süreç halini almıştır. Bu yolda aileler çocuk yetiştirmeden birçok teknik ve programı uygulamaktadır. Aynı zamanda insanların geçim kaygısı ve şehirleşme olgusu çocuklarıyla bir arada geçirebilecekleri zamanı kısıtlamıştır. Bu bağlamda tüm zorlukları Aşan ve aile içerisinde bağlarını kuvvetlendiren anne baba eş ve çocuklar aile kurumunun yaşatılmasında önemli paya sahiptir.

Aile

Bilinen en kısa tanımı ile aile: “En küçük toplumsal kurum” olarak tanımlanabilir. Anne baba ve çocuklardan oluşan bu kurum yasalarla koruma altına alınmış ve geleneklerle de belirlenen işlevlerle yürütülen bir toplumsal kurumdur (Yörükoğlu, 1997: 125). *“Genel olarak aile, tarihin en eski örgüt yapısıdır. Tarihte ailenin olmadığı bir topluma rastlamak mümkün olmamıştır. Aileler genel olarak tarihsel gelişim geçirmişlerdir. Eski devirlerde geniş ataerkil aile, Ortaçağda küçük ataerkil aile çoğunlukta iken, bunların yerini günümüzde modern demokratik aile almıştır”* (Erdoğan, 2010: 125). İlke ve kuralları belirlenmiş evlilik temeline dayanan aile birliği insanlık tarihi kadar eskidir. Evliliğin tarihini 4000 yıllık bir geçmişe kadar belgelendirebiliriz. Aile kurumunun toplumun düzenini sağlayan geleneklerini ve kültürünü devam ettirmeye yeni nesillere aktarmaya yarayan bir kurum olması nedeniyle din ve toplum tarafından desteklenen bir kurumdur (Yavuzer, 2011: 21).

Aileyi insanın yaradılışı ile bir arada görmek, aslında temel inancımıza daha uygun bir dayanaktır. İlk insan ve ilk peygamber olan Hz Adem ve insanlığın ilk annesi olan Hz Havva'nın yeryüzüne gönderilişi ile beraber insanoğlunun temel yaşamı olan aile kurumunu meydana getirdikleri, hem Kur'an-ı Kerim'in öğretileri hem de tarihsel açıdan bizlere anlatılmıştır. İnsanlığın değişik dönemlerde gelişimi ile beraber farklılık göstermeyen tek kurum evlilik olmuştur evlilikteki ana temel toplumun kültürünü sosyal

hedefini ve en önemlisi de insanların geleceğe dönük soy aktarımını sağlamaktır.

Aile Türleri

Ailenin yapısını evlilik türleri belirlemektedir. Bu evlilik türlerine göre aile; ataerkil aile, geniş aile, çekirdek aile, geçiş ailesi, anaerkil aile gibi isimlerle aile türlerini belirlemektedir (Yavuzer, 2011: 22). Bu tanımlara bağlı olarak aile tipini etkileyen başlıca iki önemli faktör olduğu görülür;

1. Çocukların anne ve baba üzerine kayıt olması ile meydana gelen sınıfsal tanımlama sonucunda çocukların baba soyundan veya ana soyundan gelen soy nesebi ile değerlendirilir. Ancak toplumlarda en çok kayıt olma şekli itibariyle baba soyundan gelen sosyal yapı oldukça fazla toplumlarda geçerlidir.

2. Yeni evlenenlerin anne veya baba soyundan biriyle bir arada oturma biçimi de evlilik türleri içerisinde yer alır. Bu durumda aileler kalabalık aile biçiminde görülür. Kalabalık aile biçimleri ataerkil aile yapısı içerisinde bulunan bir aile yapısıdır (Şahinkaya, 1975: 18).

Günümüzde aileyi geniş aile ve çekirdek aile olarak iki guruba ayrılabiliriz. Çekirdek aile denildiğinde anne, baba ve evlenmemiş çocukların bir araya getirdiğı aile yapısıdır. Geniş ailede ise anne, baba ve çocuklarla birlikte ebeveynlerinde bir arada bulunması aileyi oluşturur. Geniş aile ebeveynleri dede, nine, babaanne, anneanne, amca, hala gibi bireyleri bir araya getirir. Geniş aile yapısı içerisinde ebeveynlerin birbirlerine karşı sorumlu olmaları ve aile sorumluluklarının diğer bireylere dağıtılması bireyler üzerinde sorumlulukları artırarak davranış özgürlüğünü de kısıtlamaktadır (Yavuzer, 2011: 25).

Evlilik

Evlilik kurumunun aile kavramına göre daha belirgin olduğu kabul edilmelidir. Aile grup ya da örgüt, evlilik ise karşı cinsten iki

kişinin bir araya gelerek belli bir sözleşme karşılığında ve yasal çerçeveleri içerisinde oluşturduğu kurumdur. Yani evliliği bir sözleşme olarak ele alabiliriz. Evlilik yapan bireylerin birbirlerine karşılıklarını karı ve koca (eş) olarak adlandırabiliriz. Evlilikler toplumlarda belli yazılı kurallara göre belirlenmiş ve evliliğin sürdürüldüğü zaman süresi içerisinde veya evliliğin sonlandırıldığı zaman ve sonrasında yasal haklar ve sınırlamalar ile sözleşmeler belirlenir. Bu sözleşmeleri hukuk kuralları belirler. Yine yazılı kuralı olmayan topluluklarda ise toplumun genel kültürü ve örf adetleri evlilik kurallarını belirler. *Birleşmiş Milletler Nüfus Komisyonu'na göre evlilik, "erkek ve kadının yasal birleşmesinden doğan kurumdur"* (Yavuzer, 2011: 21).

Evlilik müessesesi aynı zamanda bir takım değişiklikleri de insan hayatında meydana getirir bunlar karı ve kocanın birbirine karşı sorumlulukları ve birlikte yaşamın meydana getirdiği yeni yapısal düzenlemelerin zorunluluğudur. Örnek olarak yasalarımızda uygulanan evlilik sonrası edinilen malların eşler arasında ortaklığı ve eşit paylaşımını gösterebiliriz.

Maneviyat

Evlilikteki en önemli unsurlardan biri de maneviyattır. Çiftler hangi inanca hangi değere inanırsa inansın evlilik müessesesinin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi ancak maneviyatı güçlü olan bir yapıya bağlıdır. Uygar toplumlarda dahi evlilik müessesesi meydana getirilirken ilk tören insanların inançları ve dini değerlerine göre gerçekleştirilir.

Ailenin Birey ve Toplum İçerisindeki Fonksiyonları

Ailenin, bireyin gelişimi ve toplum içerisindeki fonksiyonlarının sürdürülebilmesi için yegâne temel amacı uyumdur. Bu örgütün sistemli bir şekilde yaşayabilmesi ve ebeveynlerin gerek birbirlerine karşı gerekse çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirebilmesi açısından toplum içerisindeki rollerini de başarıyla yerine getirebilmesi önemlidir. Aile için

toplumun en küçük yapı taşı denilmiştir. Dolayısı ile ailenin toplumdaki statüsünü sürdürebilmesi için sağlıklı bir yapıya ihtiyacı vardır. Her ailenin toplum içerisinde gösterebileceği farklı bir yapı ve statüsü bulunabilir. Tabii bireylerinin bir arada bulunması ve her birinin farklı özelliklerinden kaynaklı olarak toplum içerisinde her bir aile farklı farklı özelliklerle kültürü zenginleştirir. Aile toplumu zenginleştirdiği gibi toplumda aileyi zenginleştirir (Yeşildağ, 2010: 84).

Ailenin toplumsal fonksiyonları içerisinde bir diğer özelliği de manevi fonksiyonlarını yerine getirmesidir. Aile içerisindeki sorunlarla başa çıkabilme veya aile kurumunun güçlü bir yapı haline getirilebilmesi ancak maneviyatla meydana gelebilir (Yavuzer, 2011: 214). Ailenin huzurlu güçlü bir yapı haline gelebilmesi için temel faktör bireylerin kendi içerisinde anlayış ve dayanışmayı kuvvetlendirici güçlü bir yapıyı oluşturmak için önemli bir faktör olduklarını bilmeleri gerekir. Kur'an'da yer alan *“Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun”* (66/6) ayeti aile üyelerin birbirleri ile ilgili sorumluluklarını hatırlatmaktadır (Hatip, 2005: 10).

Aile kurumunun sağlıklı yürüyebilmesi bireylerin ve özellikle eşlerin birbirlerine karşı sadakat ve dürüst olmaları ve güven unsurunun katı bir suretle yerleşmiş olması gerekir (Meriç, 2004a: 96). Evliliğin sürdürülebilmesi için bir diğer unsur da beraberlik paylaşımıdır. *“Siz iffetli olunuz ki hanımlarınız da iffetli olsunlar”* (Yılmaz, 2010: 195).

Mevlana'ya göre kadın ve erkek dünya üzerinde birbirine huzur ve suçuna ulaşmak üzere yaratılmışlardır. Karı koca Allah'ın verdiği merhamet ve sevgi ile birbirlerine sınırsız bağlıdır.

Evlilikte Eş Seçimi

Evliliklerde eşlerin seçimi oldukça önemlidir. Eşlerin birbirine uyumu hayat boyu sürdürecekleri bir yaşam süresinde birbirlerine karşı tutumları, takındıkları tavırları, karakterleri, çocuk yetiştirirken

ve ebeveynlik sorumluluklarını yaşarken de oldukça önemlidir (Babahanoğlu 2020). Ve bu özellikleri evlilik süresince ortaya çıkacaktır. Evliliklerde iki tür eş seçimi ortaya çıkmaktadır. Birincisi geleneksel eş seçimi yani eş dost akraba ve aile büyüklerinin başka ailelerin evlenme çağındaki çocuklarını beğenmeleri ve istemeleri yoluyla ortaya çıkan görücü usulü evliliklerdir. Bu evlilik türünde seçici ana unsurun aile yapılarının birbirlerine uygun olup olmadığı, gelenek görenek aile biçimi bakımından karşılıklı olarak dünürlük kavramı içerisinde birbirlerine denklik arandığını bilmekteyiz. Diğer bir evlilik türü olan eşlerin birbirini seçmesi evliliğinde ise uzun süreli flört arkadaşlık ve tanışma süresi geçiren evlenecek olan bireylerin kendi seçimleri ile yaptıkları evlilik türüdür. Bu tür evliliklerde daha çok okul arkadaşlığı ve iş arkadaşlığı paylaşımları söz konusudur. Eşlerin birbirleriyle flört etme süresi sonucunda evliliklerde temel öncelik birbirlerine olan karşılıklı aşk duygusunun ilanı ve gelişimi ile evlilik süreci gerçekleştirilir. Bu tür seçimlerinde ailelerin birbirleri ile uyumu sosyal statü ve dünya görüşleri pek aranmaz aranan birinci öncelik eşlerin birbirleriyle uyumudur.

İletişim ve sosyal medya çağının hızla gelişmesi ve insanların sosyal medyayı çok yaygın bir şekilde kullanılması sonucu son yıllarda meydana gelen bir evlilik türü de değişik sosyal medya ortamlarından takip ve beğeni yolu ile dijital evlilik türleri de yaygınlaşmaktadır. Bu dijital evlilik türleri toplumumuzda yeni bir kavram olup evlilik türleri içerisinde bağı kuvvetli olup olmayacağı zaman içerisinde belli olacaktır.

Evliliklerde eş seçiminde uyumsuzluk aynı zamanda ebeveynlik rollerinin de tam olarak yerine getirilmemesi sonucunu doğuracaktır. Aile içerisinde rollerin yerine getirilmesinde ortaya çıkacak olan sorunlu ebeveynlik rollerinin oynanmasına sebep olacaktır. Dolayısıyla eş seçiminde eşlerin birbirlerine olan uyumu, eğitimleri sosyal hayata bakış açısı, dini inançları, mezhepleri, hayatı yorumlamaları, siyasi tercihleri dahi evliliğin sağlıklı sürdürülebilmesi için ve ileriki yıllarda çocuk yetiştirirken ve

rollerini de sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmeleri için oldukça önemlidir (Yavuzer, 2011: 263).

Evlilikte uyumlu çiftlerin evlilik öncesi evlilik süresince meydana gelebilecek uygun davranışları çok önemlidir. Eşlerin bekârlıktaki yaşantılarından edindikleri deneyim, bilgi, tecrübe, fikir, inanç ve karakter yapıları evlilik süresince bir uyum içermesi gerekmektedir. Bazen evliliklerde kocanın veya kadının bir tartışma esnasında susması olgunluk göstermesi veya yapıcı bir tavır takınarak uyum göstermesi evlilik sürecinin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi için oldukça önemlidir. Bir kadının anne olma kararı mutlu bir evlilik sürdürebilmesi için aynı zamanda maddi özveri ile beraber manevi özveriyle sağlaması ile mümkündür (Tarhan, 2010b: 176).

Kadın ve Erkeğin Eşitliği

Evliliklerde kadın ve erkeğin birbirlerine eşitliği sağlıklı bir evliliğin sürdürülebilmesi için en önemli konulardan birisidir. Tarihin tüm aşamalarında eşlerin birbirlerine olan eşliği veya eşitsizliği toplumun her kademesinde belli zaman içerisinde görülmüş ve uygulanmış süreçtir. Tabii ilkel toplumlardan günümüze kadar aile yapısında kadının ve erkeğin yeri incelendiğinde kadın daima ikinci planda tutulmuş belli toplumlarda belli kısıtlamalar ile karşılaşmış hatta aşağılamalar da söz konusu olmuştur.

Eski Yunan ve Roma hukukunda kadının hiçbir hakkı ve hukuku olmamakla birlikte kadının elden ele gezebilecek bir meta olarak görüldüğü bilinmektedir. Eflatun’a göre: “*Kadın elden ele, orta malı olarak gezmeli*” dir.

Romanlarda kadının Mülkiyet hakkı olmadığı gibi kazandığı her şey aile reisine aittir. Yahudilerde kadın bir hizmetçi olarak görülmüş ve tüm edindiği mülkün babasına ait olduğu ve kadının dilediği gibi babası tarafından satılabileceği görüşü yer almaktaydı. Hristiyanlık inancında ise dini kaynaklarında kadının şeytani bir

varlık olduğu, erkeği kandırmak için şeytanca işler yaptığı ve günaha sürüklediği kutsal kitapların da birçok yerde açıkça belirtilmiştir. Yine Hıristiyanlık inancında kadınlardan sadece Hz İsa'nın annesi olan Meryem'in ateşten kurtulacağı söylenmektedir.

İslam'ın gelmesinden önce Arap toplumunda da aynı şekilde kadının yeri oldukça geri planda bir meta olarak görölmekte ve toplumda geri plana atılmaktaydı. Hatta yeni doğan kız çocuklarını utanç misali görüp toprağa diri diri gömme adeti yaygın bir gelenektir.

Türk toplumlarında ise kadın önemli bir varlık olup bir anne olarak görölmüş ve toplumun en önemli unsuru olarak daima ön planda yer almıştır. Toplumda kadın daima eşinin yanında ve söz hakkına sahip bir kişi olarak yer edinmiştir. Yönetimde de söz sahibi olan Türk Kadını daima hak ettiği makamda bulunmuştur. Buna en güzel örnek ise; Hakan'ın yanında Anne Hatun da yer almakta ve mecliste söz hakkına sahipti.

İslam'ın gelişi ile birlikte kadın toplumda layık olduğu değeri görmüş uygulama alanı içinde de toplumda en önemli unsuru olduğu ve kadın-erkek hukukuna dayalı adil bir sistem içerisinde varlığına yer edinmiştir. Kur'an'da kadın ve erkek arasında bir fark bulunmayıp insanlar ile arasındaki tek farkın inanç sistemi üzerine kurulan inananlar ve inanmayanlar şekli ile ayrıldığı görölmüştür. *“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının”* (Nisa, 4/1).

Ailede Roller ve Aile Üyelerinin İlişkileri

Hayatın tamamında, insanoğlunun üstlendiği görev veya statüleri bakımından takındıkları durumlara roller diyebiliriz. İş hayatımızda yaptığımız görevle ilgili rolümüzü oynarız, sosyal hayatımızda sosyal statünün verdiği rolümüzü oynarız (arkadaşlık, komşuluk, dernek üyeliği vb). Toplumun en önemli sosyal kurumu olan aile içerisinde de üzerimize düşen roller bakımından rollerimizi

yerine getirmeye çalışırız. Bu durumda ailede birey olma içine ve aile içerisindeki statümüz açısından roller takınırız. Eş olma rolü, anne olma rolü, baba olma rolü, çocuk olma rolü, babaanne, anneanne, amca, dayı, hala, teyze, kuzen ve kardeş olma rolü aile hayatının bize yüklediği tanımlardır.

Eş Olma

Ailede evlilikle beraber başlayan ve hayatın geri kalan sürecini mutlu, hüznü, sevinçli kederli, sağlıklı ve hastalıklı zamanlarını birlikte geçirerek eşiyle beraber paylaşabileceği ve saygı temeline dayanan bir yaşam biçimi olacaktır. Eş olarak kadın ve erkeği tanımlamak gerekirse birbirlerinin yarım kalan özelliklerini ve hayat parçasını tamamlayan hayata anlam katan kişiler diyebiliriz.

Eş olarak birbirlerini seçen insanlar bağımsızlıklarını görüyorlarsa ve ailenin bütünlüğünü kendilerinde hissediyorlarsa evliliğin asıl amacının aileyi oluşturma ve saygınlığını sürdürmek olarak düşünüyorlarsa karşılıklı fedakârlık anlayış ve her şeyi birlikte paylaşabilme fikrinde olan hayatlarını kolaylıkla sürdürebilecek ve evliliklerinin devamını sağlayabileceklerdir (Sezal, 2003: 155).

Eşler daha önceki yaşantılarından sıyrılarak yeni bir ortamda birlikte ortak kararlar ile hayatlarını sürdürebilecek yaşantılarına alışmak zorundadırlar. Yeni ortam ve bir ömür boyu paylaşacakları yeni durumu kendilerine ev olarak kabul edip hayatının önemli bir parçasının bu süreçte geçeceğini bilmelidirler evleri onlar için bir sığınak rahatla ya bileceği bir ortamdır (Tarhan, 2006a: 87)

Eşlerin evlilikleri süresince birbirlerinden beklentileri en doğal sonuçtur. Ancak bu beklentilerin tamamıyla karşılanması mümkün olmamakla birlikte eşlerin ortak fikirde bir araya gelmesi ve ortak fikirlerini sürdürmesi evliliğinde sağlıklı olarak sürdürülmesi için önemli bir etkidir (Demirci, 2012: 11).

Baba

Evlilikle birlikte erkeğin hayatında yeni bir rol olan eş olma ile beraber çocuğun doğum anından itibaren yeni bir rolü daha üstlenir. Bu da babalık rolüdür. Rollerin dengeli bir biçimde yerine getirilmesi tüm alanlarda sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi açısından babalık rolünün erkek tarafından doğru kullanılabilmesi eşlerin sağlıklı bir şekilde evliliklerini sürdürebilmesi ve sağlıklı bir aile yapısı için önemli bir etkidir (Yavuzer, 2011d: 132).

Baba otoriteyi temsil eder. Ailedeki bireylerin iç dünyalarını ve özelliklerini onların aile içerisindeki üstlendiği görev, sorumluluk ve kapasitelerini çok iyi tanıyan baba bu potansiyele uygun olarak destekleyici geliştirici adil ve şeffaf bir yapıda olması gerekir. Babanın aile içerisindeki egemen rolünü bir disiplin anlayışı içerisinde sürdürürse de katı disiplin anlayışı hiçbir zaman aile içerisinde ve çocuklar üzerinde adil bir tutum sergilediğini göstermez.

Toplumsal hayat içerisinde değişen birçok davranış gibi babalık da süreç içerisinde birtakım anlayış değişmelerine sebep olmuştur. Modern toplumun kabul gördüğü şekli ile ailede tüm bireylerin söz hakkının olduğu, aile hiyerarşisi içerisinde bireylerin eşit olduğu fikri yerleşmiştir. Önceki toplumlarda babayı ele aldığımızda baba otoriter her şeyin sahibi ve aileyi dış saldırılardan koruyan egemen bir güç olduğunu görürüz. Zaman içerisinde babanın dış saldırılardan aileyi koruma ve egemen güç olma rolünü devlet gücü kanunlarla güvence altına alınmış olsa da zamanla baba evi besleyen koruyan çocuklarının geleceği ile ilgili planlar yapılırken evin kazancını sağlayan ana yük haline gelmiştir.

Bugün babanın görevlerine baktığımızda annenin hamileliği ile birlikte başlayan babalık sorumluluğu eşinin problemini çözmede ve hamilelik sürecinde psikolojik olarak da destek veren hamilelik sürecini paylaşan sorumluluk anlayışına sahip paylaşımcı ve destekleyici kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğum sonrası süreçte ise baba çocukla ilgilenen onunla oynayan çocuğunun bir

takım öz bakım ihtiyaçlarında anneye yardım eden sorumlu bir anlayışı ortaya koyan bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır (Peker, 2010b: 37-38).

Çocukları ile ilgili problemleri ile uğraşan boş zamanlarını birlikte geçiren ilgi ve beceri alanlarında çocuklarını destekleyen bir babanın varlığı çocuklarının özgüven ve duygu gelişimlerinde başarılı olmalarını sağlayacaktır.

Anne

Evlilikle birlikte farklı bir ortam ve yeni sorumluluklar içerisine giren kadın sosyal konum içerisinde de farklı bir ortamda görünür. Daha önce genç bir yetişkin kız olarak tanımlanan kişi evlilikle birlikte eş ve anne olma rolüyle farklı bir kimliğe ve kişilik yapısına dönüşecektir. Sonuç olarak da yeni farklı birçok sorumlulukları ortaya çıkacaktır.

Çocuk yetiştirmede gerek çocuğu ile birlikte zaman geçirme birlikteliği açısından gerekse toplumun beklentileri açısından kadına yüklenen sorumluluk içerisinde yer almaktadır. Doğumdan itibaren tüm zamanını çocuğu ile birlikte geçiren anne çocuğunun tüm ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Gerek öz bakım ihtiyaçları gerekse ses çıkarmaya başladığı andan itibaren ses eğitimi ile konuşma öğretimi, emekleme süreci ve yürüme öğretimi gibi sürecin en zor olduğu zamanlarda tüm sorumluluğu üstlenen kişi olarak karşımıza çıkan anne çocuğun tam zamanlı bakım elemanı ve öğreticisidir.

Tabii annenin rolü içerisinde en önemli sorumluluklardan biri de çocuk terbiyesidir. İyi bir terbiye almış olan anne çocuğunu da o terbiye üzerine yetiştirecektir. Atasözlerinde kendine daha iyi yer edinen bu davranış için “*yuvayı dişi kuş yapar*” sözü yerinde bir söz olacaktır.

Annelik duygusu için anneyi bir biyolojik varlık olarak görürsek beyinde kodlanmış özel bir sistem olduğunu düşünebiliriz. Çocuğun doğumu ile birlikte annelik içgüdüleri ön plana çıkar ve bu doğrultuda hareket eder. Aynı zamanda

duyguların karmaşası ile birlikte bir takım endişelerde ön plana çıkacaktır. Bu durum annenin panik olması ile depresif bir tutum takılmasına sebep olacaktır (Kızılkaya, 2011: 194).

Toplum içerisinde babaya yüklenen görevlerde babalık rolü ile birlikte çalışma hayatında yer alması ailenin geçimi ile ilgili sorumlulukları üstlenmesi kabul görür bir sebeptir. Ancak kadının çalışması özellikle toplumun gelişmesi ile birlikte son 20-30 yıl da artmaya başlamış bu da annenin her iki rolünü de oynamaya çalışmasına sebep olmuştur. Biri çalışan kadın rolü bir diğeri de anne rolü bu iki durumu sıklıkla yaşayan anneler çalışma hayatının getirmiş olduğu zorluklarla beraber aynı zamanda çocuğunu da yetiştirmeye çalışmaktadır. Günümüzde kentli yaşam biçimi içerisinde çalışan kadını oldukça fazla görmekteyiz. Bu da aile içerisinde çocuk yetiştirmede sorumluluğun ortak paylaşımı şekli ile karşımıza çıkmaktadır. Çalışan annelerin çocuklarının bakımı ve çalıştığı süre içerisinde çocuğunun bakımı için kreş ve bakımevleri ihtiyacı doğmaktadır (Babahanoğlu, 2020:528)

Aile Büyükleri (Büyükbaba, Büyükanne)

Ailenin en temel öğeleri içerisinde sağlayacağımız anne ve baba kavramı çocukların evli ile birlikte büyükanne ve büyükbaba şekli ile karşımıza çıkar. Büyük aile yapılarında sıklıkla gördüğümüz ve ailenin en önemli öğeleri içerisinde yer alan büyükbaba ve büyükanne çocuk eğitiminde ve aile gelişim sürecinde en önemli unsurdur. Çocuk yetiştirmede; araştırmalarımız, almış olduğumuz eğitim, inanç değerlerimiz, yaşadığımız toplum içerisindeki kabul gören kurallar gelenek görenekler ile birlikte en önemlisi geçmişten aldığımız ve anne ve babamız da gördüğümüz yetiştirme biçimi ile çocuklarımızı yetiştiririz.

Çocuk yetiştirirken bir takım değerleri de kazandırırız. Bu değerler gerek aile içerisinde gerek sokakta gerekse okulda sürekli olarak çocuklara verilmeye çalışmaktadır. Bir aile yapısı içerisinde yetişen çocuklarda değerlerden yaşlılara saygı büyüklere saygı kavramları kendiliğinden yaşayarak yerleşecektir. Aile büyükleri ile

yetişen çocuklar da aynı zamanda anne ve babanın vermek istediği değerler ve çocuk üzerinde görmek istediği dünya görüşü rahat bir şekilde yansıtılarak kültür ve inancın kuşak aktarımı istenildiği gibi olacaktır.

Çocuk

Sağlıklı bir ailede en değerli varlık çocuktur. Çocuk bir tohum gibidir bebekliğinden yetişkinlik çağına kadar ne ekersek onu biçeriz.

Çocuk doğumundan itibaren yetişkin olup ailesinden ayrılıncaya kadar anne babanın en büyük heyecanı ve geleceğe dönük en büyük hayalidir. Çocuk doğduğu günden itibaren çevresini izleyerek takip ederek örnek olarak yaşantısını ve ruhsal yapısını geliştirmeye çalışır Bununla birlikte sürekli bir arada olduğu annesi ve babası çocuğun fiziksel ve ruhsal yapısını geliştiren en önemli unsurlardan biridir. Çocuk büyüklerinden ne görürse onu ayna gibi dışarıya yansıtır. Çocuk ilk oyununda oyuncaklarıyla oynarken oyuncaklarına karşı davranışları tutumları oyuncaklarına beslediği sevgi gösterisi veya kızgınlık ifadesi tamamen annesinden ve babasından gördüğü şekli ile yansıtması olacaktır.

Çocuğun kendi karakterini ortaya çıkarıp kendi iç benliğini dünyasına çevirmeye başladığı yaşa kadar aynı değerlerine bağlı olarak hayatını sürdürür ve edindiği birçok davranışı hayatında gösterir. Çocuk bir yetişkin olduğu zaman aileden öğrendiklerini uygularken veya değiştirerek yenilerini koyduğunu görürüz (Hökelekli, 2011b: 289).

Çocuk aile içerisinde sevgiyle şefkatle büyümesi gerekir. Bu tür bir ailede büyüyen çocuk bencillikten ve bireysellikten uzak dışa dönük çevresine duyarlı ve saygı değer insanlara karşı hoşgörülü bir yapı kazanacaktır. Aynı zamanda aile çocuğun toplum içerisinde önemli biri olduğu bilincini kazandırarak sorumluluk duygusunu da verir. (Peker, 2010b: 29).

Ailede sevgi görmeye horlanan çocuklar toplum içerisinde ve arkadaşları arasında belirgin bir şekilde farklı olduklarını ortaya koyar ve aslında ailenin sevgisizliğinin dışı yansımasıdır. Bu tür çocuklarda ileriki yaşlarda görülen suça itilme davranışı ve toplumun uygun görmediği davranış biçimleri ve yaşantıları ortaya çıkar.

Çocuk için aile en güvendiği liman ve sığındığı merkezdir. Buna inanan ve bilen bir çocuk sağlam karakterli ve çevresine duyarlı bir kişilik yapısı içerisinde yetişecektir. Çocuğun kişiliği ve karakteri anne kucağında başlar ve ebeveynleri ile birlikte sürdürdüğü aile hayatında gelişerek yaşantılarına yön verir.

Çocuğun içerisinde bulunduğu ailenin sosyal ve kültürel yapısı da çocuğun yetişme tarzı açısından oldukça önemlidir. Kültürlü bir ailede yetişen çocuk almış olduğu bilgiyi dışarıya yansıtacaktır.

Bir anne babanın çocuğuna bırakacak en büyük miras yetişme süreci içerisinde karakterini olgun bir şekilde yansıtmaları olacaktır. Geleneksel aile yapıları içerisinde çocuklar arasında yapılacak ayırım yani erkek çocuğu ve kız çocuğu arasında yapılacak ayrımlar çocukların anne ve babalarına olan tutumlarını ve güvenlerini sarsacaktır. Oysa her bir çocuk için anne ve babası önemli olduğu gibi anne veya babanın da çocuklarına aynı şekilde eşit davranması gerekmektedir.

Çocuğun gelişimsel süreci içerisinde aile içerisinde bulunduğu kişilerin karakterleri ve tutumları daha oldukça önemlidir. Sert mizaçlı kişilerle birlikte büyüyen çocuk elbette ki mizaç olarak taklit ettiği kişiye benzeyecek ve sert bir mizaca sahip olacaktır. Oysa yumuşak huylu başkalarına karşı saygıyla davranan insanların yanında büyüyen çocuklar çevresine karşı saygılı olacaktır.

Aile içerisinde anne veya babanın kötü alışkanlıkları da ileride çocukları üzerinde görülebilecek olumsuz etkilerdir. Çocuklarının yanında sigara içen alkol kullanan veya

bağımlılık yapacak diğer maddeleri kullanan kişilerin çocukları da bu tür maddelere ulaşma konusunda zorluk yaşamayacak onların hayatında normal bir durummuş gibi algılayacaklardır.

Yine ebeveynlerin özellikle anne ve babanın tutarlı davranışları ve sözlerindeki doğruluk çocuklarının doğru söz söyleme veya yalan alışkanlıklarını edinmeleri de önemli bir faktördür. Sürekli olarak yalan söyleyen ve bu durumu göz ardı eden bir anne babadan çocuk çok rahat bir şekilde yalan söylemeyi ve bunu sürdürmeye öğrenecektir. Toplumda özellikle göz ardı edilen bir durum vardır ki “*beyaz yalanlar*” bu durum çocukların çok rahat yalan söyleyebilecekleri bir gerekçeyi ortaya çıkarmaktadır.

Ailede İlişkiler

Ailede ilişkileri bir iletişim süreci olarak ele almak gerekir. “Genel bir tanım olarak iletişim, herhangi bir davranış değişikliği meydana getirmek amacıyla, bireylerin fikir, bilgi, haber, tutum, duygu ve becerilerini akla gelebilecek türlü yollarla bir başkasına aktarma, iletme ve paylaşma süreci olarak tanımlanmaktadır (Özgüven, 2010: 18).”

Aile ilişkilerini olumlu ve olumsuz olarak ele alabiliriz. Olumlu ilişkiler sonucunda ortaya çıkacak sevgi saygı ve hoşgörü ortamının aileyi güçlü kılacağı aile bireyleri içerisinde bağların daima kuvvetli olacağını sonuçlarını hepimiz bilmekteyiz. İnsanın DNA sın da kodlanmış olarak sevgi vardır. Bu sevginin aile içerisinde gösterimi de mutlaka eşler ve çocuklar arasındaki bağı ve aile başarısını kuvvetlendirecektir.

Aile içerisinde ilişkilerin olumsuz yön içinde olması durumunda ailenin bir arada bütün olarak tutunması oldukça güçleşir. Ailelerin parçalanması, sorunlu bir yaşantı içerisinde evliliğin sürdürülmesi olumsuz ilişkiler nedeniyle meydana gelmektedir. Olumsuz ilişkilerin sonucu olarak güvensiz bağlanma ortaya çıkacaktır. Bowlby bağlanma teorisine göre bağlanma türlerini ele aldığımızda eşlerin daha önceden ailesine kardeşlerine

anne babasına bağılı olması eşlerin birbirleriyle eş olma sürecinden sonra yer değıştirmiş ve bağılılık eşe doğru yönelerek önceki bağılılıklar ikinci plana atılmıştır. Ancak evlilikte eşlerin birbirlerine olan güvensizlikleri veya sorumsuzlukları sonucunda güvensiz bir ortam oluşturduğunda evlilik bağı kopacaktır (Yavuzer, 2011d: 101).

Aile içerisinde olumsuz iletişim türlerinden bir tanesine şiddettir. Şiddeti fiziksel şiddet ve ruhsal şiddet olarak ele alabiliriz. Fiziksel şiddet özellikle eşlerden daha çok erkeklerin uyguladığı olumsuz bir davranıştır. Erkeklerin kadınlar için uyguladıkları şiddet, çocuklarda ise anne baba ve büyük kardeşler tarafından uygulanan fiziksel şiddet olarak ele alabiliriz. Bu şiddet türleri günümüzde gerek toplum gerekse devlet tarafından yasalarla koruma altına alınmış ve bu tür durumlarla karşılaştırıldığında yasal işlemler yapılmaktadır. Ruhsal şiddeti aile içerisinde aşağılama hor görme ve sürekli baskı altında tutmaları ele alabiliriz. Bu tür durumlarda kabul edilemeyecek davranışlar içerisinde olup şiddet unsurlarında yer almaktadır.

Aile içerisinde ilişkilerin zayıfladığında artık ailenin yürütülemediği durumlar ortaya çıktığında eşlerin boşanması sonucu ortaya çıkar. Boşanma ilişkinin son evresidir. Boşanma durumunda aile kurumu dağılır çocuklar üzerinde derin izler bırakır. Bazen eşlerin çocukları boşanma esnasında birbirlerine karşı kullandıkları da görülmektedir.

Eşler Arası İlişkiler

İnsanlar arasında en bağlayıcı en sıcak en samimi duyguların ve en özel bilgilerin paylaşıldığı tek grup eşlerdir. Kur'an-ı Kerim de *““Onlar sizin için günahattan koruyan bir elbise, siz de onlar için bir elbise hükmündesiniz.” (Bakara, 2/187)*

Burada elbise birçok manaya gelmekle birlikte ana anlamı itibarıyla örtü maksadını taşır. Elbette ki insan bir örtü bir kıyafet olamayacağı için burada esas anlayış eşlerin birbirlerine olan sırrı,

birbirlerinin kusurunu örtme, ayıbını ortaya çıkarmama ve iki kişinin arasındaki mahremi sır olarak saklama anlamı taşır. İki ayrı karakterin bir araya gelerek evlilik hayatını sürdürmesi ve evlilik sözleşmesi ile birlikte eşlerin hayat boyu bir arada mutlu bir şekilde yaşayacaklarını birbirlerine garanti etmesi bu sözleşmeye uygun hareket etmesiyle sağlıklı bir ilişkinin sürdürüleceği kesindir.

Evlilik sistemi içerisinde aynı zamanda canlı bir etkileşim sistemi olarak da düşünebiliriz. Eşlerin birbirleri ile olan sözlü ifadelerinin dışında mimikleriyle hareketleriyle bir işareti ile birçok mesaj vermeleri de söz konusudur. Bu iletişim kaynaklarının canlı olması eşlerin birbirlerine olan sadakatlerini ve düzenli bir aile hayatını sürdürmelerini sağlayacaktır. Eşler arasında sağlıklı normal bir iletişim ağının olmaması sorunların atmasını ve bunun farkında olmamalarından kaynaklandığı söylenebilir (Özgüven, 2010: 89).

Eşler arasında çatışmalarda tartışmalarda daima bir tarafın yapıcı ve doğru yolu bulucu olması tavsiye edilir. Eşlerin birbirlerine karşı kırıcı tavırları ve kavgacı tutumları ailede huzurunun bozulması ve sağlıklı bir iletişimin sürdürülmesini engelleyici en önemli tutumdur. Yine eşler arasında şiddetin ve karşılıklı kırıcı davranışlarının olduğu bir aile ortamında çocuğun sağlıklı bir psikoloji ile bir büyüyebileceği düşünülemez.

Aile ile Çocuk Arası İlişkiler

Deufsen, anne ve babanın psikolojik olarak tanımını yaptığında kendilerinde anne ve babalık belirtileri olan ve çocuğunu severek ve isteyerek büyüten anne ve babaya “psikolojik anne baba” tanımını vermiştir. Aynı zamanda çocuğu dünyaya getiren anne ve babaya da “biyolojik anne baba” tanımını yapmıştır (Dodurgalı, 2010: 155).

Kadın ve erkeğin evlilikleri ile birlikte birbirlerine olan bağları çocuğun dünyaya gelmesiyle ikinciye bir safhaya geçerek daha da kuvvetlenir ve bundan sonraki tüm bağlılıkları eş olma ve çocuklarına ebeveyn bağı ile birlikte devam eder.

Birbirleri ile uyumlu saygılı ve aile bağları kuvvetli bir ailede yetişen çocuk aynı zamanda yetiştirme süresi içerisinde ebeveynlerin desteğini alan, sosyal çevre içerisinde olumlu bir çevrede yetişen ve iyi bir eğitim alan çocuk hayatı boyunca sağlam karakteri ile yoluna devam edecektir.

Çocuk aile içerisinde istenildiğini değer verildiğini sevildiğini açıkça bilmelidir. Çocuğa gösterilen şefkat tüm güzel oyuncaklardan daha değerli ve kıymetlidir. Kendi iç dünyasından sıyrılmış bir anne-baba çocuğunun dış bir gözlemci olarak takip ettiğinde aslında kendini görecektir.

Aile ve çocuk arasındaki iletişimdeki en önemli unsur aile itaat duygusunun sevgiye yönetilmesidir. Sevgi içerisinde büyüyen çocuk aynı zamanda aile bağlarının kuvvetlendirilmesi ile anne babasını her zaman itaat içerisinde olacaktır. Erkek çocuklar kimliklerini babalarından kız çocukları ise annelerinden alır. Günümüzde aile tipleri içerisinde sayabileceğimiz birtakım aile tipleri çocuk üzerinde hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle ortaya çıkmaktadır. Bir takım aileler çocuğunu özgür ve bağımsız yetiştirdiğini düşünerek sorumsuzca davranışlar içerisine girebilir ve çocuklarının çevreden olumsuz bir tepki olarak ortaya çıkmasını dolayısıyla yakın çevresinde şımarık çocuklar olarak algılanmasına sebep olurlar. Katı kural içerisinde ailenin bir kurallar silsilesi ve otorite düzeni içerisinde kalmasını isteyen aile tiplerinde ise kendini ifade edemeyen kurallar içerisinde ezilmiş baskı gören bir çocuk tipi ortaya çıkar. Oysa ailede tüm bireylerin kendini ifade edebildiği kuralların açık ve net bir şekilde ortaya konulduğu çocuğun dinlenildiği ve çocuğa fırsatların verildiği bir aile ortamında ise çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişimini tamamladığı kendini rahatlıkla ifade edebileceği aynı zamanda zihinsel gelişimini sağlayabilecek bir ortamda başarılarını artırarak devam edilecektir.

SONUÇ

İnsanoğlu var olduğu günden beri kadın ve erkek bir araya gelerek eş meydana olmuş eşlerin bir araya gelmesi sonucunda

çoğalma bir aile kurma ebeveyn olma toplum meydana getirme toplumun ise devletleri oluşturması ve büyük medeniyetlerin oluşmasını sağlamıştır. İnsan topluluğunda medeniyeti bir evren olarak kabul edersek evrenin en küçük parçası ise kadın ve erkektir.

İlkel toplumlardan günümüze aile toplumun en önemli kurumu olarak ortaya çıkmış ve insan yetiştirmede en temel birim ailenin olduğu belirlenmiştir. Aile içerisinde eşlerin birbirlerine olan sadakati bağlılığı ve çocukların bu temel üzerine yetiştirilmesi iyi bir ahlak eğitiminden geçmesi köklü bir aile sisteminden terbiye alması toplumun zinde ve dinamik olarak güçlü bir yapı olmasını sağlamıştır. Toplumun değer yargılarının bozulmasında ve toplumsal bilincin zayıflama durumlarında daima aile temelli tedbirler alınmaya çalışmış ve özölmeye başlamanın temeli aile görölmüştür. Devletlerin birey yetiştirmede temel aldığı aynı daima desteklenmiş aile kurumu yasalarla korunmuş, yapısal olarak güçlü olan aileler toplum içerisinde kabul görmüş ve daima saygınlık kazanmıştır.

Yapısal güç bakımından birbirine bağlı kenetlenmiş aile içerisindeki iletişimin güçlü olması ve tüm bireylerin ailede söz sahibi olması, rollerini layığı ile yerine getiren ailelerde ise mutlu huzurlu ve yarınları emin bireylerle yoluna devam etmiştir.

KAYNAKÇA

Babahanoğlu R. (2020). Çalışan Annelerin Yaşam Doyumlarının İncelenmesi. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 6(2): 518-530

Demirci, A. Y. (2012). Aile Tehdit Altında. *Altınoluk Aylık Dergi*, 311.

Erdoğan, Ö. (2010). “Engelliler ve Aile”, Bir Değer Olarak Aile, Konferanslar Tebliği, Antalya.

Dodurgalı, A. (2010). Ailede Din Eğitimi. TİMAŞ Yayınları, İstanbul.

Hatip, A. (2005), Mutlu Bir Aile İçin. Rağbet Yayınları, İstanbul.

Hökelekli, H. (2011 b). Değerler Psikolojisi ve Eğitimi. TİMAŞ Yayınları, İstanbul.

Kızılkaya, M. (2011). İslam’da Evlilik ve Aile Okulu. Hayat Yayınları, İstanbul.

Kur’an-ı Kerim Meali. 08.01.2023, <https://kuran.diyanet.gov.tr/Mushaf>

Meriç, N. (2004 a). Fetva Sorunlarında Değişen Kadın Yaşamı, Elest Yayınları, İstanbul.

Özgüven, İ. (2005). Ailede İletişim ve Yaşam, 1. Baskı, PDREM Yayınları, Ankara.

Peker, H. (2010). Çocuk Eğitiminde Pozitif Disiplin Zor Çocuk Yoktur, TİMAŞ Yayınları, İstanbul.

Sezal, İ. (2003). Sosyolojiye Giriş, 2. Baskı, Martı Yayını, Ankara.

Şahinkaya, R. (1975). Psiko-Sosyal Yönleriyle Aile, Kardeş Basımevi, Ankara.

Tarhan, N. (2006 a). Evlilik Psikolojisi. TİMAŞ Yayınları, İstanbul.

Tarhan, N. (2010). Aile Okulu TİMAŞ Yayınları, İstanbul.

Yavuzer, H. (2011). Evlilik Okulu, 7. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yeşildağ, E. (2010). Ailede Annelik ve Babalık Rollerin Çocuğun Kişilik Gelişimine Etkisi. Bir Değer Olarak Aile. Konferanslar Tebliği, Antalya.

Yılmaz, K. (2010). Tasavvuf Kültürü ve Aile. Bir Değer Olarak Aile, Konferanslar Tebliği, Antalya.

Yörükoğlu, A. (1997). Çocuk Ruh Sağlığı. 21. Basım, Özgür Yayınları, Ankara.

Bölüm 7

AİLE DANIŞMANLIĞI VE YAKLAŞIMLARI

Hatice ÖZ ALGÖK¹

Zeliha KAYACI²

GİRİŞ

Toplumun en küçük yapı taşı aile olarak bilinmektedir. Aile kavramı bireylerin birlikte yaşama durumunu kurum haline getirmiş bir yapıdır. Aile toplumun en alt birimini temsil ederken bir o kadar da içerisinde çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunlardan bazıları, geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçiş, geleneksel toplumdaki modern topluma geçiş ve bunlardan doğan farklı yaşam şekilleri meydana gelmiştir. Bu değişimler aile içi sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aynı zamanda aile algısının değişmesi, eşler arası iletişim ile ilgili problemler, aile bireylerindeki madde bağımlılığı, kadının çalışma hayatına girmesi ile sorumluluklarının artması, ebeveyn ve ergenlik döneminde olan çocuklar arasındaki iletişim sorunları vb. birçok sorunun ortadan kalkması amacıyla aile danışmanlığı ortaya çıkmıştır. Aile danışmanlığı, danışmanlık eğitimi almış ve aile içi sorunların çözümüne yol gösterici, bireye veya ailenin tamamına verilen rehberlik ve destek hizmetidir. Bu

¹ Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum. ozhtc19@gmail.com

² Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum. ibrahimkyc@icloud.com

çalışmada aile danışmanlığı ve aile danışmanlığında kullanılan yaklaşımlar ele alınmıştır.

İçinde bulunduğumuz dünyada farklı toplumsal yapıların ve kültürlerin bulunması aile ile ilgili genel geçer ve herkes tarafından kabul edilen bir aile tanımının yapılmasını zorlaştırmıştır. Sonuç olarak aile ile ilgili yapılan tanımlar çeşitlilik ve farklılıklar arz etmektedir (Baltacı, 2010:9). Bir tanım verecek olursak aile; kalıtsal ve ruhsal açıdan birbirlerine bağlı olan kendi içlerinde birçok yönden bir birliktelik olan bir bütündür. Aile fertlerinin görevlerini yerine getirmesi sağlıklı aile olduğunu göstermektedir (Gladding,2012:285). Birçok kültürde sağlıklı aileler ile ilgili ortak yargılar bulunmaktadır. Sağlıklı aile ile ilgili genel kabul gören yargılar; gelişmeyi hedef alan açık bir sistem şeklinde ele alınır. Bireyler neler hissettiklerini, fikirlerini ve düşüncelerinin neler olduğunu rahatlıkla aile içindeki kişilere söylerler. İletişim aile içinde en önemli unsurdur. Aile içerisinde duygusallık, iyi niyet ve kişilerin birbirine olan bağı ön plandadır. Duyguları paylaşmak, tartışmaya girmeden problemlerin çözülmesi, birbirleri arasında ki bağlılık, birlikte belirli faaliyetleri yapmaya ve birlikte bir zaman geçirmeye isteklilik, kriz anlarında sakin ve doğru karar verme gibi sıralanabilir (Özgüven,2009:308).

Çekirdek aile sayısının artmasıyla ailelerin çocuklar üzerindeki kontrolü azalmış ve anne baba ve çocuklar arasında kuşak farklılığı daha belirgin hale gelmiştir. Annelerin iş hayatına atılmasıyla birlikte çocukların ihtiyaçlarının karşılanması ve ev içi sorumluluklarının paylaşılması farklı yükümlülükleri beraberinde getirmiştir (Kandiyoti, 1984:27). Çekirdek aileler; geniş aileye göre daha kırılgan, bireysel ve dış tehlikelere karşı daha savunmasız olduğundan bu tür ailelerde fazladan sorumlulukları almayan eşlerin bazı zamanlarda rol çatışmalarının ve bazı problemlerin yaşanması beklenebilir (Yörükoğlu, 2007:49). “Sağlıklı” olan ailenin “sağlıksız” aile şekline evrilmesi ve ebeveynlerin görevlerini tam anlamıyla yapamaması sebebiyle ailelerde bazı problemler ortaya çıkar. Sonuçta, günümüz hayatında destek bulamayan aileler

problemlerden sıyrılabilecek veya en aza indirebilecek tedavi ve uygulama hizmetine ihtiyaç duymaya başlamıştır (Nazlı, 2014:3).

Toplumsal sorunlardan dolayı ailenin genel yapısında bozulmalar meydana gelebilir. Burada ailenin genellikle şehir hayatında hayatlarını devam ettirmek istemeleri, çalışan anne- baba rolleri, geniş aileden çekirdek aile geçişte uyum sağlayamama gibi birçok nedenden dolayı aile içi huzur bozulabilir. Bu nedenlerden dolayı bireysel veya aile olarak; psikolojik ve toplumsal bütünlüğünü korumak ve destek sağlamak amaçlı oluşturulan birim aile danışmanlığıdır (Nazlı,2001:370).

Aile Danışmanlığı

Nathan Ackerman, Ivan Murray Bowen, Dan Jackson, Salvador Minuchin, Virginia Satir, Jay Hayley’in çalışmaları ile aile danışmanlığı kavramı, geleneksel psikoterapiden farklı olarak aileye özgü ve farklı problem çözme yöntemini açıklamak maksadıyla 1950 yılından sonra uygulanmaya başlamıştır (Özgüven,2001:348).

“Danışmanlık” ve “Terapi” yazın alanında eş anlamlı kavramlar olarak yer alır. Özet olarak diyebiliriz ki; “Aile Terapisi” Aile Danışmanlığı Uygulamasını da içine alan geniş bir alanı ihtiva etmektedir (Zastrow, 1995:89-90). 1980’li yıllara doğru aile danışmanlığı, “terapi” olarak görülmüştür (Özabacı ve Erkan, 2014:27). Ülkemizde bu tür kavramlar yeni sayılabilir. “Aile Rehberliği”, “Aile Terapisi” ve “Aile Danışmanlığı” kavramlarının anlamı ve içeriği 5. Aile Şurasında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Yine aynı şurada bu kavramlar arası farklılığın bilinmesinin faydalarından da bahsedilmiştir. Belirtilen kavramların literatürde doğru bir şekilde ele alınması, ailelerin yardım isteyecekleri birimi tanımaları bu faydalardan birkaçıdır.

Mavili Aktaş (2015)’ın kavramlar ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

Aile Danışmanlığı; danışmanlık eğitimini almış ve işinde tecrübe sahibi insanların, ailedeki bazı kişilere veya ailenin tamamına verdiği destekleyici hizmetlerdir.

Aile Terapisi; ailedeki sorunları çözmek için ve yaşamlarının devamında daha uyumlu hale gelmeleri için yapılan müdahaleleri içeren kavramdır.

Gelişmiş ülkelerde, sosyal hayattaki hızlı değişimler aile yapılarının da değişmesine neden olmuştur. Kadınların iş hayatına girmesi, ev dışı işlerde çalışmaya başlaması ile birlikte erkek ve kadının birbirlerinin rollerine bürünmeleri, ailede çocukları eğitme biçimlerindeki farklılıklar, ailelerin tüketim odaklı yaşamaya yönelmesi, ailede çocuğa verilmesi gereken bazı kavramların, okullarda verilmesi gibi değişimler aileler için farklı etkiler yaratmış ve bu değişiklikler sonucunda problemler ortaya çıkmıştır (Kuzgun, 1991:88).

Geleneksel ailelerde anne ve babalar yalnız değillerdi. Onlara yardım ve destek olmak amacıyla yanlarında aile büyükleri vardı. Çocuklara eğitim verirken onların bilgi birikimlerinden faydalanırlardı. Günümüz ailelerinde ise bu birikim ve destekten uzak bir çekirdek aile sistemi mevcuttur. Buna rağmen çekirdek aileler çocuklarını; özgüvenli, toplumun yararına çalışan, çalışkan bir birey olarak yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu bilgilerden yola çıkarak modern toplumlar, anne ve babalara oluşan problemlerini çözmelerine destek olmak adına çeşitli destek hizmetleri sunmuştur. Bu hizmetlerin öncüsü “Aile Danışmanlığı”dır (Kuzgun, 1991:88).

Aile danışmanlığının gelişmesini gerektiren başlıca toplumsal sorunları Fenell ve Weinhold (1989, Akt: Nazlı,2014:10) şu şekilde sıralamıştır: Anne babanın çalışıyor olması ve bundan doğan çeşitli sorunlar, Evlilik müessesesinin sarsılması, Anne ve babadan herhangi birinin olmaması, zararlı alışkanlıklar veya bağımlılıklar vb.

Aile danışmanlığı; anne, baba ve çocuklar arasında etkili bir iletişim ağının oluşması adına aile üyeleriyle gerçekleştirilen

psikolojik destektir. Aile danışmanı aileyi bir bütün olarak gözlemler ve değerlendirir. Aile bireylerinin kendilerini rahatça ifade edebileceği bir ortamda, aile üyelerinin anlaşmazlıklarının nedenlerini belirleyebilme ve anlaşmazlıklara neden olan etkenlerden sıyrılıp, kendileri için uygun iletişim yöntemlerini bulmalarına fırsat verir. Bu uygulamalardaki amaç, çocukların toplumsal değerleri kazanmalarına ve aile içinde huzurlu bir ortamda büyümelerine yardımcı olmaktır (Kuzgun, 1991: 90).

Aile Danışmanlığı Yaklaşımları

Aile danışmanlığında kullanılan birçok farklı yaklaşım vardır (Nazlı,2001:370). Aile terapisi yaklaşımlarının neredeyse hepsi aile içindeki sorunların çoğunun, olumsuz iletişim ve paylaşımların olduğunu savunmaktadır. Aile kavramındaki birlik, bütünlük farklı aile terapisi yaklaşımlarını birleştirmekle beraber, her yaklaşım kendi benimsediği görüşler ve uyguladığı teknikler bakımından kendi farklarını ortaya koymaktadır. Aile terapisi yaklaşımlarından çoğu iki farklı görüşü benimseyen “psikanaliz” ve “sistem” yaklaşımlarından etkilenmiştir (Özgüven,2009:308)

Psikanalitik (Psikodinamik) Yaklaşım

Yaklaşımın önde gelen ismi Ackerman’dır. Psikanalitik aile terapisi yaklaşımı Freud’un fikir ve düşüncelerini temel alır (Gladding,2012,s.285). Psikodinamik aile terapisi yaklaşımında terapist; aile üyelerinin “bilinçdışı” bireyin farkında olmadığı dürtü ve anılarını kendi yaşantısı ve ilişkileri aracılığı ile “bilinçli” duruma getirmek ve özellikle bireyin çocukluğunda yaşadıkları ve şimdiye kadar yaşadıkları arasındaki problemleri dinleyip inceleyerek kişinin kendi iç dünyasını tanımasına ve duygularını anlamasına imkan tanır (Nichols,2013,s.209-387).

Psikanalitik aile terapisi, aile içerisindeki bireyleri ayrı ayrı ele almaz. Aileyi bir bütün olarak değerlendirir. Anne, baba, çocuklar ve birlikte yaşıyorlarsa aile büyükleri de terapide var olmaları istenir. Bu yaklaşıma göre terapist dışardan bir gözlemci değildir aksine

kişiler tüm duygu ve davranışlarını terapistle anlatır ve terapist kişilerin duygu ve düşüncelerini fark etmelerini ve çözüme ulaşmalarını sağlar. Tam merkezdedir (Özgüven,2009:308)

Bu yaklaşımda kullanılan teknikler: transferans, rüya analizi, yüzleşme, yorum, dinleme, objektiflik, ailenin yaşantıları, etkin yönlerle odaklanmak gibi. Psikanalitik kuramın amacı, aile bireylerini bilinçdışının etkisinden kurtararak bilinç seviyesine getirmek ve iyileşme sağlamaktır. Diğer aile terapilerinden farklı olarak psikodinamik yönelimli aile terapisi belirli bir doğru üzerinde ilerler, sebep-sonuç ilişkisi üzerinde durur. Süreç ve ekonomi açısından uygun bir yöntem değildir(Gladding,2012:285).

Sistem Kuramı

Sistem aile terapistleri kişinin ruhsal durumu ile ilgilenmek yerine, kişinin ailede ki diğer bireylerle olan iletişim ve etkileşimi üzerinde durur. Psikodinamik yaklaşımın aksine doğrusal bir sebep-sonuç ilişkisi yerine birbirleriyle dairesel olarak karşılıklı ilişki içinde ve bütün olarak ele alır. Bu yaklaşıma göre aile içerisinde ve aile bireylerinin çevresi ile olan ilişkilerinde, karşılıklı hem kişinin çevresini etkilediğini hem de çevresinden etkilendiğini savunur (Dallos,2005:151).

Toplum, aile, birey bir sistemin bölümleridir. Toplumun alt sistemi aile, ailenin alt sistemi ise bireydir. Sistemler alt ve üst sistemlerinden etkilenirler. Sistem olan ailenin birbirleriyle olan sağlıklı iletişim ve etkileşimi kişilerin değişen sosyal yapı içinde gelişerek uyum sağlamasına bağlıdır. Şartlar farklılaştıkça sistem de farklılaşır. Geleceğe dönük olmak ve değişimlere uyum sağlama sistem kuramında önemlidir. Sistem kuramında “şimdi ve burada” anlayışı en önemli kavramlardır. Sistem terapisinin amacı bireylerin kendi aile sistemine yalnızca girdi sağlamak değil, aile sistemine geribildirim oluşturmayı sağlamaktır (Özgüven 2009:308).

Yapısal Aile Terapisi Yaklaşımı

Minuchin yapısal aile terapisinin gelişmesini sağlamıştır. Bu terapi yaklaşımına yapısal denmesinin sebebi aile de görünebilecek yapısal birleşme ve kopmayı yenilemeyi amaç edinmesidir. Yapısal aile terapisinde bireyler kendi yaşamını sürdürdüğü sosyal alanda incelenir. Bu yaklaşım ailedeki fertlerin birbiriyle olan etkileşimlerini incelemeye ağırlık verir. Yapısal aile terapisinde alt birimler daha geniş olarak ele alınır. Sistemler arasında boşluklar vardır ve o boşlukları her bir akrabalık bağına ait sistemler oluşturur. Örneğin kardeş ayrı bir alt sistemi oluştururken büyükbaba ayrı bir sistem oluşturur. Her bir alt sistemde farklı hiyerarşi ve kuralları vardır. Değişen her kural değişen davranışları ve tepkileri de ortaya çıkarır. Tedavi edici her müdahalenin altyapısında etkili bir aile yapısı olduğu kanısıdır. Ailelerde bazı durumlara karşı oluşturulması gereken refleksler pasiftir, bu pasiflik kimi zamanlar sorunlara yol açar. Aileye getirilen her yenilik, bütün fertleri ilgilendirdiği için kapsayıcı olmalı ve ortak çıkarları ihtiva etmelidir (Dallos, 2005:151).

Yapısal aile terapisi şimdi ve geleceğe önem vermektedir. Önceden planlanmış hedeflere odaklanan uzun süreli olmayan tedavi şeklidir. Yapısal aile terapisine göre şu an ki tepkiler ve davranışlar geçmiş kaynaklıdır bu nedenle “şimdi ve burada” ya önem verir. Sistemleri insanlar oluşturur ve insanların oluşturduğu sistemler kendilerini de etkiler. Bu aile terapisini diğer aile terapilerinden ayıran iki özellik vardır. Birincisi, anormal davranışların nedenleri ve etkileri incelenir ancak danışanın değindiği nedenlere odaklanılmaz. İkincisi, psikolojik dayanakları olan deneysel bir yaklaşım çeşididir. Terapi uzmanının görevi bireyler ve sistemler arasındaki iletişimi düzenlemek ve uyumlu bir bütün haline getirmektir. Aileler alt sistemlerden oluşur. Alt sistemleri belirleyen unsurlar; nesil farklılığı, günlük hayattaki görevler ve cinsiyettir. İletişimi güçlü ve sağlıklı ailelerde her birey özgürdür ve bu değiştirilemez ancak aynı zamanda başka aile bireylerinden yardım alacak ve isteyecek kadar da esnektir (Nichols, 2013:209-387).

Bilişsel/Davranışçı Yaklaşım

Bilişsel-Davranışçı Yaklaşım, davranışçı ve bilişsel kuramların birleşmesiyle oluşmuştur. Pavlo, Watson, Beck Wolpe, Lazarus, Skinner, Torndike, Bandura vb. isimler bu kuramlarda öne çıkarlar (Corey, 1990; Nelson-Jones,1982; Güleç,1993).

Davranışçı yaklaşıma olumsuz davranışların temelinde ruhsal problemlerin yattığını söyler. Bireylerin olumsuz eylemlerinin üzerinde uygun yöntemler kullanılarak olumsuz eylemler azaltılıp yok edilebilir. Birey belirli bir süre izlenir ve olumsuz eylemleri tespit edilir (Corey,1990).

Bilişsel Davranışçı yaklaşımın kökünde bilişsel psikoloji yatar. Fakat ikisini birbirinden ayıran temel faktörler şöyledir:

-Psikologlar karşıdan gelen uyarıcıya karşı bir dönüt oluşturmak yerine bilme davranışının gerçekleştiği zaman ve vakalar üzerinde çalışır. Önemli olanın bilişsel zaman ve vakalardır.

-Önemli olan kavram biliştir. Bilişin yaşadığımız olaylar sonucunda kazandığımız tecrübelerin ve edindiğimiz bilgilerin zihinde düzenlenip kalıcı hale gelmesidir.

- Bilişsel psikologlar, bireyin çevreden gelen uyarıcıları zihninde uyumlu ve düzenli hale getirir.

Bu kuramın amacı :

-Aile veya bireyle görüşmeler gerçekleştirip, ailenin kendi içinde gerek birey olarak gerekte bütün olarak kendini değerlendirmesidir.

- Aile bireyleriyle problemlerin açığa çıkması için nasıl bir iletişim yöntemi kullanılmalıdır.

- Problemlili kişilerin eylemleri düzenleme ve yok etmeleri için teknikler kullanmak.

- Aile bireylerinin her türlü sıkıntı nasıl birlik olmaları gerektiğini öğretmek.

Psikologlar aile ile terapisini uygular ve diğer görüşmeye kadar yapılacaklar listesi belirler ve ailenin uymasını ister. Problem çözümünü amaçlar.

Beck'in Bilişsel Terapi Yaklaşımı

Kurama göre, içsel hisleri ve eylemleri yaşadıkları süreci nasıl değerlendirdikleri üzerinde durur. Bireylerin duygularını oluşturan o sırada yaşanan olay değil, bireyin bilişinde nasıl yer aldığıdır. Terapist ön plana çıkan davranışları değil davranışların arkasındaki asıl sebepleri bulmak ister. Kişilerin akıllarından az zamanda çok düşünce oluşmaktadır. Bu tür düşünlere otomatik düşünceler şeklinde adlandırılmıştır. Bu yaklaşımda genellikle bu düşünce sistemi üzerinde yapılır. Psikolog, kişinin aklından geçen bu düşünceleri farklılaştırmayı, karmaşık düşünceleri düzenlemeyi ve gerekiyorsa yok etmeyi hedefler. Yine fayda sağlamayan kanıksanmış içsel inanışların gerekli gördükleri yerlerinde değişiklikler yapar. Bu değişim davranışın sönmesini kalıcı hale getirir(Beck,2001).

Bu terapiyi danışanlarına uygulayan psikologlar, geçirilen zamanı hem kendine hemde danışanına doğru şekilde sunarak süreci olumlu hale getirir. Bu kuramın dayandığı nokta, kişinin içsel hisleri ve eylemlerinin büyük bölümünü fikir ve düşüncelerinin oluşturduğu üzerinde durmuştur (Beck vd., 1979).

Bilişsel-Davranışçı Terapi problemin ne şekilde meydana geldiği ve ilerlediği ile ilgili açık ve olumlu bir düzen oluşturur. Kuram, fikir, davranış, inanış kavramları üzerinde durur. Kuram danışanlarına olumlu ve uzun süreli değişim için doğru ve uygun teknikler belirler. Bu süreci kalıcı kılmak için sadece konuşma tekniği uygulamak yetmeyebilir. Terapi yapılırken bireylerin ne düşündüğü, kendine karşı bir içe bakış ve muhakeme yapması ve eylemlerini değiştirmek için denemeler yapmak, yeni düşünceler kazanmasında kişiyi güdüler. Bireyin kendilik kavramını yenileyerek kendi kendini iyileştirmesi hedeflenir.

Bilişsel Davranışçı Yaklaşımın Katkıları

Beck psikolojik rahatsızlıklar içinde kaygı, çeşitli fobileri ve depresyonla ilgili uzun süreli araştırmalar gerçekleştirmiştir. Bu rahatsızlıkların tedavisi için belirli yöntem ve teknikleri kullanıp bu yaklaşımda belirli başlı kişiler arasında yer almıştır (Corey, 2008).

- Ruhsal rahatsızlıklar içinde yer alan depresyon ve kaygıyı kendinden önce yapılmış bütün tedavilerden önce ve kısa süreli bir çalışmayla gerçekleştirmiştir.

- Bu kuram bireyin ruhunu iyileştirmeyi amaçlamış ve düzenlenmiş belirli aşamaları kullanan bir tedavi sağlar.

- Bu kuramın belirgin özelliklerinden biride bir biriyle bağlantılı şekilde ilerleyebilmesidir. Farklı kuramlarla aynı anda bireye uygulanabilir.

- Psikologdan danışana fikir düşünce ve yöntem aşamaları kolayca geçer (Corey, 2008).

Stratejik Yaklaşım

Bu kuram terapistler belirli yöntemlerle ve en hızlı şekilde çok fazla hedefe varmak için kullandıkları kolay uygulanabilir bir kuramdır (Akt: Keklik ve Yıldırım, 2015: 273).

Stratejik yaklaşımı aile danışmalığı yapan terapistlerin çokça uyguladığı bir kuramdır. Kuramın öncüleri sağlıklı ailenin önemini ve özelliklerini belirtmiş, sağlıklı aile üzeirnde durmamışlardır. Sağlıklı aile, kendin everilen sorumlulukları her aman yerine geitren bireylerin olduğu, aile içindeki kişilerin davranışlarından hoşnut olduğu, ruhsal açıdan farklı rahatsızlıkları bulunmayan, uyumsuzlukların ve tartışmaların oldukça minimal düzeyde olan bulunduğu şartlara adapte olan sıkıntıların üzerinden gelebilen aile yapılarıdır(Frude,1991)

İletişim Modeli

İletişim modelinin en önemli savunucusu Virginia Satir'dir. Satir araştırmalarının kökünde olan bireylerin içinde değişimi sağlamak amacıyla aile içindeki kişilerin özsaygılarını geliştirmelerini hedeflemiştir. Satir aileyi bir bütün olarak düşünür ve çalışmalarını bu şekilde sürdürür. En çok kullanılan kavramlardan biri kendi geliştirmiş olduğu terapötik etkilerdir. Bunun hedefleri, aile içindeki kişilerin birbiriyle olan ilişkilerini olumlu şekilde değiştirmektir.

Etkili iletişim modelinde ben dili kullanımı: Aile için sorunların olduğu, iletişim sorunu yaşayan ve sağlıklı aile olarak belirtilen ailelerde kişiler konuşurken birinci çoğul kişiyi kullanırlar. Terapistler genellikle bireylere ben dili kullanmalarını tavsiye ederler. Bu iletişim duyguların kişisel ve sorumlu bir şekilde karşı tarafa aktarılır ve onunda kendisini ifade etmesinde kolaylık sağlar. Satir'e göre insanlar dört farklı rol edinirler;

-Suçlayıcı: Kişi olaylar karşısında hep başkalarını suçlar. Çoğunlukla acımasız bir tavır haline bürünürler.

- Altın Alan: Kişi kendi haklılığını savunamaz, çatışmalara girmek istemez, diğer insanları incitmekten çekinir.

-Alakasız: Kişi konuyla ilgisiz gibi davranır, sorulan sorulara cevap vermez, konuyu istediği gibi değiştirir.

-Süper Mantıklı: Kişi duygularından tamamen uzakta sadece mantığıyla ilerler.

Aile içi iletişim bozuklukları ailedeki kişilerin kendilerini ifade edememesinden kaynaklanır. İletişim engelleri kişinin duygularının değersiz olduğu, isteklerine karşılık verilmediği, problemlerini kendi kendine çözmeye yeteneğinin olmadığından kaynaklanır (Gladdig,2012: 5)

SONUÇ

Aile kavramı birçok yönden birbiriyle bağı bulunan; anne, baba, çocuk gibi farklı rolleri bulunan bir kurumdur. Aile içindeki bireylerin sorumluluklarını yerine getirmesi ailenin sağlıklı aile olduğunu gösterir.

Çekirdek aile yapısının toplum içinde çoğalması, kadının iş hayatına girmesi, aile içindeki iletişimsizlik, ev içi sorumlulukların paylaşılmasında oluşan sorunlar, bağımlılıklar, ergen ve ebeveyn sorunları gibi bir çok aile içi sorunlara çözüm bulmak, destek olmak amaçlı oluşturulan birim aile danışmanlığıdır.

Geçmişten günümüze aile danışmanlığı ile ilgili bir çok farklı görüş olmakla birlikte, psikanaliz ve sistem yaklaşımları öne çıkmaktadır. Aile danışmanlığı yaklaşımları: Psikanalitik aile danışmanlığı yaklaşımı, Sistem yaklaşımı, Yapısal aile terapisi yaklaşımı, Bilişsel/Davranışçı aile terapisi yaklaşımı, Strateji yaklaşımı, İletişim modelidir.

KAYNAKÇA

Baltacı, G. (2010). Aile Danışmanlığı Hizmetinden Yararlanmak İsteyen Evli Kadınların Nitelikleri. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dallos, R., & Draper, R. (2005). An Introduction to family therapy: systemic theory and practice. 1st Published, Open University Press, New York-Glasgow.

Gladding, S. T. (2015). Aile Terapisi; Tarihi, Kuram ve Uygulamaları. (İ. Keklik, İ. Yıldırım, Dü, D. D. Kepir Savoly, F. Arıcı Şahin, İ. Keklik, Ö. Haskan

Gladding, S. T. (2012). Aile terapisi: tarihi, kuram ve uygulamaları. Keklik İ, Yıldırım İ, editörler. 2. baskı. Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları, p.5-285.

Kandiyoti, D. (1984). Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım. E. Türköz (Dü.) içinde, Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler. Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara.

Kuzgun, Y. (1991). Aile Danışmanlığı Hizmetleri. Türk Aile Ansiklopedisi (Cilt 1, s. 87-92). içinde, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara.

Mavili Aktaş, A. (2015). Ben ve Ailem. Atlas Akademi Yayınları, Konya.

Nazlı, S. (2001). Aile Danışmanlığı. 2. baskı. Nobel Yayın Dağıtım; Ankara.

Nichols, M. P. (2013). Aile terapisi kavramlar ve yöntemler. Kaknüs Yayınları; p.209-387. İstanbul.

Özabacı, N., & Erkan, Z. (2014). Aile Danışmanlığı, Kuram ve Uygulamalara Genel Bir Bakış. Pegem Akademi, Ankara.

Özgüven, İ. E. (2001). Ailede iletişim ve yaşam. PDREM Yayınları, Ankara.

Özgüven, İ. E. (2009). Evlilik ve aile terapisi. 2. baskı. PDREM Yayınları; Ankara.

Yörükoğlu, A. (2007). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk. Özgür Yayınları, İstanbul.

Zastrow, C. (1985). Social work with groups. Nelson-Hall Publishers; 1985. p 368-370, Chicago.

Bölüm 8

AİLE VE ÇOCUK MAHKEMELERİNDE ARABULUCULUK

M. Fatih KOÇ¹

Fatih Gökhan ÇAĞLAR²

GİRİŞ

Aile arabuluculuğu ayrılık sürecinde olan eşlerin kendi aralarındaki sorunlarını her iki tarafa da eşit mesafede bulunan bir arabulucu sayesinde çözümleyerek adli süreç öncesinde ortak noktada uzlaşmalarını sağlamaya yönelik bir uygulamadır.

Kadın ve erkeğin farklı aşamalarda emek verdiği, fedakârlık yaptığı birliktelik sürecinin sonlanması her iki taraf içinde yıkıcı olan bir hayat tecrübesidir. Yaşanan sarsıntı, evliliğin bitme sebebi çok fazla neden içerdiğinden, genel olarak tüm aile fertleri için olumsuz bir hava oluşturur. Ayrılık aşamasında kişiler bir yandan mevcut sorunlarla uğraşırken bir yandan da bundan sonraki hayatları için yeni kararlar alarak yeni bir hayat kurmak durumundadırlar. Oluşan bu tezatlık öncelikle tüm aile üyeleri için tutarsızlık oluşturur. Bu evrede eşlerin birbirlerine duydukları olumsuz hisler anlaşmaları gereken mal paylaşımı, çocukların velayeti gibi konularda uzlaşmayı zorlaştıran bir yapıya bürünür. Her iki tarafta içinde bulundukları duygu durumları nedeniyle sağlıklı karar alıp

¹ Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum.fatihkoc191919@gmail.com

² Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum.fatihgokhancaglar@gmail.com

faidalarını gözetecek bir anlaşma noktasına gelmeleri yardımsız gerçekteştirmeleri çok zordur.

Geçmişte ve şimdi de de anlaşamayıp ayrılma aşamasında olan eşlere çevresinde bulunan kişiler yardım etmek isterler. Bu tür girişimlerin olumlu da sonuçlandığı olmaktadır. Eş, dost, akraba yardımından yoksun olan veya verilen desteğe rağmen sonuç alınamaması durumlarında çok bildik bir yol olan hukuki sürecin başlatılarak avukatlar aracılığıyla çözüm aranmasıdır.

Avukatlar herkesin bildiği üzere meseleye savundukları bireyin istekleri doğrultusunda bakarlar. Ailenin dağılıp dağılmaması gibi hissiyat içeren durumlar onları ilgilendirmez, mesleklerinin doğası gereği savunduğu bireylerin faydasına yönelik tutum sergilerler. Bu yüzden muhatapların uzlaşma noktasına varmaları, birbirleriyle iletişim kurmadan, avukatlar aracılığıyla sağlamaları çok mümkün değildir. Bir başka açıdan mesleğinde çok etkili olan avukat diğer tarafı mağdur edebilmektedir.

Çiftlerin ayrılık kararı ile ilgili adli süreçte mahkeme bir sonuca bağlar ve taraflar bu sonuca uymak durumundadır. Verilen karar her zaman tarafları tatmin etmeyebilir. Bunun en büyük nedeni tarafların bir araya gelmeden aracılar (avukatlar) vasıtasıyla süreci yürütmeleridir.

Bu nedenle aile arabuluculuğu, çiftlerin ayrılık sürecinde ortak bir uzlaşının olabilmesi için yeni bir müdahale biçimi olarak boşanma sürecinde olan bireylerin hayatına girmiştir.

Aile Arabuluculuğu

Alan yazında yapılan tanımlara bakıldığında arabuluculuğun, fikir ayrılığı içerisinde olan taraflar için çözüm arayışı olarak kullanıldığı kanaatine varılmaktadır. (Zastrow, 1995: 19- Tomanbay, 1999: 16- Barker, 1999: 295- Robinson, 200: 87- Dewees, 2006: 156-157). Arabuluculuk, ayrılma aşamasında olan eşler arasındaki iş ve işlemler olabileceği gibi (Hahn and Kleist, 2000: 165; Raisfeld, 2007:30). Ayrılma aşamasında olan eşler arası

uygulamalar batılı ülkelerde boşanma arabuluculuğu (divorce mediation) olarak da değerlendirilmektedir. Bu çalışma aile arabuluculuğu ile aynı zamanda boşanma arabuluculuğu kapsamındaki uygulamalar üzerinedir. Anlaşmazlık sonucu ayrılma gerçekleşince, taraflar için bireysel olarak ve birbirlerini ilgilendiren ortak konularda (çocuklara, nafaka vb) yeni bir yaşam düzeni oluşturulması zorunluluk olmaktadır. Bu sürecin kendi içerisinde hassas koşulları barındırması aynı zamanda sürecin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için bireylerin özel bir desteğe ihtiyaçları vardır.

Aile arabuluculuğu neyi hedeflemektedir? Sorusunun cevabı; taraflara özel desteğin tarafsız bir arabulucu tarafından verilmesi neticesinde mahkeme süreci başlamadan tarafların anlaşamadıkları konuları ortadan kaldırarak, her iki tarafında beklentilerine cevap veren bir anlaşma ortamı oluşturulmak istenmektedir (Weingarten,1986,195-Parsons and Cox,1989, 12- Jessani and James, 2006,180 - Roberts, 2008,7 akt. Sunay, 2009).

Muhtevanın çok hassas olması, aile arabuluculuğunun uygulanmasını güçleştirmektedir. Bir de buna bize özgü toplumsal norm ve değerleri eklediğimizde uygulamada ne denli güç ve karmaşık geçeceğini tahmin etmek hiç zor değildir. Batı toplumlarında aile arabuluculuğu konusunda başarılı uygulamaları vardır ve bunun en önemli sebebi; süreci profesyonelce yürütmesinin yanında bizim toplumumuzdan farklı değer yargılarına sahip olmalarıdır. Bu bilgilere ışığında şu soru akla gelmektedir. Aile arabuluculuğu sistemi nasıl başarıya ulaşır?

Aile Arabulucuyu Süreci Nasıl Başarılı Olur?

Aile arabuluculuğu gönüllülük esasına dayanır, Aile arabuluculuğunda iş birliği esastır. Ayrılmış veya ayrılma aşamasında olan çiftler bu uygulamadan faydalanabilirler. Aile arabuluculuğunun uygulanabilir olabilmesi için tarafların ve arabuluculuk kimliği taşıyan kişiler için bazı şartlar gereklidir.

Olaya, aile arabuluculuğu yapacak kişiden başlarsak, aile arabuluculuğu yapacak kişi; aile hayatı, eşlerin ayrılması ve ailenin tekrar düzenlenmesi, sözlü iletişim vb. alanlarda arabuluculuk özel eğitimi almış olmaları gerekir. Aile arabuluculuğu belirli bir alana ait bir meslek grubu değildir, eğitimi alan herkes bu uygulamayı yapabilmektedir (Katz, 2006: 9). Uygulamayı gerçekleştiren kişinin tarafsız, anlayışlı, güven duygusuna sahip ve bireylerin gönüllü olarak katılımlarını destekleyen bir yaklaşım içinde olması gerekir (Roberts, 2008: 10). Buna göre aile arabuluculuğu, uygulama sürecinde aşağıdaki unsurları kapsar.

Her iki taraf için güvenli ve destekleyici bir hava oluşturur

Yanlı hareket etmez, önyargısız ve görüş bildirmeden olaya yaklaşır.

Görüşmelerin her iki taraf içinde anlamlı olmasını sağlar.

Her iki taraf arasında bilgi alışverişini yönlendirir.

Tarafların kendilerini ve birbirlerini anlamada yardımcı olur.

Tarafların kendilerini anlatmalarını sağlar.

Tarafların, anlaşmalarını engelleyen konularda, ortak bir noktada buluşmalarında yardımcı olur.

Taraflardan biri diğerine göre baskın bir şekilde hâkimiyet kuruyorsa ya da kurma eğiliminde ise derhal gerekli müdahaleleri yapar.

İki tarafında gerek kişisel gerekse ortak faydasına olan kararlar almalarında yardımcı olur.

Tarafların resmi bilgiye dayanan kararlar alabilmeleri için gerekli desteği sağlayarak resmi bilgileri verebilir ya da bu resmi bilgileri elde etmelerini sağlar.

İki tarafın haklarını koruma gibi bir görevi yoktur ve bu konuda da çözüme dairde düşüncelerini belirtemez (Taylor, 1997:

215-236- Bagshaw, 1999: 395-397- Roberts, 2005: 510- Sullivan, 2005: 117- Katz, 2006: 9- Roberts, 2008: 9-10).

Arabuluculuk faaliyetiyle iki taraf arasında daha önce ortadan kalkan iletişim tekrar başlar. Aile arabuluculuğunun yararlı olabilmesi için iletişim başlarken tarafların içerisinde bulunduğu duygu durumları dikkate alınmalı, iletişime yönelik olası etkileri hesaba katılmalıdır. Dolayısıyla konuya bireyler yönünden bakıldığında uygulamadan başarı elde etmek için bazı koşullar yerine getirilmiş olmalıdır. Olumsuz bir durumda aile arabuluculuğu gerçekleşemez.

Aile arabuluculuğunun gerçekleşmesi için bireylerin görüşmeye, uzlaşmaya ve anlaşmazlık konularını müzakere etmeye istekli olmaları gerekmektedir (Katz, 2006: 106). Bu süreçte taraflar birbirleriyle karşılaşmak istemeyebilir. Her iki tarafı ilgilendiren konuların bir çözüme kavuşturulamayacağı konusunda da umutsuzluk içerisinde olabilirler (Favaloro, 1998: 102). Ayrılık sürecinde tarafların bu şekilde negatif duygular içerisinde olmaları olağan karşılanır. Her iki tarafın Aile arabulucu yardımıyla bu negatif duyguları kenara bırakıp, sürece gönüllü katılımı sağlamayı taahhüt etmeleri gerekir.

Aile arabuluculuğunda tarafların ortak faydaları çerçevesinde karar vermeleri beklendiğinden, iki tarafında karar verme yetisine sahip yani cezai ehliyetleri olmaları beklenir. Bu süreç içerisinde karar verme yetkisine sahip bireylerin birbirlerine saygılı ve olgun bir yetişkin olarak davranmaları beklenir Fakat her insanın farklı kişilik özellikleri vardır. Bazı insanlar kişilik özellikleri gereği fazla dışa dönük ve baskın olmakla birlikte, bazı insanlar da içe dönük ve çekingen olabilmektedir. Kişilik özellikleri bu şekilde birbirinin tam zıddı olduğu durumlarda taraflardan biri daha baskın olması sonucu eşitsizlik ortaya çıkabilmektedir. Böyle durumlarda mağduriyet yaşanmaması için uygulamanın ilk başlarında bireylerin kendi kararlarını verebilme yetileri değerlendirilmeli ve bu sorumluluğu üstlenecekleri vurgulanmalıdır.

Karar sürecinde bireylerin karar verme gücüne sahip olmakla birlikte taraflardan birinin baskı, şiddet vb. bir olayla karşı karşıya kalması durumunda arabuluculuk sağlıklı ilerlemez ve kesintiye uğrar bu durumda güç dengesinin sağlanması gerekir. Buda arabuluculuğun önemli şartlarından biridir.

Yukarıda yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı gibi aile arabuluculuğu sürecinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi ve istenilen sonuçların elde edilebilmesi için hem arabulucu nezdinde hem de taraflar nezdinde bazı şartların oluşması gerekir. Fakat burada taraflar için belirlenen konuların değerlendirilmesi ve sağlanmasında da arabulucunun da sorumluluğu olduğu unutulmamalıdır. Her ne kadar arabulucu bu süreçte bir hakem gibi görülsede, aslında olan gereken duygudaşlık yaparak insani bir yaklaşımla olaya yansıtılmasıdır.

Aile Arabuluculuğu Neleri Kapsar?

Aile arabuluculuğunun içeriğini tarafların anlamak istedikleri, bir sonuca bağlamak istedikleri her konu oluşturabilir. Konu çerçevesinde yapılan çalışmalar incelendiğinde uzlaşması gerektirecek konular belirlenmeye çalışılmıştır.

Arabuluculuk sürecinden yararlanabilecek tarafların durumları düşünüldüğünde boşanma sürecinin ne zaman ve nasıl gerçekleşeceği ilk müzakere konusunu oluşturmaktadır (Bagshaw, 1999: 395). Eğer ayrılma kararını taraflar birlikte aldı ise boşanma süreci çok kolay ve sorunsuz olabilmektedir. Tersine durumda her iki tarafında uzlaşmacı bir tutum sergilemeleri zorlaşır. Arabuluculuk hizmetinin başlangıcında muhatapların birbirleriyle olan ilişkilerini sil baştan düzenlemeye hazır olmaları gerekmektedir. Bu hazır bulunuşluluk gerçekleşirse çözülmesi zor gibi gözüken konular rahatlıkla anlaşmayla sonuçlanabilir.

Aile hayatını tekrar düzenleme aşamasının iki esas noktası; tarafların birbiriyle olan hukuku ve (varsa) çocuklarla olan

ilişkileridir diyebiliriz. Yani ailenin dağılması durumunda muhatapların birbiriyle uzlaşma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Kuşkusuz yukarıda belirtilen iki esas nokta birbirinden bağımsız düşünülemez. Fakat çocuklar mevzu bahis olduğunda anne-baba sorumluluklarının ağır basması tarafların birbiriyle olan iletişimleri ihmal edilme ihtimali varsayılarak bu tür sınıflandırma tercih edilmiştir. Bu sınıflandırmanın temel nedeni eşler arasında sağlıklı bir iletişim sağlanabilmesidir. Ayrılmış bireyler arasındaki sağlıklı iletişim, sürekliliği olan ebeveynlik rolünü çocukların yararına olacak şekilde yerine getirilmesini sağlayacaktır. Aksi durumda huzursuz bireyler hayatları boyunca huzursuzluklarını çocuklara yansıtmaları muhtemeldir.

Tarafların hem kendileriyle ilgili sorumlulukları hem de çocuklar ile ilgili sorumluluk alanı bir birleriyle bağlantılıdır. Genellikle her boşanma sürecinde çocuklar ile ilgili sorumluluk alanı daha ön planda olduğu için tarafların birbirlerine karşı olan sorumlulukları ihmal edilebilmektedir. Bu ihmalden dolayı bireyler mutsuz olmakta ve bu mutsuzluklarını annelik babalık sorumluluklarına yansıtmaktadırlar. Çevremizden de çokça rastladığımız davranış bozukluğu içerisinde olan çocukların büyük bir bölümü parçalanmış aile çocuklarıdır. Bu gibi olumsuz durumların yaşanması için eşler arasındaki uzlaşma konuları ihmal edilmemeli bir sonuca bağlanmalıdır. Buradan hareketle eşler arasındaki ilişkiler de genel uzlaşma konularını ise:

Eşlerin ayrıldıktan sonra birbiriyle iletişimin planlanması

Bakım konuları, (Bakıma muhtaç yaşlı, hasta aile üyeleri ile ilgili düzenlemeler

Mali konular, (Eşlerin desteklenme gereksinimi olduğunda ilgili düzenlemeler

Mal paylaşımı, (Edinilmiş olan malların uygun biçimde paylaşımı

Diğer özel konular oluşturmaktadır.

Ebeveynlik sorumluluklarıyla ilgili uzlaşma konuların

Çocuğun/çocukların desteklenmesi, Çocuğun/çocukların hangi ebeveyn ile kalacaklarına karar verilmesi,

Çocuğun/çocukların ebeveyni ile iletişim ve etkileşimlerine ilişkin düzenlemeler,

Çocuğun/çocukların eğitim sürecine ilişkin düzenlemeler,

Tatil sürecine ilişkin düzenlemeler,

Diğer özel konular, oluşturmaktadır (Mantle & Critchley 2004: 1165-1167).

Aile Arabuluculuğu Sistemi Nasıl İşler?

Aile arabuluculuğu, problemlere insancıl, olumlu çözümler ortaya koymayı amaçlayan anlaşmazlığa düşülen konularda uzlaşmayı sağlayabileceğini düşünen, her iki tarafın yararı doğrultusunda belirli konular çerçevesinde iletişim içinde olmayı hedefleyen bireylerin faydalanabileceği bir uygulamadır. Her bir taraf kendi adına talep ederek uygulamadan faydalanmak istediklerini belirtmeleri ve arabulucunun belirlenmesinde anlaşmış olmaları beklenir (Severson & Bankston, 1995: 68). Uzlaşma arayışı içerisinde olan bireyler, seçtikleri arabulucu marifetiyle planlanan, gizlilik ilkesine uyulduğu, bilgilerin sürece dahil edildiği, sorunların belirlendiği ve bu sorunları çözmeye yönelik seçeneklerinin tartışıldığı görüşmelere katılırlar. Süreç içinde gerekli olan bilgi ve belgelere ulaşılarak paylaşılması ile müzakere edilecek konuların netleştirilmesi için arabulucu yardımcı olur. Her biri en fazla bir saat olması düşünülen görüşmelere taraflar birlikte katılırlar ve her birey kendini ifade etme hakkını kullanır. Aile arabuluculuğu sürecinde genelde 3-6 seans görüşme yapılarak sonuca ulaşılmaktadır. Görüşmelerin ne kadar sürede nihayete varacağı arabuluculuk konularının az ya da çokluğuna veya karmaşık olup olmadığına, Her iki tarafında anlaşmazlığa düştüğü konuların derinliğine, ayrılmış

eşlerin iletişim vb. düzeylerine, çocukların veya ailenin diğer üyelerinin anlaşmazlık konularının içinde olup olmadığına bağlıdır.

Arabuluculuk sürecinde hukuki konularda daha net bilgi edinmek için taraflar bireysel olarak avukatları veya konuya hâkim uzmanlardan yardım alabilirler. Burada üzerinde durulması gereken konu arabuluculuk sürecinde ortak bir zeminde buluşabilecekleri kararları alabileceklerine inanmalarıdır. Ortak zeminde buluşmaları en çok engelleyen etmenlerin başında tarafların duygusal iniş çıkışlarını gelmektedir. Her bireyin duygu yoğunluğunu kontrol edebilmesi gerekir. Bu aşamada gerekli görülürse bir uzmandan destek alınıp sürecin kesintiye uğramaması sağlanmalıdır.

Aile Arabuluculuğunun Faydaları Nelerdir?

Aile arabuluculuğu sayesinde muhataplar arasında görüşmeleri başladığında, bir etkileşim, bir iletişim aşaması başlar. Bu süreçte tarafların karar verme sorumluluğunu üstlenmelerine dayalı hümanist yaklaşımlar temel alınmaktadır (Roberts, 2008:1).

Buna göre uygulamanın faydaları değerlendirildiğinde aşağıda sıralanan unsurlar göze çarpmaktadır:

İleriye dönük ilişkiler olumlu yönde gelişir.

Her iki taraf için yeni bir başlangıç yapma ve bu başlangıcı ilerletme fırsatı doğar.

Fırsatların olumlu şekilde değerlendirilmesi iletişimin sürekli olmasını sağlar.

Bu sürecin anlaşılması kolaydır: Arabuluculuğun resmi bir özelliği yoktur. Taraflar karşılıklı olarak her şeyi konuşabilir, anlaşabilirler. Taraflar arasında güven hissi uyandırır ve taraflara herhangi bir baskı yapılmadığı için daha rahat karar veririler.

Hâkimiyet taraflardadır: Arabuluculuğun her aşaması muhatapların kontrolündedir. İsteğe bağlı bir katılım olduğundan hukuki baskı olmaksızın uzlaşma noktasına gelinir. Anlaşma

ihtimali ortadan kalkmaya başladığı an ara verilebilir, durdurulabilir.

Arabuluculuk sistemi esnek bir sistemdir: İçerisinde bulunulan durumun özelliğine göre mler bulunmaya çalışılır.

Zaman kazandırır: Arabuluculuk sisteminin önemli tercih edilme sebebidir, diyebiliriz. Her iki tarafı da kalabalık, karışık uzun zaman gerektiren bürokratik işlemlerden uzak tutar. Adli süreçte beklenilmesi gereken tarihler beklenmediği için uzun zamanda çözülecek konular kısa zamanda çözülür.

Maddi tasarruf sağlar: Özellikle boşanma aşamasıyla karşılaştırıldığında mahkeme creti, avukat ücretlerine (ayrı ayrı avukat tutulur) cretlere göre daha az bir ücret söz konusudur.

Süreç güvenlidir: Mahkeme sürecinde tartışmalar olabilmektedir. Özellikle avukatlar davada kimin haklı ya da haksız olduğuna bakmaksızın savunduğu tarafı haklı çıkarmak için her yola başvurabilmektedir. Bunun sonucunda taraflar birbirlerine daha çok kin ve nefret duymaktadır Normalde taraflar dışında kimsenin bilmemesi gereken konular ortaya dökülür ve süreç artık bundan sonra geri dönülemez bir hal alır, aradaki güven duygusu bir daha tahsis edilemez. Arabuluculuk uygulamasında yukarıda anlatılan süreçler kişilerin istediği bir yerde veya arabulucunun hizmet verdiği mekânda gerçekleştiği için taraflar sakin ve rahattır. Herkesin önünde tartışma durumu olmadığı için uzlaşma daha kolay olur. İllaki mahkeme sürecine gidilecekse bireylerin istemedikleri bilgiler herkesin önünde tartışılmaz. Bu da ilerideki iletişim sürecine olumlu yansır.

Daha etkilidir: Arabulucu taraflar için önem arz eden konularda duygularını ve düşüncelerini aracısız olarak birbirlerine ifade edebildikleri için daha etkin bir iletişim gerçekleşmektedir. Aile arabuluculuğu uygulamasında geçmişten çok gelecek oluşturulması düşünülen yaşam üzerinde durulmaktadır. Özellikle gelecekte olması muhtemel yaşamın nasıl planlanacağı üzerinde durulur. Böylece ayrılık sonrası her iki tarafın anlaşmasından mutlu

olmaları hedeflenir (Parsons & Cox, 1989: 12; Roberts, 2008: 10-12).

SONUÇ

Aile arabuluculuğu batıda yıllardır profesyonelce uygulanmaktadır. Bu çalışmada insanlar arasında yaşanan anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak için çeşitli konularda alternatif bir müdahale biçimi olarak kullanılan yaklaşımın, aile arabuluculuğu boyutu sade bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma bize gösterdi ki batılı ülkelerde olduğu gibi bizde de alternatif bir müdahale biçimi olarak değerlendirilebilir. Bu uygulama sürecinde üzerinde durulması gereken en önemli esas: Bilgi ve beceriye dayalı profesyonelce bir müdahale olmasıdır. Başka bir deyişle: Arabuluculuğu yapacak kişilerin alanındaki donanımlarının üst düzeyde olması gerekir. Batılı ülkelere farklı olarak bizdeki toplumsal aile yapısı, kültürel yapı, boşanma aşamasında olan bireylerin içinde bulunduğu duygu durumları gibi etkenler, arabuluculuk eğitimi alan kişilerin eğitim sürecinde kazanılması gereken bilgi ve beceri kapsamında ön planda tutulması gerekir. Diğer bir önemli konu aile arabuluculuğunun bir aile danışmanlık hizmeti ya da terapi hizmeti olmadığı mutlaka bilinmelidir. Gerektiğinde destek alınabilir. Aile arabuluculuğu hukuki bir süreç değildir. Hukuki sürecin bir alternatifi olarak değerlendirilmektedir. Hukuki süreçte kararlar kesindir ve duygular işin içine katılarak alınamaz. Dolayısıyla arabuluculuğun her koşulda müvekkilin savunmak olan avukatların yapabileceği düşüncesi de çok geçerli bir düşünce değildir. Yukarıda belirtilen konular ülkemizde aile arabuluculuğu ile ilgili güncel tartışma konularını meydana getirmektedir. Sonuç olarak aile arabuluculuğu bizim toplumumuzda yeni bir kavramdır. Profesyonelce yapılması gerekir. Bu uygulamayı yapacak kişilerin bilgi ve beceri olarak kendilerini çok iyi yetiştirmeleri gerekir.

KAYNAKÇA

Amundson, J. K. and Fong, L.S. (1993). She Prefers Her Aesthetics-He Prefers His Pragmatics:A Response to Roberts and Haynesµ, Mediation 4uarterly, 11(2) 199- 205 in Favaloro, G.J. (1998). Mediation: A Family Therapy TechniTue. Mediation 4uarterly, 16(1) 101-108.

Bagshaw, D. (1999). Developing Family Mediation Standarts: An Australian Experienceµ, Mediation 4uarterly, 16() 389-06.

Bankston, T.V. (1995). Social Work and the Pursuit of justice Through Mediationµ, Social Work, 0(5) 68.

Barker,R.L. (1999). The Social Work Dictionary. United States of America: NASW Press.

Deweese, M. (2006). Contemporary Social Work Practice. New York: Mc Graw-Hill Publication.

Favaloro, G.J. (1998). Mediation: A Family Therapy TechniTue. Mediation 4uarterly, 16(1) 101-108.

Hahn, R.A. and Kleist, D.M. (2000) 'Divorce Mediation:Research and Implications for Family and Couples Counselingµ, The Family Journal:Counseling and Therapy for Couples and Families, 8(2) 165-171.

Haynes, J. M., Haynes, G. L., & Fong, L.S. (2000). Mediation United States of America: State University of New York Press

Jessani, A.D. and James, L.(2006). Mediators and Parenting Coordinators: Comparing and Contrasting 20 4uestions/0 Answersµ,American Journal of Family Law.20(3) 180-186.

Katz, E. (2006). A Family Perspective on Mediationµ, Family Process, 6(1) 93-107.

Kelly, J.B. (2022). Family Mediation Research: Is there Emprical Support fort he Field"µ, Conflict Resolution 4uarterly, 22(1-2) 3-35.

Mantle, G. & Critchley, A. (2022) Social Work and Child-centered Family Court Mediation, British Journal of Social Work, 3(8) 1161-1172.

Mosten, F.S. (2022). Institutionalization of Mediation, Family Court Review, 2(2) 292-303.

Parsons, R.J. and Cox, E.O. (1989). Family Mediation in Elder Caregiving Decisions: An Empowerment Intervention, Social Work, 3(2) 122-126.

Raisfeld, R.D. (2007). How Mediation Works: A Guide to Effective Use of ADR, Employee Relations Law Journal, 33(2) 30-1.

Rubinson, R. (200). Client Counseling, Mediation, and Alternative Narratives of Dispute Resolution, Clinical Law Review, 10(833) 833-853

Severson, M.M. and Bankston, T.V. (1995). Social Work and the Pursuit of justice Through Mediation, Social Work, 0(5) 683-69

Stuart, R.B. and Jacobsen, B. (1986-87). Principles of Divorce Mediation: A Social Learning Theory Approach, Mediation Quarterly, 1-15, 71-85 in Severson, M.M. and

Sullivan, P.L. (2005). Culture, Divorce, and Family Mediation in Hong Kong, Family Court Review, 3(1) 109-123

Taylor, A. (1997). Concepts of Neutrality in Family Mediation: Contexts, Ethics, Influence, and Transformative Process, Mediation Quarterly, 1(3) 215-236.

Tomanbay, İ. (1999). Sosyal Çalışma Sözlüğü. Ankara: Selvi Yayınevi.

Weingarten, H.R. (1986). Strategic Planning for Divorce Mediation, Social Work, May-June 19-200.

Zastrow,C. (1995). The Practice of Social Work. California:
Brooks/Cole Publishing Company

Bölüm 9

SAĞLIKLI VE SAĞLIKSIZ AİLELERİN ÖZELLİKLERİ: GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Elif CEYLAN¹
Kübra AYSAL²

GİRİŞ

Aile içi iletişim tarihten günümüz toplumlarına kadar her zaman önemini korumaktadır. Aile içinde sağlıklı bir iletişimin var olması ailenin sağlıklı bir aile olarak kabul edilmektedir. Sağlıklı ailenin en önemli etkeni sağlıklı bir iletişimin olmasından geçmektedir. Eşlerin, çocukların ve diğer aile bireylerinin sağlıklı ve huzurlu birer aile ortamının oluşmanın yegane şartı iletişim ve karşılıklı saygıdır. Dolayısıyla bir ailede iletişim kanallarının açık olması ve saygının ön planda olmasıyla o ailenin sağlıklı bir aile olduğu değerlendirilmektedir. Aksi takdirde aileye sağlıklı aile demek mümkün olmayabilir. Aynı şekilde aile bireylerinin kendi içinde kurmuş oldukları sağlıklı iletişimin, dış çevreye, akrabalara ve toplum diğer kesimlerine de yansıtıldığı takdirde aile daha da sağlam temeller üzerinde varlığını devam ettirebilmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada sağlıklı ailenin sahip olması gereken özelliklere değinildiği gibi sağlıksız ailenin de temel

¹ Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum. ekarademir19@hotmail.com

² Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum. kbraysl19@gmail.com

problemlerinin neler olduğuna dair literatür çerçevesinde değerlendirilecektir.

Aile Kavramı

Aile, kan bağı, duygusal ve yasal bağlarla birbirlerine bağlı bireylerden oluşan toplumun en küçük birimidir.

Günümüze gelene kadar aile yapısı toplumların kültürel yapısına göre değişiklik göstererek farklı boyutlara gelmiştir. Fakat her dönemde aile kavramının önemi hissedilmiştir. Aile geleceğin devamı açısından en önemli kurum olarak görülmüştür (Ersöz,2022)

Aile bireyleri birbirleriyle evlenerek bu yapıyı oluşturmaktadır. Aile bireyleri toplumsal olarak bazı işlevleri yerine getirmek zorundadır. Erkek ve kadının birbirleriyle karşılıklı olarak birbirleri üzerinde hakları vardır. İki tarafında haklara saygı duymaları esastır. Aile üyelerinin ekonomik birlikteliği, aynı evi paylaşmaları ve çocuk sahibi olmaları evrensel ortak ilkelerdir. Aile yapısı yetişkinlere ve çocuklara bazı hukuki ve ahlaki sorumluluklar yüklememektedir.

Aile bir toplumun yapı taşıdır. Sağlıklı bireylerin yetişmesi için sağlıklı ailelerin olması çok önemlidir. Sağlıklı ailelerde yetişmiş bireyler ne kadar çok olursa sağlıklı toplumlar da o kadar çok olur. Ailelerin kimi zaman problemlerle karşılaşması ve sıkıntılı süreçler geçirmeleri normaldir. Sağlıklı aileler de sorunlarla karşılaşır fakat sağlıksız ailelerden ayıran nokta problemleri daha anlaşılır ve birlikte çözüm yolu bularak çözebilmeleridir. Sağlıksız aileler ise problemlere çözüm yolları bulmak yerine problemleri daha karmaşık hale getirerek kendilerini bir çıkmaza sokuyorlar. Daha sonra çözülmemiş problemler ailelerin parçalanmasına neden olmaktadır.

Sağlıklı ailelerde yeşeren nesiller, kendi aile yapısının içerisine girdiği zaman dengeli aileler kurmakta güçlük çekmezler. Bu nedenle ne kadar çok yeşeren aile ortamı sunarsak geleceğimiz o

kadar gelişir. Güzel yetişine bireyler toplumumuzun sağlıklı aile yapısını oluşturacaktır (Cüceloğlu, 2016).

Sağlıklı Aile

Her bir aile yapısı, işlevleriyle ve gereksinimleriyle farklı bir varlıktır, toplumun üyesi olduğu bir parçadır. Aile sağlığı dediğimiz kavram sadece bireyin aile üyeleriyle iletişim ve etkileşimini değil, aile dışındaki toplumla ilişkilerini ve bunlarla baş etmelerini de içine alır.

Her birey ilk toplumsal ilişkileri aile içerisinde öğrenir. Aile bireyleri arasındaki ilişkiler oldukça önemlidir. Ailenin sosyo ekonomik durumu, ebeveynlerin eğitim durumu, aile dışındakilerin aileye verdiği destek, ebeveynlerin kendini geliştirme arzusu gibi etkenler aile bireylerinin birbirlerine karşı davranışlarını etkiler. Ailelerin sorumluluklarını aile görevlerini ne kadar yerine getirme düzeyi onların sağlıklı aile olup olmadığını gösterir (Çağlar ve ark, 2021:177).

Lewis, Beavers, Gosselt ve Philips sorumluluklarını yapan aileleri fonksiyonel aileler, ailedeki bireyler arasındaki iletişim eksikliği yüzünden sorumluluklarını yapmayan ailelere de fonksiyonel olmayan aileler olarak tanımlamışlardır. Fonksiyonel olan aile; aile bireylerinin sorumluluklarını bilen ve yerine getiren, aile kurumunda birbirleriyle iletişimleri açık net ve anlaşılır olan, birbirlerinin düşüncelerine saygı duyan, hep bir arada olmaktan mutlu olan, birbirlerine üstünlük göstermeyen, kurallarını beraber belirleyen ailelerdir. Fonksiyonel olmayan aile de; bencilliğin önde olduğu, aile bireylerinin birbirinden habersiz olduğu ve birbirlerinden her şeylerini sakladığı, davranışlarının yapmacık olduğu, samimiyetin birliğin olmadığı ailelerdir. Fonksiyonel aile aynı zamanda “sağlıklı aile”, fonksiyonel olmayan aile ise “sağlıksız aile” olarak değerlendirilebilir (Alacahan, 2010: 291).

Sağlıklı ailede aileyi oluşturan bireyler birbirlerine karşı olumlu tutum içindedirler. Birbirlerine saygı duyarlar, birbirlerine

karşı her daim yapıcıdırlar. Karşılıklı olarak çocuklarına, eve karşı sorumluluklarının farkında olan bireylerdir.

Her birey ailesinden şekillenir ve toplumun temel taşıını oluşturur. Sağlıklı ailede yetişen bireyler topluma kazandırılmış iyi bir vatandaştır. Çocuğun ilk öğretmeni anne ve babasıdır. Birey anne ve babasından ne kadar olumlu davranış görür güvenli bağlanma oluştursa karşısına çıkan sorunlarla baş etmede o kadar başarılıdır. Bu nedenle yaşamın ilk 6 yılını içine alan zaman diliminde bireylerin sağlıklı aile ortamında gelişmesi oldukça önemlidir.

Bu nedenle annenin görevi yaşamda güvenli kılmak, babanın ki ise çocuğa yaşamı öğretmek ve toplumsal sorunlarla başa çıkabilmesi için yol göstermek olmalıdır. Yetişkin insanın, gelecekte hayatta tutacağı yolun çocukluğun ilk yıllarında aldığı terbiyeye bağlı olduğu, pedagojinin bir buluşudur (Çiftçi,1991).

Ailenin birinci amaçlarından biri ailedeki bireyleri sosyalleştirmektir. Ailedeki bireylere aileye ilk katıldıkları andan itibaren değerlerini, kültürlerini, toplum kurallarını, davranışlarını aktararak gelecek nesillere hazırlamaktır. Sosyalleşme süreci bu şekilde ailede öğrenilen değerlerle başlar, aile dışındaki toplumla ve çevresindekilerle geçirdiği yaşantılarla anlam kazanır. Bu süreçte ailelerin tutumları çocuğun sosyalleşmesini etkiler. Tüm bunlar sağlıklı, olması gereken, sorumluluk sahibi aileleri tanımlamak için kriter oluşturur (Hallaç ve Öz, 2014: 149).

Burada anne baba tutumlarının da ailelerin sağlıklı sağlıksız olmasıyla bağlantılı olduğunu da söylemek gerekir. Sağlıklı aileler sağlıklı bireyler yetiştirir. Sağlıksız aileler de sağlıksız aileler yetiştirir. Anne baba tutumlarına da göz atacak olursak; bunlar demokratik, mükemmeliyetçi, otoriter, ilgisiz, tutarsız, aşırı koruyucu tutumlardır. Sağlıklı aileler; demokratik tutum sergilerler.

Sağlıklı Ailelerin Özellikleri

- Sağlıklı aileler sorumluluk ve görevlerini eksiksiz yerine getirirler.

- Aile bireyleri psikolojik olarak sağlıklıdır.
- Bireyler iletişimde birbirlerinden hoşnutturlar.
- Bireyler birbirlerine karşı dürüsttürler. Samimiyet duygusu gelişmiştir. Birbirlerini çok severler.
- Her aile üyesi kendisine tektir biriciktir.
- Ailede bireyler karşılıklı mutlulukları için sorumluluk alırlar.
- Aileler beraber bir şeyler yapmaktan zaman geçirmekten hoşlanırlar.
- Aile kurumunda kurallar, sorumluluklar ve görev dağılımı herkesin ortak fikrine göre belirlenir.
- Toplu bir kurum olduğu için ailede de otorite vardır fakat baskıcı değildir.
- Ailede ebeveynler olgun kişilik özelliği gösterirler.
- Bireyler toplu hareket ettiği için olabilecek değişimlere kolay uyum sağlarlar.
- Kurumda çatışma ve problem yok denecek kadar azdır.
- Aile rolleri görev ve sorumlulukları açık, nettir.
- Grup üyeleri cinsel kimliklerine uygun davranırlar.
- Ebeveynler arasında olumlu ilişki vardır.
- Ailede ebeveynler çocuklarını sağlıklı yetiştirmek için ortamı düzenler (Nazlı, 2022).

Sağlıklı Ailenin Fonksiyonları

- **Duyguları anlama ve paylaşma**

Sağlıklı aile bireyleri birbirlerinin duygularını kolaylıkla anlarlar ve duygu durumlarını rahatlıkla paylaşırlar. Aile bireyleri duygusal olaraktan birbirlerine bağlıdırlar. Birbirlerini her şeyden önce insan olarak severler.

- **Bireysel farklılıkları kabullenme**

Aile bireyleri karşılıklı olarak farklı bir birey ve kişilik olduklarının farkındadırlar. Birbirlerini yargılamadan olduğu gibi kabul ederler.

- **Ait olma ve sevgi duygularının gelişimi**

Aile bireyleri birbirlerine bağlıdırlar ve her konuda ortak karar alırlar. Birbirlerinin yararını düşünürler. Kendilerini sevgi kurumuna ait hissederler.

- **İş birliği ve taahhüt**

Aile bireyleri üzerlerine düşen sorumlulukları alırlar ve bunları birbirleriyle iş birliği içerisinde yaparlar.

- **Temel ihtiyaçları karşılama**

Aile bireyleri aile bütünlüğünü korurlar fakat bireysel istek ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurlar. Bunu yaparken de hiçbir aile üyesi birbirinin önüne çıkmaz, eşit denge kurulur. Böylece hem ihtiyaçlar karşılanır hem de daha mutlu birey olurlar.

- **Mizah Duygusu**

Aile bireyleri arasında mizah anlayışı vardır. Birbirleriyle şakalaşmayı severler. Bu mizahı durumlarda birbirlerine alınganlık göstermezler.

- **Problem çözme**

Aile bireyleri arasında problem çözme davranışı görülür. Bir sorun olduğunda soruna çözüm yolu üretmeyi de birlik ve beraberlikle yaparlar. Sağlıklı aileler aile içerisindeki sorunlularını akıllıca davranışlarla çözüme ulaştırırlar.

- **Takdir duygularını paylaşma**

Aile bireyleri aile içerisinde birbirlerini takdir edilecek davranışlar gösterdilerse her birey bencillik ve kıskançlığa girmeden hakeden bireyi takdir ederler. Ya da dış çevreden takdir edildilerse bu duyguyu aile bireyleriyle paylaşırlar. Birisinin sevinci hepsinin sevinci ve övgüsüdür.

- **İletişim**

Sağlıklı ailelerde aile fertleri arasında iletişim açık, net, anlaşılır, samimi ve güçlüdür. Birbirlerine karşı net ifadeler kullanırlar. Birbirlerinin düşüncelerine saygı vardır.

- **Birlikte zaman geçirme**

Sağlıklı aile bireyleri birlikte zaman geçirmekten çok hoşlanırlar. Birlikte zaman geçirmek için ve eğlenmek için fırsatlar yaratırlar.

- **Sağlıksız Aile**

Aile yapısında olumsuzlukların olmasıdır. Toplumun aileden beklenen işlevleri yerine getirirken sıkıntıların meydana geldiği aile yapılarıdır.

Sağlıklı bir ailenin temelinde sağlıklı ilişkiler yatmaktadır. Sağlıksız ailelerde ise sağlıksız ilişkiler ve sağlıksız iletişim vardır.

İletişimi bozuk sistemlerde sorun çözme süreci çok sıkıntılıdır. Sağlıksız aileler problem çözmek yerine problemi artırarak daha karmaşık hale getirirler. Eşler arasında negatif düşünce hakimdir.

Problem durumlarında birbirlerini aşağılayıcı bir üslup takınırlar. Merhametsizlik, güvensizlik, birbirlerine karşı herhangi bir olumlu düşünce kesinlikle oluşmamıştır (Çelik, 2019).

Sağlıksız ailelerde uyuşturucu ve sarhoşluk durumu mevcuttur. Genelde bu tarz alışkanlıklarda ileriye gitmiş olan bireyler aile üyelerine karşı sorumsuz davrandığı için problemler meydana gelmektedir.

Bağımlı kişilerin aile üyeleriyle iletişimi sıkıntıya girmektedir. Bazı durumlarda ise iletişim tamamen kopmuş durumdadır. Alkol ve madde etkisi altındayken bağımlı kişiler aile bireylerine şiddet bile uygulayabilmektedir.

Sağlıksız ailelerde en önemli nokta empati duygusunun eksikliğidir. Eşler problem durumlarında hep kendi bakış açısından bakıp problemin kendi istediği gibi çözülmesini isterler. Karşı tarafın isteklerini ve duygularını düşünmezler. Olumsuz davranışları karşı tarafa düşünmeden yapabilmektedir.

Sağlıksız ailelerde fiziksel ve cinsel istismarda çoğunlukla yaşanmaktadır. Sağlıksız ailelerde fiziksel ve duygusal şiddet, cinsel istismar olayları sıklıkla görülmektedir. Şiddeti uygulayan birey şiddet uygulamaktan hiç çekinmezler. Bazı durumlarda bu şiddet olayı boyutlarını artırmaktadır. Şiddete uğrayan birey yıllar boyunca şiddete maruz kalarak hem psikolojik hem de fiziksel travmalara maruz kalmıştır. Sağlıksız ailelerde cinsel istismarda görülmektedir. Enstest ilişki ve süregelen taciz yaşantısına sahip birey bu davranışları karşısındaki bireye de uygulayabilmektedir.

Sağlıksız Ailelerin Özellikleri

Bu olumsuz sistemde bireyler birbirlerine karşı ciddi öfke hissederler.

Bu olumsuz sistemde bulunan bireyler karşılaştıkları problemleri çözmede çok zorlanırlar.

Bu olumsuz sistemde bulunan bireyler arasındaki kırılganlıklar daha uzundur.

Bu olumsuz sistemde bulunan bireyler hep kendi duygularını önemserler.

Bu olumsuz sistemde bulunan bireyler arasında anlayış gösterme yoktur..

Bu olumsuz sistemde bulunan bireyler tartışmaları esnasında birbirlerine kötü sözler kullanmaktan kaçınmazlar.

Bu olumsuz sistemde bulunan bireyler ruhsal sorunlar yaşamaktadırlar.

Bu olumsuz sistemde bulunan bireyler birbirlerine karşı ilgi, sevgi ve saygı gösterme konusunda sorun yaşarlar.

Bu olumsuz sistemde bulunan bireylerin biri veya birkaçında alkol/madde bağımlılığı mevcuttur.

Bu olumsuz sistemde bulunan bireyler birbirlerine çok acımasız davranırlar.

Bu olumsuz sistemde bulunan bireyler kin duygusu beslerler.

Bu olumsuz sistemde bulunan bireylerin güven duygusu birbirlerine karşı hiç yoktur.

Aile içi şiddet, fiziksel veya cinsel istismar görülebilir (Çetinkaya, 2010).

SONUÇ

Toplumumuzun yapı taşını oluşturan aile kurumu toplumun ilerlemesi için çok önemli bir kurum olarak karşımıza çıkıyor. Bu kadar önem arz eden bir kurumda aile bireyleri üzerlerine düşen görevi başarılı bir şekilde yerine getirerek toplumumuzu ileriye götüren aile sistemlerinin oluşmasına yardımcı olmalıdırlar. Aile sisteminde her birey kendi sorumluluğunu yerine getirirse herhangi

bir sorun çıkma olasılığı azalıyor. Onun için sorumluluklarımızı yerine getirerek ailede ki duygusal bağı kurmamız çok önemli.

Aile toplumun temel taşıdır. Bir toplumda aile ne kadar düzgün ve sağlıklıysa toplumda o denli gelişmiş olacaktır. Çünkü; suç oranları az, ruhsal ve psikolojik açıdan sağlıklı bireyler toplumu geliştirir. Ailenin sağlıklı olup olmaması bütün toplumu etkileyen bir unsurdur. Çünkü; her aile bir bireye yetiştirir. Sağlıklı ailede yetişen bir ocuk geleceğın topluma kazandırılmış bir evladıdır. Sağlıklı ailede yetişen çocuklar olması gereken sağlıklı bir anne baba tutumu görmüşlerdir. Sağlıklı ailede yetişen bireyler; toplumda çevresi ve arkadaşlarıyla istendik yönde sağlıklı ilişki kurarlar. Bu özeliğe sahip kişiler iş hayatında da eğitim hayatlarında da başarılı olurlar. Arkasında sağlıklı bir ailesi olan her birey şanslıdır.

Sağlıksız ailede yetişen bireylerde o şekilde bir ailede doğduğı için şanssızdır. Sağlıksız ailelerde yetişen çocukların suç işlemeye yatkın, madde kullanmaya yatkın kısaca her türlü istismara açık olduğunu inkâr edemeyiz. Sağlıksız ailede yetişen çocuklar başta sevgi olmak üzere her şeyden mahrum edilmiş ihmal edilmiş bireylerdir. Bu şekilde ailelerde yetişen çocuklarda gördüklerini yaptıkları için istemeden aileleri yüzünden toplumun istemediğı kişilikler olarak yetişirler. Sağlıksız ailelerin tespit edilmesi ve bu aile ortamlarında doğmak zorunda kalan bireylerin korunmaya alınması gibi çalışmalar yapılması topluma kazandırılmış bir birey olacağını düşünüyorum. Kısaca sağlıklı aile sağlıklı ve gelişen bir toplumdur.

KAYNAKÇA

Alacahan, O. (2010). Aile Birliğini Oluşturan Faktörler ve İşlevleri. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 11, Sayı 1.

Cüceloğlu, D. (2016). Başarıya Götüren Aile. Remzi Kitabevi, Ankara.

Çetinkaya, B. (2010). Ruhsal Açıdan Sağlıklı Aile Sağlıklı Çocuk. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

Çağlar, A.; Akyıl, Y. ve İme, Y. (2021). Sağlıklı Aile Ölçeği: Kısa ve Uzun Formunun Türkçe'ye Uyarlanması. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (2), 174-192.

Çelik, R. (2019). Sağlıklı Aile Sağlıklı İletişim. Kitab-ı Hayat, İstanbul.

Çiftçi, O. (1991). Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Rolü. T.C. Başbakanlık Aile ve Toplum Dergisi, sayı:2.

Ersöz, H. (2022). Aile Dizimi. La Yayıncılık, İstanbul.

Hallaç, S. ve Öz, F. (2014). Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 6(2) , 142-153.

Nazlı, S. (2022). Sağlıklı-sağlıksız Aile Yapısı. Erişim tarihi, 12.11.2022. Erişim Adresi, <https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/193572>

Bölüm 10

TEK EBEVEYNLİ AİLE: TEORİK BİR DEĞERLENDİRME

Bilge TAŞDEMİR¹
Sabire GÜR²

GİRİŞ

İnsanlığın yaratılışıyla birlikte toplumu oluşturan en temel birim olan aile, insan yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. İnsanlar yaşamının büyük bir kısmını aile kurumunun içinde aktif bir şekilde geçirmekte ve ailenin yaşadığı her türlü olay ve durumlardan da büyük ölçüde etkilenmektedir. Aileyi oluşturan bireylerin fiziksel ve ruhsal özellikleri, benimsedikleri yaşantı tarzları, inançları, tercihleri, ayrı veya birlikte olmaları, ölüm ve çok evlilik gibi daha birçok konu farklı aile biçimlerini oluşturmaktadır.

Aileyi oluşturan bireylerin başında gelen anne ve babaların birbirleriyle olan ilişkilerin ailedeki çocukları ve onların yaşantılarını oldukça etkilediği bilinmektedir. Bu durum aile içinde var olan kişiler arası ilişkilerinde ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Aile içi bağlar ne kadar kuvvetli ise ailenin yaşadığı sıkıntılar ve problemlerle mücadele etmek ve çözüm yolları üretmek o kadar kolaylaşacaktır.

Aile içinde yaşanan sorunların psikolojik, sosyolojik, duygusal gibi birçok alanda aileyi, onu oluşturan bireyleri ve onların davranışlarını olumsuz yönde etkilediğini gösteren birçok çalışmalar yapılmıştır. Toplumsal yaşamda gerçekleşen değişim ve

¹ Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum. bilge.tasdemir@hotmail.com

² Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum. sabiregur38@gmail.com

dönüşümlerle aile kavramında çeşitlilikler oluşmuş ve aile kavramında da değişimler oluşturmıştır.

Aile kavramında değişmesinde dışsal ve içsel pek çok farklı etken olduğu bilinmektedir. Bu değişim kişinin içinde yaşadığı toplumsal kaynaklı, maddi kaynaklı, benimsenen siyaset kaynaklı olduğu gibi yaşanan toplumun kültürü gibi dışsal nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Bunu yanı sıra: birlikteliklerin evlilikle sonuçlanması, aileye ilk çocuğun katılması, aile bireylerinin yaşadığı hastalıklar, yaşanan göç olayları, aile bireylerinden birinin vefatı, ayrılıkların yaşanması, tek kalan ebeveynin tekrar evlenmesi, çocukların farklı evde yaşamayı tercih etmesi gibi birçok içsel nedenlerden de kaynaklanabilmektedir (Özgün, 2018).

Bu çalışmada değişen aile yapısıyla ortaya çıkan alternatif aile türlerinden ‘Tek Ebeveynli Aile Yapısı’ ve ‘Eşcinsel Aile yapısı’ üzerinde durulacaktır.

Tek Ebeveynli Aile

Aile kavramını tanımladığımızda insanın ilk düşündüğü şey; belli bir yaşamı ortak bir alanda birlikte paylaşan insanlardan oluşan bir birlik gibi görölse de, bu kavram zaman içinde çeşitli sebeplerden dolayı değişim göstermiş bir olguya dönüşmüştür. Değişen ve gelişen dünya yapısı ile birlikte değişimin görüldüğü bir kavramda aile yapısı olmuştur. Tek ebeveynli aile, bireylerin tek başına yaşaması, çeşitli sebeplerden dolayı yaşanan boşanma veya ebeveynlerden birinin ölümü sonucu doğal olarak oluşmuş, çocuğun bakımının ve ihtiyaçlarının tek bir ebeveyn tarafından gerçekleştirildiği aile yapısıdır (Gladding, 2002: 75).

Nedenleri

Sanayileşme

Tek ebeveynli aile yapısının oluşumunda en önemli etken kuşkusuz sanayileşme ile birlikte insan yaşamında görülen değişim

ve dönüşümlerdir. Bu değişim ve dönüşümlerin en büyük etkisi, hem toplumsal kurallarda hem de geleneksel aile yapısında ön planda gözlenmiştir. Sanayi alanında yaşanan gelişimlerle birlikte başta üretim alanı olmak üzere birçok iş alanında insana ihtiyaç duyulmuştur.

Üretimim alanında artışlarla birlikte şehir merkezlerine göçler artmıştır. Böylece geniş aile yapısında olan birçok aile çekirdek aile yapısına zorunlu olarak geçmiştir. Türk aile sistemi de bu durumdan etkilense de, ailelerle ilişkiler belirli sebeplerle kesilmemektedir. Bu da gösteriyor ki aile de yaşanan değişimler kültürden kültüre farklılık göstermektedir (Demir ve Çelebi, 2017)

Sanayileşmenin getirdiği yenilikle değişen aile yapısıysa birlikte aile içindeki rollerde değişmiş, kadından veya erkek den beklenen davranışlarda da farklılıklar gözlenmiştir. Öncelikle kadın ve erkeğin temsil ettiği değerlerde daha eşit şekilde görev ve sorumluluklar paylaşılmıştır. Çocukların bakımı, yemek, temizlik gibi sorumluluklar kadınla birlikte erkeğe de paylaştırılmış, kadının iş hayatında etkin olmasıyla birlikte maddi kazancının olması tolum içinde kadını daha da etkin hale getirmiş ve özgürleştirmiştir. Bu da aile yapısında, kadın ve erkek rollerinde değişimi zorunlu hale getirmiştir (Subaşı, 2014: 107). Kişilerin eşlerini istedikleri gibi seçmesi, aile içinde alınan kararlarda ortak hareket edilmesi gibi sebeplerle kadına ait haklar göz önüne serilmiştir (Aktay, 1991: 183-187).

Anne ve babanın daha çok iş alanında olmasıyla birlikte, çocuklar yalnızlaşmaya başlamış ve daha çok aile dışındaki çevre, arkadaşlar grupları, sosyal medya ve internet gibi şeylerle vakit geçirmeye başlamıştır. Bu da aile içi ilişkileri olumsuz yönde etkilemiş, çocukları tembelliğe sevk etmiş yeni bir şeyler üretmekten çok tüketmeye yöneltmiştir (Özkalp, 1993: 120).

Boşanma

Yukarıda açıklandığı gibi sanayileşmenin gelişimi ile birlikte aile kavramında görülen değişiklikler aile içi ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Aile içindeki bireylerin birbirlerine ayırdıkları vaktin kısılması, çalışma sonucu oluşan yorgunluk, kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanması, çocuklara yeterli ve kaliteli zaman ayıramaması gibi nedenlerle boşanma oranlarında ciddi bir artış görülmüştür. Gerek dünya da gerek ülkemizde boşanma oranlı hızla artmıştır. Böylece tek ebeveynli ailelerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Boşanma sonucunda çocuğun sorumluluğunun bir ebeveyne kalması veya çocuğun arada kalarak başıboş şeklinde kalması gibi olaylar yaşanmaktadır. Bu ortamda büyüyen çocuklarda da psikolojik, sosyal, bilişsel, duygusal birçok sorun görülmektedir (Aktay,1991:184).

Günümüzde OECD ülkelerinde yapılan araştırmalara bakıldığında boşanan ailelerin çoğunluğunu anne ve çocuklar oluşturmuştur. Bu da annelerde kaygı, korku, stres, çaresizlik, yetersizlik, kendini yalnız hissetme gibi birçok problemle baş başa bırakmaktadır. Özellikle babanın yokluğunun aile içindeki ilişkileri olumsuz yönde çok etkilediğini göstermiştir (OECD, 2011).

Ülkemizde ise bu oran Batı toplumlarına göre az olsa da son yıllarda gittikçe artan bir kavram haline gelmiştir. Genellikle mahkeme sonucunda çocuğun anneye verilmesiyle çocuk annesiyle kalmaktadır. Annenin bir yandan çocuğun bakımını sağlarken bir yandan da çalışmak zorunda olması, babanın yapması gereken şeyleri de yapmaya çalışması gibi sebeplerle birçok zorluğa göğüs germesi gerekmektedir. Bu sorunların toplumumuzda artmasıyla da bu alanda yapılan çalışmalarda artış gözlenmiştir (Kalaycı,2011: 20).

2011 yılında ASAGEM'in yaptığı bir araştırmada tek ebeveynli ailelerde hem kadınların hem de erkeklerin problem yaşadığını göstermiştir. Kadınlar ve erkeklerin çocukların bakımı,

eğitim olanakları, destek olacak kimselerin bulunmaması gibi konularda zorluk yaşadığını göstermektedir.

Yaşanılan zorluklarla birlikte toplumun tek yaşayan erkek ve kadına bakış açısı, olumsuz tutum ve davranışları da tek kalan ebeveynin hareketlerini kısıtlamakta kendilerini daha çok sosyal hayattan çekilmesine sebep olmaktadır. Bununla birlikte tek kalan ebeveyn, çocuklarının yaşadığı ebeveyn eksikliğini gidermek için kendisine ayırdığı vakitlerden fedakârlık etmesine ve toplumsal yaşamdan uzak kalmayı tercih etmesini doğuracaktır. Tek ebeveynle büyüyen çocuklar ise özellikle küçük yaşlarda kendilerini farklı ve suçlu hissetmekte, içinde bulunduğu durumdan utanmaktadır (Feyzioğlu ve Kuşcuoğlu, 2011).

Eşlerden Birinin Ölümü

İnsanın doğumu gibi ölümü de kendi isteği üzerine olmayan bir olaydır. Her insan bu gerçekle eninde sonunda karşılaşmaktadır. Özellikle kişilerin değer verdiği ve birinci dereceden akrabalarının vefat etmesiyle birçok farklı duygusunda açığa çıkmasına sebep olmaktadır. Eşlerden birinin vefatıyla diğer eş yalnız kalmakta, birçok zorlukla da karşılaşmaktadır. Özellikle çocuklar ölüm gerçekliğiyle karşılaştıklarında bunu anlamlandırmakta ve kabullenmekte zorluklar yaşamaktadır.

Çocuğun sevgi, güven, bakım gibi ihtiyaçlarını karşılıksız ve içten yapan ebeveynini kaybetmesi çocukta duygularını kontrol etmekte zorlanmasına sebep olabileceği gibi hareket ve davranışlarına da etkisi olacaktır. Yaşanan kayıp sebebiyle hem tek kalan ebeveyn hem de çocuk birçok alanda sorunlar yaşayabilmekte ve yaşanan bu sorunlarda beraberinde aile yaşamını uzun süre etkileyecek şekilde izler bırakmaktadır. Örneğin okul çağında ebeveyn kaybı yaşayan çocuklarda akademik başarıda düşüklük, okula devam etmede zorluk, yeme ve uyku problemleri gibi bireysel sorunlar görülebilmektedir. Buna ek olarak akran ilişkilerinde çatışma, içe çekilme, depresyon, korku, kaygı gibi psikolojik sorunlarda yaşayabilmektedir. Bu sebeple kayıp sonrasında çevrede

bulunan insanların ve yakın çevrenin çocuğa ve tek kalan ebeveyne yaşanan duruma alışmasında destek olmaları oldukça önemlidir (Attepe, 2010)

Evlat Edinme

Dünyaya gelen her çocuk her alanda desteğe ihtiyaç duymaktadır. Savunmasız olan bebeğin temas, bakım, ilgi, sevgi ve merhamet gibi hem fizyolojik hem de psikolojik ihtiyaçları başta anne olmak üzere ailesi tarafından karşılanmaktadır. Anne veya babanın kaybı, farklı sebeplerle ihtiyaçlarının karşılanamaması sebebiyle çocuklar yeterli ilgi, sevgi ve bakımdan eksik kaldıkları için ve aile sıcaklığını hissedememe durumunu ortadan kaldırmak amacıyla evlat edindirme yolu açılmıştır (Sancar ve diğ., 2018).

Ülkemizde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yapılan bu hizmetler de uluslararası anlaşmalar göz önünde bulundurularak, ilgili birimlerce mahkeme kararlarıyla sonuca bağlanmaktadır. Bu sayede çocukla evlat edinen kişi arasında yasal bağ kurularak tarafalar arası ilişki sağlanmaktadır (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü [ÇHGM], 2018). 4722 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 2001 yılında yürürlüğe girmesiyle de hiç evlenmemiş kişilerde 30 yaşını doldurmuş olma şartıyla, evlat edinme hakkına sahip olmuş ve böylece ülkemizde tek ebeveynli aile olma yasallaşmıştır. Sosyal hizmet uzmanları tarafından evlat edinenin yararı gözetilerek evlat edinecek kişilerin maddi durumları, çevresi, bu sorumluluğu alabilme kapasiteleri gibi pek çok durum değerlendirilerek, hazırlanan raporlarla karar bağlanıp sözleşme imzalatılır. Bu süreç, içinde çeşitli aralıklarla izlemeler yapılmakta ve sonuç olumlu ise evlat edinme kesinleşmektedir (ÇHGM, 2018).

Evlat edinme yoluyla tek ebeveynli aile olma konusunda yapılan araştırmalarda, araştırma yapılan gruptan yola çıkarak, tek ebeveynli aile olma noktasında insanların yeterli bilgiye sahip olmadığı tespit edilmiş, inanç ve kalıplaşmış düşünceler sonucu evlat edinmeye sıcak bakmadıkları belirlenmiştir (Aslantürk ve Koç, 2019).

Eşcinsel Evlilikler Yolu ile Oluşan Aile

Evliliğin hem geleneksel hem de modern tanımları, eşcinsel birliktelikleri dışlar (Antcliff & Marshall, 1999: 223). Eşcinsel terimi, aynı cinsten kişilerle cinsel ilişkide bulunan veya aynı cinsten kişilere eğilim gösteren kişileri tanımlamak için kullanılır. Erkek eşcinsellere "homoseksüel", kadın eşcinsellere "lezbiyen" denir. Tarihsel olarak, tüm toplumlarda kadınların kadınlarla ve erkeklerin erkeklerle seks yapma olasılığı daha yüksektir, bu belgelenmemiş olsa da; sözde yüksektir. Ancak eşcinselliğin geçici bir olgu olmadığı hatta toplumsal bir kimlik olarak kabulünün Batı'ya özgü olduğu kabul edilmektedir. Gey ve lezbiyen kimlikleri damgalanmış ve toplumsal olarak görünmez olduğu için, eşcinselliğin miktarı hakkında net bilgi elde etmek imkânsızdır (Antcliff & Marshall, 1999: 306).

Ancak birçok eşcinsel birlikte yaşamayı tercih ediyor ve bu da ilişkilerini kalıcı kılıyor. Bazı eşcinsel çiftler birbirleriyle "evlenirler" ve yasal olmasa bile evliliklerini törenlerle yasallaştırırlar. Geçmişe kıyasla, özellikle Batı toplumlarında eşcinsel çiftlere yönelik olumsuz değerlendirmeler azalmıştır. Hatta bu toplumlarda çocukların velayetini hemcins annelere veren mahkeme kararları giderek yaygınlaşıyor.

Yapay dölleme tekniklerinin gelişmesi sayesinde eşcinsel kadınların heteroseksüel ilişki olmadan da hamile kalması mümkün olmaktadır. Bu, aynı cinsiyetten ebeveyn ailelerin ortaya çıkmasına neden olur. Giddens, 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında Amerikan sosyal kurumlarının bazı şehirlerde evsiz gey erkeklerin velayetini gey erkek çiftlere verdiğini ve bu uygulamanın toplumsal tepkiye sebep olacağı için sürdürülemediğini belirtiyor (Moudgil vd., 2000: 177).

Çoğu Avrupa ülkesinde, eşcinsel ebeveynlik meselelerine, genel olarak geylerin ve lezbiyenlerin kabul edilmesinden ve özel olarak eşcinsel evliliklerin ve kayıtlı birlikteliklerin kabulünden daha güçlü bir şekilde karşı çıkma eğilimindedir. 2003 yılında 25

Avrupa ülkesinde gerçekleştirilen büyük ölçekli bir Avrupa kamuoyu araştırmasının (15.000'den fazla katılımcıyla) sonuçlarına göre, yalnızca 8'i eşcinsel çiftlerin evlat edinilmesini desteklerken, eşcinsel evliliği yasallaştırmak için oy kullandı (EOS Gallup) , 2003). 27 Avrupa ülkesinde (2006) yapılan bir Eurobarometer anketi benzer sonuçlar gösteriyor: "Eşcinsel çiftlerin evlat edinmesine izin verilmeli" ifadesi yalnızca 2 kişi (29.000'den fazla) tarafından desteklenirken, "eşcinsel çiftlerin evlat edinmesine izin verilmelidir" ifadesi Avrupa'da her yerde izin verilir" . " yanıtlayıcılar tarafından desteklenmiştir" destekler (Avrupa Komisyonu, 2006). Bu sonuçlar, Avrupa vatandaşlarının genel olarak "eşcinsel evliliğe" "eşcinsel evlat edinme" den daha hoşg r l  olduğunu göstermektedir (Altunpolat, 2017).

Eşcinsel iftler tarafından evlat edinmeyi de içeren eşcinsel ebeveynlik konusu, çocukların yaşamlarında önemli pratik sonuçları olabilecek sosyal ve aile içi politik uygulamalara yansıyan aile ve akrabalığın sosyal tanımından ayrılamaz, bireyler çiftler ve ocuklar. Birçok yerde aynı cinsiyetten ebeveyn haklarına şiddetle karşı çıkılmasının ana nedenlerinden biri, izin verilebilir olmasıdır; örneğin, aynı cinsiyetten çiftler tarafından benimsenmesi, (daha fazla) yeni aile tipini içeren daha geniş bir aile tanımını kabul etmek anlamına gelir. Ek olarak, cinsel yönelim (belki)  zel bir konu olarak kabul edilebilirken, ilişkiler ve hatta aile ilişkileri sosyal alanın bir parçasıdır, bu nedenle ebeveynlik uygulamalarının sosyal görünürlüğü potansiyel olarak bireyin cinsel yöneliminden daha fazladır. Bu da sosyal reddetme gibi daha fazla bir sonuçla sonlanmaktadır (Altunpolat, 2017).

Eleştiriler;

Lezbiyen ve gey aile özelliği diğer aile türlerine göre daha yenidir. Bu iki aile türünden, iki gey kadının katılmasıyla lezbiyen aile, iki gey erkeğin katılmasıyla ise olarak gey aile ortaya çıkıyor. Hollanda, Danimarka, İspanya, Belçika ve Kanada'nın en büyük eyaletleri gibi bazı ülkelerde eşcinsel evlilik kurulmuştur. Özellikle

son yıllarda eşcinsellik ve diğer farklı cinsel tercihlerle ilgili ulusal ve uluslararası hareketler artmıştır. Bu durum dünya genelinde cinsel ve evlilik tercihleriyle alakalıdır (Çapçioğlu, 2018).

Bu aile tiplerinin yanı sıra topluluklar ve yalnız yaşama gibi örneklerle de rastlanmaktadır. Bazı araştırmacılara göre bu yeni aile tipleri, geleneksel aile yapılarının ve değerlerinin yıkılmasına hatta aile kurumunun zaman içinde tamamen çökmesine yol açtığı için eleştirilmektedir. Bazı araştırmacılar ise bu aile tiplerini çeşitlendirme ve aile yaşamına alternatif olarak değil de bir yaşam biçimi olarak tanımlamaktadır. Aslında yeni aile tipleri, Batı aile yaşamının parçalanmışlığını ve güncel sorunlarını yansıtmaları açısından önemlidir. Bugün Batısındaki kadar olmasa da ülkemizde de benzer sorunlarla karşılaşmaktayız. Aile içi şiddet, uyumsuzluk, eşlerin ve çocukların duygusal ve davranışsal sorunları, iletişim sorunları, çatışma ve çatışmalar, eşler arasındaki tahammülsüzlük ve maddi özgürlük gibi durumların boşanmaların artmasına ve alternatif yaşam biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olduğu görülmektedir (Çapçioğlu, 2018).

Günümüzde hane ve gelişmiş toplumlarda giderek artan aile dışı yaşam biçimleri hanenin kompozisyonunu değiştirmektedir. Yalnız yaşama, evlenmeden birlikte yaşama, çocuksuz aileler, tek ebeveynli aileler, eşcinsel çiftler gibi önceki sosyal evrede rastlanmayan veya bazen nadiren çeşitli ilişkiler ortaya çıkar. Böylece ailenin yapısı değişir. Bu bağlamda eğitimin, kültürel aktarımın, sosyalleşmenin ve çocuk yetiştirmenin merkezi birimi olan aile ya da bu işlevlerle var olan aile, günün ancak belirli zamanlarının birlikte geçirildiği geçici bir yer haline gelir.

Yaşanan değişikliklere göre mevcut evlilik sayılı düzen kurularak eşlerin dayanışmasını, paylaşımını ve iletişimini koruyan bir kurum olmaktan çıkarak, farklı cinsten veya aynı cinsten bir evlilik halini alacaktır. Bu sıralamada duygusal ya da cinsel arkadaşlık, ortaklık gibi ifadelerin yerini eş sözcükleri almıştır. Adı olan evlilik ile eşanlamlı olan eş kavramı yerini birlikteliğe ve karşılıklı iletişime bırakmaktadır. Bu bağlamda evliliğin ortaklığa,

arkadaşlığa ve ortaklığa dönüşmesi, aile kurumunun tehdit altında olduğu anlamına gelmektedir. Bu değişiklikte birlikte ailenin görevi çocukları kabul etmek, onları hayata hazırlamak ve sosyalleştirmek ve onlara bütünün bir parçası oldukları fikrini vermektir (Şentürk, 2008).

Eşcinsel çiftlerden oluşan ailelere sınırlı da olsa evlat edinme hakkı verilmektedir. Bu yasal hakkın işlevselliği tartışmalıdır. Çünkü eşcinsel evli ailede çocuk hem anne-babayı hem de anne-baba-baba ilişkisini özlüyor. Eşler varsayılan olarak kimin anne kimin baba olduğu konusunda anlaşabilirler; Ancak bunun çocuğa nasıl yansıdığı karmaşık ve kaotik bir durumdur. Ebeveynlerin rollerini bilmemek çocuk için gelecekte büyük sorunlara yol açabilir (Şentürk, 2008).

SONUÇ

Tek ebeveynli ailelerin sayısı hem ülkemizde hem de dünyada gün geçtikçe artmakta iken buna sebep olarak eşlerin ayrılması ve evlat edinme başı çekerken, ebeveynlerden birinin vefatı sonra gelmektedir. Bu durumdan en çok etkilenen ebeveyn genellikle anneler olup birçok zorlukla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Sosyal devlet anlayışını benimseyen bütün ülkeler için bu durum çare bulunması gereken bir yaradır (Ünal, 2014) Maddi sıkıntılar, sosyal izolasyon gibi problemlerle karşılaşan annelere ve bu durumdan etkilenen çocuklara destek vermek kaçınılmaz bir gerçektir (Kul Parlak, 2020).

Tek ebeveynli ailelere verilen destekler her ülkelerde farklılık gösterse ülkemizde de verilen desteklerde yeterli bir politika izlenmemektedir. Ülkemizde genellikle kadın politikaları içinde yer alan çocuk bakım paraları, verilen izinler ve aile destek programları olsa da bu desteklerin yeterli olmadığı görülmektedir. Tek ebeveynli ailede, gerek ebeveynin gerek çocuğun ihtiyaçlarının en yüksek düzeyde devlet tarafından karşılanması veya desteklenmesi ile bu durumdan olumsuz etkilenme de en aza indirilebilmek gerekmektedir (Karaaslan ve Opçin, 2020).

KAYNAKÇA

Aktay, Y. (1991). Modern Dünyada Ailenin Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülahazalar ve Geleneğe Dayalı Problemler. Aile Sosyolojisi Yazıları, Editör: Aydın, M. Açılım Kitap, İstanbul.

Altunpolat, R. (2017). LGBTİ'lere Yönelik Ayrımcılığı Tarihsel ve Politik Temelde Kavramak. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 17(64), 2-14. Kaosgl Nisan 2017. (Maya Saat, Judit Takacs, Ivett Szalma ve Tamas Bartus'un Avrupa'da Eşcinsel Çiftlerin Evlat Edinmesine İlişkin Sosyal Tutumlar Makalesi.

Antcliff, R. J. & Marshall J. (1999). The Pathogenesis Of Edema İn Diabetic Maculopathy. In *Seminars in ophthalmology* (Vol. 14, No. 4, pp. 223-232). Taylor & Francis

Aslantürk, H. ve Koç, F. (2019). Sosyal Hizmet Lisans Öğrencilerinin Evlat Edinme Yoluyla Kurulmuş Tek Ebeveynli Aileler Hakkındaki Görüş ve Düşünceleri: Kocaeli Üniversitesi Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(3), 814-842.

Attepe, S. (2010). Anne baba kaybının çocuklar üzerindeki etkileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 23(23), 23-28.

Çapcıoğlu, İ. (2018). Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile. *Turkish Studies*, 13(2), 19-34.

Demir, S. ve Çelebi, Ş. (2017). Tek ebeveynli ailelerin sorunları: Nitel bir araştırma. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 111-128.

Feyzioğlu, S. ve Kuşçuoğlu, C. (2011). Tek ebeveynli aileler. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*. 26, 97-109.

Gladding, S. T. (2012). Aile Terapisi: Tarih Kuram ve Uygulamaları, (Çev: İbrahim Keklik, İbrahim Yıldırım), Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları, Ankara: Ses Reklamcılık Pazarlama Turizm Sanayi ve Ticaret Limited Şti.

Kalaycı, A. R. (2011). Tek Ebeveynli Aileler, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Karaaslan, İ., ve Opçin, E. (2020). Tek Ebeveynli Ailelerin Aldıkları Sosyal Yardımlar ve Sosyal Yardım Beklentileri Üzerine Bir Araştırma. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(2), 81-103.

Kul Parlak, N. (2020). Aileye Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları, içinde A. Şenkal, E. Karacan, Ç. Uludağ Güler (Edt.) Dezavantajlı Gruplara Yönelik Sosyal Hizmetler, Umuttepe Yayınları: Kocaeli, Yayın No: 345.

Moudgil, H.; Marshall, T.& Honeybourne, D. (2000). Asthma Education And Auality Of Life In The Community: A Randomised Controlled Study To Evaluate The Impact On White European And Indian Subcontinent Ethnic Groups From Socioeconomically Deprived Areas In Birmingham, UK. *Thorax*, 55(3), 177-183.

OECD (2011). Doing Better for Families. <http://www.oecd.org/els/family/47701118.pdf>, Erişim: 24.12.2022.

Özgün, Ö. (2018). Aile ile ilgili Temel Kavramlar ve Tarihsel Süreçte Çocuğun Eğitiminde Aile. Y. Aktaş Arnas (Ed.), *Aile Eğitimi ve Okul Öncesinde Aile Katılımı*(ss. 14). Ankara: Vize Yayıncılık.

Özkalp, E. (1993). Sosyolojiye Giriş, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, Eskişehir.

Subaşı, N. (2014). Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları. Aile Sosyolojisi Yazıları. Editör: Aydın. M., Açılım Kitap, İstanbul.

Şentürk, Ü. (2008). Aile kurumuna yönelik güncel riskler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 7-32.

Ünal, N. (2014). Tek Ebeveyn Annelere Yönelik Sosyal Politikalar: Farklı Ülke Örnekleri. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi. Ankara.

Bölüm 11

EVRENSEL ÇOCUK HAKLARINA BAKIŞ: KISA BİR DEĞERLENDİRME

N. Elçin ÇELİK DUYAR¹

Elçim GÜLEZ NAKÇI²

GİRİŞ

Modern dünya genelinde neredeyse bütün toplumlarda 0-18 Yaş arası bütün bireyler çocuk sayılmaktadır. Her çocuğun; yaşama, barınma, sağlık ve eğitim gibi temel hakları vardır. Aynı zamanda psikolojik, fiziksel ya da cinsel sömürü gibi istismarlara karşı sahip oldukları hakların her birini kapsayan ve koruyan evrensel hukuki hakları mevcuttur. Genelde insan haklarının evrenselliği, doğuştan gelmişliği, toplum öncesinde var olması, mutlaklığı, vazgeçilmezliği ve özgür olması gibi özelliklere sahip olması (Babahanoğlu, 2022: 296-297) aynı zamanda çocuk hakları için de özel bir yere sahiptir. Çocukluk çağı insan yaşamının en kritik dönemleri olarak görülmektedir. Bu dönemlerde çocuklara sağlanan olanaklar ve haklar çocukların hem sağlıklı birey olmalarını hem de haklarından haberdar olan çocuklar olarak yetişmesini sağlar. Kendi haklarından haberdar olan çocuklar kendi karşısındakine de adil davranmayı bilen bireyler olarak yetişirler (Fazlıoğlu, 2007; Flowers, 2007; Unutkan, 2008; Tuğrul ve Yılmaz, 2013).

¹ Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum. elmasdyr@gmail.com

² Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum. elcimglz@gmail.com

Çocuk hakları kavramı, bir toplumun sağlıklı bireyler yetiştirebilmesi için önemlidir. Evren üzerinde tüm çocukların cinsiyetine, etnik kökenine ve dinlerine bakılmaksızın, onların haklarını korumayı amaçlayan devletlerin sözleşmede yer alan yükümlülükleri uymak üzere anlaştıkları bildirgeler oldukça önem arz etmektedir.

Çocuklara sadece bakım ve koruma sağlamak gelişimleri için yeterli değildir. Çocukların gelişim alanlarında desteklemek gerekmektedir. Ayrıca çocukların gelişimsel ihtiyaçları tüm evren tarafından dikkate alınmalıdır. Bu nedenle çocukların haklarına ve korunmalarına yönelik düzenlemeler yasalarca güvence altına alınmıştır. Bu güvence ise **Çocuk Hakları Sözleşmesidir**. Bu sözleşme BM genel kurulu tarafından 1989 yılında benimsenmiş 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ülkemizde ise 14 Eylül 1990 tarihinde sözleşme imzalanmış. Ancak 4 Mayıs 1995 yılında sözleşme yürürlüğe girmiştir. **Çocuk Hakları Sözleşmesi** yasa hükmü taşımaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesi çocukların kanun ile belirlenmiş, kendilerine ait haklarıdır (Akyüz, 2001).

Çocuk Hakları sözleşmesi ile çocukların hakları ve çocuğun sahip olması gereken yaşamsal koşulları sınırları belli olmuştur. Çocuk Hakları Sözleşmesi ile ayrımcılığın önlenmesi, eşitlik adalet, çocuklara sevgi, çocuğun yararının gözetilmesi, hoşgörü gibi ilkeleri benimsenmiştir. Buna göre çocuğun yaşama hakkı, güvende olma hakkı, yaşamını sürdürme ve geliştirme hakkı, korunma hakkı, bakım hakkı temel haklarıdır (Cılga,2001).Sözleşmeye göre çocuğun aile içinde yaşaması, bakılması, korunması, yetişmesi esastır. Aile bakımı içinde çocuğun anne babasının sorumluluğundadır. Çocuğun anne ve babadan ayrılma sürecinde çocuğun sosyal, ekonomik ve yaşamsal hakları koruma altındadır. Çocukların eğitimi, boş zamanlarının değerlendirilmesi, kültürel etkinliklere katılması hak olarak görülmüştür. Sözleşme çocukları çağdaş eğitim ortamında çok yönlü bireyler olarak yetişmesi, üretken ve yaratıcı bireyler olmalarını benimsemiştir.

Çocuk Hakları Sözleşmesini kabul gören devletlerin öncelikle çocukların bakım ve koruma ihtiyaçlarını korumaya yönelik düzenlemeler yaptığı görülmüştür (UNICEF, 2004).

Çocuk hakları sözleşmesi, çocuğun bütün gelişim alanlarını destekleyerek amaç sağlıklı toplumun temellerini oluşturabilmektir. Sağlıklı toplumunun temellerini çocuklarımıza şimdiye kadar ihmal edilen tüm hakların verilmesi ile gerçekleşecektir. Çocuk hakları sözleşmesi çocuğun yararını gözeten ve çocukların en iyisi olmasını isteyen sözleşmedir. Bu sözleşme çocukların yaşama, gelişme, vatandaşlık, isim, ifade özgürlüğü ve özel hayatına yönelik hakları tümünü kapsamaktadır. Bu haklar ise devletin ve ailenin sorumluluğundadır.

Ayrıca bir aileye sahip olmayan çocukların korunması, engelli çocuklarımızın korunması ve bakılması, ihmal ve istismara uğrayan çocuklarımızın korunması ve bakımı, çocukların sosyal güvenlikten yararlanması, suç işlemiş çocukların adil yargılanması ve korunması, istisnasız tüm çocukların eğitim alması, erken yaşta çalıştırılan çocukların koruma altına alınması yani çocuğun çocuk olarak yaşayabilmesi için gereken bütün haklar yine ailenin ve devletin sorumluluğundadır.

Çocuk hakları sözleşmesi aslında ‘‘Bütün Çocuklar Bizim’’dir demektir. Yani gerek dünyanın en uzak ve gizli yerinde olsun, gerekse ülkemizde yani başımızdaki komşumuzda, bir gece kondu da sokağın ucunda, şehirler arası otogarda, çöpün yanında, otobüs duraklarının içinde, sanayi sitelerinde kocaman yürekleri, masum bakışları ile sevgiye ilgiye aç olan çocuklarımız, bizim çocuklarımız sıcacık yataklarında anne babasının yanında uyurlarken gecelerini bankamatik önünde altlarında karton ile soğuk yerde yatan çocuklarımız, anne babasını kucağında olması gerekirken köpeklerin yanında ya da kendinden birkaç yaş büyük abi –ablalarına sarılan korkularından uzak kalmaya çalışan çocuklarımız, soğukta karda kışta üzerine giyeceği olmayan masum yavrularımız, her türlü ihmal ve istismara açık hatta uğrayan minik bedenli yavrularımız, küçük bedenleri oyun oynamak isterken selpak satan masum çocuklarımız,

ailesinden şiddet gören ve sesini duyuramayan mis kokulu çocuklarımızın da Bizim Çocuklarımız olduğunu unutmayalım. Bu çocuklarımızın hakları da devletin ve ailesinin sorumluluğu altında olduğu unutulmamalıdır.

Aynı sekil de küçük yaşlarda ihmal edilmenin sonucu olarak cezaevlerinde olan, aslında eğitim görmesi gerekirken, topluma kazandırılması amaçlanması gerekirken küçücük çocuğun sorumluluğu da devlete ve aileye aittir.

Yukarıda söz ettiğimiz durumları değiştirmek istiyorsak geleceğin daha aydınlık, daha iyi eğitilmiş, kendi kararlarını alabilen bireyler yetiştirmek istiyorsak, üretebilen, yargılayabilen, kendisi ve milleti için katkıda bulunabilen, sağlıklı, modern, ileriye görebilen, barışçıl, nitelikli bireyler yetiştirmek istiyorsak, sağlıklı toplumda yaşamak istiyorsak her çocuğumuza sahip çıkmalı onları görmezden gelmemeliyiz. Unutulmamalıdır her çocuk masumdur, savunmasızdır ve korumasızdır.

Çocuk hakları unutulmamalıdır anne karnına düştüğü anda başlamaktadır. Her çocuk özel ve birey olduğu kabul edilmelidir. Ancak eğitim düzey yüksek, çağdaş, iyi eğitim almış, kendini iyi ifade edebilen, sağlıklı düşünene bilen çocuklar ve gençler istiyorsak onlara haklarını anlatmalı ve öğretmeliyiz. Öğretmeliyiz ki çocuklarımız ihmal ve istismara uğradıklarında neler yapacaklarını bilsinler ve kendilerini savunabilecek kişilerin güvenli kollarına sığınsınlar. Çocuklar haklarının bilincinde olması hem kendi haklarını savunabileceği gibi yanında ihmal ve ya istismara uğrayan arkadaşının da savunmasına yardımcı olacaktır.

Çocuk hakları sözleşmesinde tüm çocuklar aynı haklara sahiptir ve bütün haklar aynı derecede önemlidir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, her biri ayrı bir hakkı özetleyen dört kısımdan oluşmuştur. Bu haklar “hayatta kalma hakkı”, “gelişme hakkı”, “korunma hakkı” ve “katılım hakkı”dır (UNICEF, 2007:17).

Bu hakları biraz açacak olursak;

Hayatta Kalma Hakkı:

Her çocuğun temel ihtiyaçlarıdır. Beslenme, barınma, iyi bir bakım, sağlık hizmetleri gibi hakları kapsamaktadır. Eğer bunlar yeteri derecede karşılanmaz ise çocuğun hayatta kalma şansı azalacak ve hayatta kalma hakkı elinden almış olunacaktır.

Gelişme Hakkı:

Eğitim, kültürel faaliyetler, düşünce özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, dinlenme, oyun gibi ihtiyaçların olduğu hakları kapsamaktadır. Bu haklar çocukların kendilerini gerçekleştirebilecekleri ve hayata karşı hazırlandıkları hakları kapsamaktadır. Her çocuğun oyuna, eğitime, kültürel faaliyetlere katılma hakkı vardır. Yani akranları ile vakit geçirmeye hakları vardır. Akranları ile vakit geçirecek ki çocuk hayata hazırlansın, hayatın gerçeklerini, zorluklarını, çözümlerini öğrensin. Çocuk gelişme hakkı ile dürüstlüğü, paylaşmayı, rekabeti, arkadaşlığı, karşılaştığı zorluklara çözüm yolu bulmayı öğrenmektedir. Kısaca gelişme hakkı ile hayatın provasını yapmaktadır. ***Örneğin, ayağına dar ayakkabı giydirilen bir çocuğun ayağı gelişemez. Okula gitmesi engellenen çocuklar, okula giden çocuklar gibi gelişemez. Ana dilini kullanamayan çocukların, erken yaşta çalışmak zorunda bırakılan çocukların, oyun oynaması, ağaca tırmanması engellenen çocukların gelişmesi diğer çocuklar gibi olamaz.***

Korunma Hakkı:

Çocuklarımızın her türlü ihmal, istismar, sömürüden korunması gerektiğini vurgulayan haklardır. Çocuklarımızın yaşamak için gerekli olan psikolojik, sosyal, fiziksel ihtiyaçlarının giderilmesi gerekmektedir. İhmal edilen çocuklarımız sevgiye aç, ilgiye aç oldukları zaman istismara uğrama olasılıkları artmaktadır. Çünkü karşılanmayan ihtiyaçlarını başka yerlerde başka kişilerde bulduklarında bu ilginin istismar olduğunu düşünmeyip yanlış davranışlarda bulunulmasına müsaade edeceklerdir. Savunmasız ve

masum olan çocuklarımızı korumak ve kollamak ailelerin ve devletin sorumluluğundadır.

Katılım Hakkı:

Her çocuk din, dil, ırk ayrımı yapılmaksızın bulunduğu toplumda aktif rol almaya haklarının olduğu alandır.

Unutulmamalıdır ki her çocuk birer bireydir. Çocuklarına da erişkinler gibi hakları vardır ve bu haklardan mahrum bırakılamazlar. Çocuklar hayata geldiklerinde tamamen başkalarına bağımlı olarak hayata başlarlar. Çocukları kötülükten korumak, istismardan korumak, geleceklerini güvence altına almak ailenin ve devletin sorumluluğudur. Gelecek nesillerimizi fikri hür, vicdanı hür ve refah seviyesi yüksek olarak yetiştirmek onların haklarını bilerek ve koruyarak olacaktır. Bu nedenle çocuklarımızın bütün gelişim alanlarına saygı göstererek yetiştirmeli ve haklarını ihlal etmemeliyiz. *Örneğin bir bebek ağlayarak bakım zamanı geldiği söyler. Yani, her çocuk aslında çevresini yönlendirir ve dünyayı etkiler. Büyüdükçe kararlara daha çok katılmak, daha özerk olabilmek ister. Her çocuk katılım hakkını kullanmak ister ve kullandıkça mutlu olur. Çocukların söz hakkının olmadığı, çocukların özne olarak görülmediği bir ev, mahalle, okul veya toplum kabul edilemez.*

SONUÇ

Her birey anne karnına düştükten itibaren bir takım hak ve sorumluluklara sahiptir. Bir ülkenin gelişmişlik ve refah düzeyi çocuklara verilen eğitimle ve onlara verilen haklarla doğru orantılıdır. Eğer bir toplum çocuklara değer vermiyorsa, çocuklara sahip çıkmıyorsa, çocukların haklarını ihlal ediyor ve çocuklara kötü muamele ediyorsa o ülkenin geri kalmışlığını gösterir. İnsan haklarına oldukça önem veren toplumlar, korumaya muhtaç ve savunmasız çocukların haklarını önemsiyorsa bu toplum medeni bir toplumdur. Çünkü çocuk toplumun bir parçasıdır. Her çocuk ailesi

ve bulunduğu toplumunda çocuğun yeri hukuk kuralları ile düzenlenmesi medeni toplumun vazifesidir.

Çocuk hakları, insan haklarının bölünmez bir parçasıdır. “Çocuk Hakları” olarak ayrılmasının sebebi çocuk korumasız, savunmasız, ailenin ve devletin koruması gereken kendine has gereksinimleri olan bireylerdir. Çocuk hakları, onun hem insan oluşundan hem de bakıma, korumaya, yetiştirilmeye, çoğu ihtiyaçlarında bakıma muhtaç olmasından kaynaklanan haklardır.

Her çocuğun bakıma, korunmaya, beslenmeye, eğitime, düşünce özgürlüğüne, dinlenmeye, eğlenmeye, kültürel faaliyetlere katılmaya yani çocuk gibi çocuk olmaya hakları vardır ve bu hakları çocukların elinden almaya hiçbir ailenin ve toplumun hakkı yoktur.

Her çocuk haklarını bilmelidir. Bu sebeple Çocuk Hakları Eğitimi, erken çocukluktan itibaren çocuklara verilmesi gereken bir eğitimidir. Çocuk hakları çocuklara öğretildiği gibi ebeveynlere ve toplumun diğer bireyelerine de öğretilmelidir. Şuanki bulunduğumuz zamanda ihmal ve istismar vakalarının artması, sosyal medya ve teknoloji kullanımının artması, çalışan ebeveynlerin artması vb. sebeplerden çocuk haklarına her bireyin sahip olmasını sağlamalıyız. Ayrıca engelli çocuklarımızın da haklarını bilmeli ve korumalıyız. Böylelikle engelli çocuklarımızın da eğitim hakkını, kültürel faaliyetlere katılma hakkını, sosyalleşme hakkını daha pek çok haklarını ellerinden almamış oluruz.

Çocuk Hakları sözleşmesi, çocuğun yaşama, bilgi alma, isim ve vatandaşlık, düşüncelerini ortaya koyma, sevgi, saygı, barınma, oyun oynama, özel hayatına yönelik hakları tanımlamaktadır. Çocuğun tüm gelişim alanlarını koruyarak, sağlıklı toplum için sağlıklı bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır. Sağlıklı birey yetiştirmek medeniyete açılan bir kapı olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak; Çocuk hakları sözleşmesi, BM tarafından **20 Kasım 1989** tarihinde kabul edilmiş bulunmaktadır. Ülkemizde ise Çocuk Hakları Sözleşmesi 1990 yılında imzalanmıştır. Fakat sözleşme **1995** yılında ancak yürürlüğe girebilmiştir. Ülkemizin de

içinde bulunduğu 142 ÷lke tarafından Dünya Çocuk Hakları Sözleşmesi imzalanmıştır. **20 Kasım Dünya Çocuk Hakları Günü** olarak kutlanmaktadır.

KAYNAKÇA

Akyüz, E. (2001). Çocuk hakları sözleşmesinin temel ilkeleri ışığında çocuğun eğitim hakkı. Milli Eğitim Dergisi, 151.

Akyüz, E. (2013). Çocuk hukuku. Ankara: Pegem Akademi.

Allan, J., & I"Anson, J. (2004). Children"srights in school: power, assembliesandassemblages. The International Journal of Children'sRights, 12, 123-138.

Babahanoğlu, R. (2022). İnanç Temelli İnsan Hakları ve Hak İhlalleri. Türkiye'de İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet içinde (293-312), Ed. Işık, A. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Beeckman, K. (2004). Measuringtheimplementation of therighttoeducation: Educationalversus humanrights indicators. The International Journal of Children'sRights, 12, 71-84.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuk Haklarına dair Sözleşme'ye ilişkin Genel Yorumları, 2001 – 2006. (2006). International Children's Center, Ankara.

Ceylan, S. G. (2004). Theeffect of Roman law on modern legal systems. Gazi University Faculty of Law Review, VIII(1-2), 75-93.

Cılga, İ. (2001). Demokrasi insan hakları kültürü ve çocuk hakları. Milli Eğitim Dergisi, 151.

Dinç, H., Biçkin, İ., Aycı, E. (2004). Aile hukuku ve çocuk haklarına ilişkin uluslararası sözleşmeler. Ankara: Adalet Yayınevi.

Doğan, İ. (2000). Akıllı küçük-çocuk kültürü ve çocuk hakları üzerine sosyo-kültürel bir inceleme. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Erkul, A. (2016). Eski Türklerde evlenme gelenekleri. www.tarihtarih.com, 11.03.2016.

Kafesoğlu, İ. (1993). Türk milli kültürü. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Karadoğın, U. (2015). Çocuk kavramına tarih açısından bakış, Farklı perspektiflerden çocukluk ve sosyolojisi içinde (ed. Levent Eraslan), 59-92, Ankara: Vize Yayıncılık.

Koschaker, P. (1997). Roma özel hukukunun ana hatları. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No:414, Ankara: Sevinç Matbaası.

Köksal, H. (2008). Çocukluk, değişen dünya ve tarih öğretiminden beklentiler. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(4), 388-396.

Çocuk ve Gelişim Dergisi (ÇG-D)/ Journal of Child and Development (J-CAD) 2018, 2 (2):51-62

Mandaloğlu, M. (2013). İslamiyetten önce Türklerde aile hukuku. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 33, 133-159.

Morrow, V. (1999). „Wearepeopletoo“: Children’sandyoungpeople’sperspectives on children’srightsanddecision-making in England. The International Journal of Children’sRights, 7, 149-170.

Ögel, B. (1979). Türk kültürünün gelişme çağları. Ankara: Kömen Yayınları.

Platon, (2014). Devlet. İstanbul: Profil Yayınları.

Platon, (1995). Diyaloglar 2. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Postman, N. (1995). Çocukluğun yok oluşu. Ankara: İmge Kitabevi.

UNICEF, (2004). Çocuk haklarına dair sözleşme el kitabı. Türkiye: UNICEF.

UNICEF, (2007). Çocuk hakları ve gazetecilik uygulamaları, hak temelli perspektif. Dublin: Teknoloji Enstitüsü.

Washington, F. (2010). 5-6 yaş grubu çocuklarına uygulanan aile katılımlı çocuk hakları eğitimi programının etkililiğinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Ankara.

Bölüm 12

TÜRKİYE’DE ÇOCUK ADALET SİSTEMİ: ÇOCUK SUÇLULUĞU

Rasim BABAHANOĞLU¹
Emine TERCAN²

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı çocukların küçük yaşta bir şekilde suça bulaşmış ya da bulaştırılmış olmasının sonucunda Türkiye’de nasıl bir adalet sistemiyle karşılaşıldığı, yasalarımızın yeterli olup olmadığını literatür ışığında değerlendirmektir. Yeterli yasalar varsa bu ne kadarı uygulanıyor olduğu, uygulanmıyorsa bunun sebebinin neler olduğunu tespit etmeye çalışmaktır. Farklı yaşlardaki suça bir şekilde bulaşmış çocuklar tekrar hayata kazandırılmak için neler yapılıyor. Gerek gözüaltı sürecinde gerekse tutukluluk sürecinde çocukların kişiliklerini zedeleyecek durumlara maruz kalıp kalmadığını, bu süreçte diğer çocukların haklarına sahip olan bu çocukların istek ve ihtiyaçlarına ne derece yer verildiğini tespit etmeye çalışmaktır.

Türkiye’de Çocuk Hakları Sözleşmesi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalanıp, 23 Aralık 1994 tarihinde onaylanmış, 27 Ocak 1995 tarihinde 22184 sayılı Resmî Gazete ‘de yayınlanmış (Resmi Gazete).

¹ Doç. Dr. Hitit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Çorum. rasimbabahanoglu49@gmail.com

² Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum. eminetercan72@gmail.com

Bu sözleşmedeki asıl gaye tüm faaliyetlerde, mahkemelerde, yasama organında yapılan faaliyetler de çocuğun yararı temel unsurdur. Taraf devletler, anne-babalar, vasiler, kendisinden sorumlu olan diğer kişilerin hakları ve ödevleri göz önünde bulundurularak çocuğun bakım ve korumasını üstlenirler. Taraf devletler, çocukların bakım ve korunmasından sorumlu kurumların, güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu açısından uygulamaları taahhüt ederler. Doğal ve değişmeyen haklardan biri olan çocukluk, aslında yetişkinliğin geçmişi ve insan yaşamının bir evresidir (Elibol, 1998).

''Çocuk'' kavramı Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1. Maddesinde (Unicef, 1998) 18 yaşına kadar her bireyi çocuk olarak kabul etmektedir. Madde 31'de Çocukluk 0-12, 12-15, 15-18 yaş aralıklarını 3 grupta ele almış ve her yaş aralığının ceza ehliyetlerini ayrı belirlemiştir (Göç, 2006).

Olgunluğa erişememiş bir çocuğun ceza ehliyeti de olamaz. Türk Ceza Kanunu'nda 12 yaş altındaki çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Ancak 12-15 yaş arasında çocukların kesin ceza ehliyeti vardır. 12-15 yaş arası çocuklarda ise hâkim kararıyla ceza ehliyetinin var olup olmadığına karar verilir. Hâkim çocuğun işlediği fiilin anlamı ne sonucu neye götürüyor bunun bilincinde mi yoksa değil mi sonucuna göre karar verir. Eğer çocuk sağır ve dilsizse bu yaş aralığı 12-18 yaş arası diye belirlenir. Hâkim bu kararı verirken bilirkişilere de danışır (Hammerberg, 2009).

Çocuk suçluluğu kavramı aslında çocuğun ön ismine olarak hiç yakışmayan bir durumdur. Ülkemizin geleceği olan bu çocuklarımızı hayata katabilmek, onlara yaşıtlarıyla eşit geleceğe katmak yine biz yetişkinlere düşen görevdir. Bunun içinde gerek polise gerek mahkemelere, gerek sosyal çalışmacı/sosyal hizmet uzmanlarına, gerekse psikolog ve sosyologlara çok iş düşmektedir. İyi bir çocuk mahkemesi gelişmiş eğitim sistemi ve refah düzeyiyle doğru orantılıdır. Diğer türlü polisiye bir meselenin önüne geçmeyen bir vaka olarak kalır. Bu çocukların gereksinim duyduğu sadece polisler, mahkemeler değil; sosyal çalışmacılar/sosyal hizmet

uzmanları, eğitimciler, psikologların da iş başında olmaları anlamına gelmektedir (Erükçü ve Akbaş, 2012).

20. yüzyıl çocukların yılı ilan edilmiş Türkiye’de bu bayrama katılmış olsa da ilk çocuk mahkemelerin kurulmasına baktığımızda 1987 yılını görüyoruz. Ve bu çok geç kalınmış bir başarı olarak değerlendirilmektedir (Şirin, 1999).

Çocuk mahkemelerinin kurulmasındaki asıl amaç çocuğun yararını gözetmektir. Çocuğun ifadesinin alınması, yargılanması eğer ihtiyaç duyuluyorsa koruma altına alınması ve tedbir kararlarının ivedilikle alınması gerekmektedir (Erükçü ve Akbaş, 2012).

Çocukların suç işlediği tespitinden sonra tutukluluk hali, yargılama süreci başladığından itibaren çocukların yaşları ve olgunlukları da dikkate alınarak her aşamada bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Hatta bir sonraki işlem için de ne yapacağı ya da yapılacağı konusunda açıklamalar yapılması gerekmektedir (Duygu Öktem, 2012).

Kovuşturma sürecinde sırasıyla ailenin katılımı, uygun mahkeme, duruşma kademeleri gerçekleşmektedir. Mevzuatta ailenin katılımın sağlanmasında yasal düzenlemenin olmasına rağmen uygulama da ihmal edilen bir durumdur. Oysaki kovuşturma sürecinde eğer aileden ihmal ve istismar ya da suça sürüklenme gibi durumlar yoksa çocuğun bu süreçte herkesten çok ailesinin yanında olmasına ihtiyacı vardır.

Çocuğun dava dosyasının soruşturulması evrelerinde gerek ailesi gerekse çocuğun vasisi ya da koruması altında olan kimseler süreçten haberdar edilmelidir (Duygu Öktem, 2012).

Aynı şekilde mahkemede de aile, vasi, mahkemece görevlendirilmiş sosyal çalışmacılar hazır bulunmalıdırlar (Duygu Öktem, 2012).

Çocuklar her ne olursa ya da hangi suça sürüklenmiş olursa olsun çocuk mahkemelerinde yargılanmalıdır. 18 yaşına kadar

çocuklar herhangi bir suç işlediği takdirde yetişkinlerin yargılandığı şartlarda ve mahkemelerinde yargılanmamalıdır. Eğer çocuk işlediği suçu yetişkinlerle birlikte işlediyse o zaman yargılama sonucuna kadar çocuk bekletilmelidir (Öktem, 2012).

Aksi takdirde çocuklar insan hakları konusunda ihlal, uzman desteği konusunda ihmal, savunulması hakkında da kısıtlama gibi olumsuzluklara maruz kalacaktır. Yine aynı şekilde yetişkinlerle beraber işlenen suçlarda çoğu uygulamalarda dosyaların birleştirilmesi talep edilmiş. Böyle durumlarda da mahkemeler tarafından çocuk algısı kaybolup tamamen yetişkin gibi muamele görmesine sebep olmuştur (Öktem, 2012).

- *Çocuğun yasama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması.*
- *Çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi.*
- *Çocuk ve ailenin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tabi tutulmaması.*
- *Çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması.*
- *Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının iş birliği içinde çalışmaları.*
- *İnsan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usul izlenmesi.*
- *Soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi.*
- *Kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimi ve öğretimi, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirilmesinin desteklenmesi.*
- *Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması.*

- *Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması.*
- *Çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları.*
- *Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınması, ilkeleri gözetilir (Çocuk Koruma Kanunu, 2005).*

Çocuk korunma kanununun 4. Maddesine bakıldığında 2005 yılında resmî gazetede yayınlanmış ve her bir maddesi çocuğu korur şekildedir. İşleyişte gerek güvenlik birimleri gerekse mahkemeler tarafından hata, kusur, ihmal ya da umursamazlık durumları yaşanmadığı takdirde, hukukun üstünlüğü ile kanun ve yasalara göre kararların alındığı takdirde suça sürüklenmiş (fail, mağdur, tanık vs.) çocukların ve diğer şüphelilerin hakkında verilen kararlar elbette vicdanları yaralamayacaktır.

Devletlerin çocuk suçlulara karşı uygulamaları farklılıklar gösterir. Ancak çocuğun ihtiyaçları ve çıkarları konusu evrensel kurallara göre hareket etmek zorundadır. Tüm Avrupa ülkelerinin onayladığı Çocuk hakları dört madde de hemfikirdir. Bunlar; yaşam hakkı, hayatta kalma ve gelişme hakkı, ayrımcılığa uğramama hakkı, çocuklarla ilgili her türlü eylemde çocuğun her türlü karardan haberdar olması hakkına da sahiptir (Hammerberg, 2009).

Çocuk hakları sözleşmesinin 40. Maddesine göre, ceza işlediği iddia edilen, itham edilen ya da ihlal ettiği kabul edilen her çocuk insan haklarına, özgürlüğüne, saygı duyulmaya değerdir (Hammerberg, 2009) olarak yer almaktadır.

Aynı zamanda kanun maddesi hiçbir çocuğun ölüm cezası veya müebbet hapis suçuna çarptırılmasını yasaklamaktadır. Çocuğun tutuklanma alıkoyma gibi uygulamalar da en son başvurulabilecek cezalar olmalıdır. Çocuklar keyfi şekilde alıkonulmaz, özgürlüğünden yoksun bırakılamaz. Çocukların yararı ön planda tutulmalıdır. Tutuklama yapılmışsa da eğitim, sağlık ve bakım hizmetleri ihmal edilmemelidir (Hammerberg, 2009). Aksi takdirde, tutuklu çocukların fiziksel şiddet ve cezaya maruz kaldığı ve bu duruma son verilmesi gerektiği rapor edilmiş (Birleşmiş Milletler Raporu, 2006).

Cesare Lombroso, suçun kalıtımsal bir miras olduğunu ve biyolojik özelliklerde taşındığını bir nevi suçlu olarak doğduğunu söylese de daha sonraki çalışmalarında toplumsal olgularında çocuğu suça yitliğini kabul etmiştir. Suç üzerindeki etkiyi genetik ve çevresel faktörler etkiler demiştir (Miller, 2009).

Çocuklarda suça yatkın olmayı önleme suçun önlenmesinin temelinde yatan olgudur. Suç işleyen çocukların altında yatan sebepler incelendiğinde yoksulluk, eğitimsizlik, çocukların istismarı, ihmali, ailenin desteğinin olmaması, uyuşturucu-alkoldür. Bu suça sürükleyen sebepleri özel olarak ele almalı ve bu dezavantajlı çocuklara ve ailelerine suç unsuru oluşmadan el uzatılmalıdır. Bunun için de sosyal devlet olmanın gereği eğitim, sağlık, sosyal destek ve en önemlisi bu çocuklara değerli olduğu hissettirilecek hizmetlerin sunulması gerekmektedir (Hammerberg, 2009).

Çocuklar suç işlemeyen evvel yapılan tedbirler çok önemlidir. Peki neler yapılabilir bu konularla ilgili? Öncelikli olarak çocuklar odak noktası olmalı. Dezavantajlı çocukları eğitime dahil etmeye çalışılmalı. Özel bakıma muhtaç ya da korunmaya muhtaç olan çocuklar güvence altına alınmalı. Aileler özel bakım, gelişim konularında bilgilendirilmeli. Gerekli olan durumlarda ev ziyaretleri yapılmalı. Gerekli durumlarda ekonomik olarak desteklenmeli (Hammerberg, 2009).

Çocukların ilgi alanları tespit edilip o yönde faaliyetlere yönlendirilmeli. Çocukların ilgilerini çekebilecek spor tesisleri, eğlence tesisleri, dinlenme tesisleri, sunulmalı. Çocukların boş zamanlarını değerlendirebilecekleri ve kolayca mahallelerinde ulaşım sağlayabilecekleri uzaklıkta olmalı bu mekanlar. Çocuklar buralarda akranlarıyla güven içinde vakit geçirebilecekleri acıktıklarında karınlarını doyurabilecekleri hizmetler sunulmalı. Çocukların tasarım yapabilecekleri, üretebildikleri ve bunu yaparken de hem eğlenip hem de kaliteli vakit geçirebilecekleri yerler tesis edilmeli. Evsiz olan çocukların barınması, temel ihtiyaçlarının giderilmesi, eğitime dahil edilebilmesi de yine önemli bir konudur (Hammerberg, 2009).

Çocuklar okulu bırakıp çalışmak zorunda kalıyorlarsa alternatif müfredatlar ile desteklenmeleri gerekir. En mutlu çocuk sağlıklı bir ailede büyüyen çocuktur. Ama her çocuk bu kadar şanslı olamıyor maalesef. Böyle bile olsa bir çocuğun aileden alınıp sosyal politikalara teslim edilmesi en son çare olmalı. Devlet gerekirse aileye hem rehabilite hem maddi destek hem de eğitimle sağlıklı hale getirilmeye çalışılmalı. Yine de bu konuda başarısız olundu ve çocuk koruma altına alındıysa da gerekli tüm hizmetlerden yararlanması sağlanmalıdır. Bu suç önleme çalışmaları evrensel bir konudur. Ve yapılan tüm çalışmalar Avrupa standartlarına uyumlu hale getirilmelidir (Hammerberg, 2009).

Çocukları suçtan alıkoyamadıysa ve bir suçta bulaşmışsa peki nasıl yönlendirme yapılmalı. Çocuğun ceza ehliyeti yoksa sağlık ve sosyal yardım kuruluşlarına yönlendirilmeli. Polis yönlendirme programlarına yönlendirilip hem çocuk hem de ailesine suç teşkil eden davranışın nedenleri ve buna çözüm yollarının arandığı toplantılara katılması sağlanmalı. Bazı ülkelerde uygulanan yargı öncesi denetimli serbestlik uygulanmalı ve mahkeme hangi programı önerdiyse o programlara katılma şartıyla af edilmeli (Hammerberg, 2009).

Yargı hükmü, ne zaman uygulanır. Yukarıda bahsettiğimiz önleme ya da yönlendirme çocuğun bir daha suç işlemesinin önüne

geçemiyor maalesef. Böyle durumlarda eğer yargı kararı tekrar önleme ve yönlendirme programına yönlendirmeyi uygun görmüyorsa çocuk yargı organının huzuruna çıkar. Böyle durumda yine çocuğun saygınlığının zedelenmesine izin verilmemeli gerekir. Her ne şekilde olursa olsun mutlaka yargı tarafından verilen karar çocuğun yararını gözetmelidir. Hüküm geleneksel hapis ve ceza kararından ziyade rehabilite edici onarıcı olmalıdır (Hammerberg, 2009).

Yargılama ilkeleri, nasıl olmalı, Çocuğun işlediği suçun ağırlığı değil de daha çok çocuk hangi koşullarda yetişti, suça hangi sebepler onu sürükledi bunlar göz önünde bulundurulmalı. Çocuğun özgürlüğünün elinden alınması çok hassas bir durum olduğu için her şey ince ince değerlendirilmeli elden geldiği süre bu kısıtlama minimum hale getirilmelidir. Eğer çocuk karşı tarafa ciddi zarar vermediyse ölümle sonuçlanmadıysa bu kısıtlama olmaması gerekmektedir. Çocuğa verilen hüküm her ne olursa olsun çocuğa yol gösterici ve kollayıcı olmalıdır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Çocuğa verilen hükmün ölüm cezası, şartlı tahliye imkânı olmaksızın müebbet hapis, fiziksel ceza gibi ağır suçları yasaklamıştır (Hammerberg, 2009).

Çocuğa verilen bu ağır cezalar etkili bir yöntem değildir. Ayrıca çocuğun gelişimine, sağlığına zarar vermektedir. Günümüzde pek çok ülkede suçlu çocuklara toplum hizmeti uygulanmaktadır (Hammerberg, 2009).

Tutuklu yargılama, eğer çocuğun işlediği suç tutuklanmayı gerektiriyorsa bu süre en asgari olmalı. Bu yüzdende yargılama süreci hızlandırılmalıdır. Yargılama ve tutukluluk sürecinde çocukların incine bilirliği göz önünde bulundurularak insanlık onurları zedelenmeden muamele edilmelidir. Tutukluluk koşulları elden geldiğince iyileştirilmeli hükmü giymiş çocuklardan ayrı yerde tutulmalıdır (Hammerberg, 2009).

Bakım ve koruma maksadıyla tutukluluk, çocukların güvenli bir ortamda bakımları ve tedavi işlemleri yapılmalıdır.

Çocuğun başına gelebilecek zararlardan korunması maksadıyla gözetiminde tutulması sürecinde sosyal yardım ve ihtiyaçları ihmal edilmemelidir (Hammerberg, 2009).

Tutukluluk koşulları, tutuklu çocuklar yetişkinlerin tutulduğu kovuşlarda tutulmamalıdır. Ama bu hassasiyet birçok yerde tutulmamaktadır. Diğer çocukların sahip olduğu haklara bu çocuklar da sahiptir. Sağlık, bakım, aile görüşmesi, eğitim, oyun ve boş zaman gibi. Bunun için özel düzenlemeler çocukların yararına tedbirler alınmalıdır. Tutuklu çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimleri sağlanmalı, öz saygı ve sorumluluk duyguları geliştirilmek için ortam sağlanmalıdır (Hammerberg, 2009).

Güvende olma hakkı, tutuklu çocuğun en önemli hakkı hayatta kalma ve gelişme hakkıdır. Her türlü tehlikeye karşı gerek fiziksel gerek ruhsal olarak korunmalıdır. Bulunduğu yerler şiddetten arındırılmalıdır. Örneğin, fiziksel cezalandırma yasaklanmalı, fiziksel baskılara ciddi sınırlanma getirilmelidir. Hücre cezası verilmemeli, akran istismarı karşısında önemli çalışmalar yapılmalıdır. Tutuklu evlerinde bağımsız şekilde nitelikli uzmanlar tarafından denetimler yapılmalı ve şikâyet mercii ciddi şekilde çalıştırılabilmelidir. Uyuşturucu karşıtı etkili stratejiler sağlanmalıdır. Psikolojik destek sağlanmalıdır. Terapi ve diğer sağlık hizmetleri sağlanmalıdır (Hammerberg, 2009).

Kişiyi özgü yerleştirmeler, tutuklu çocukları mahremiyetine saygılı olunmalı, modern bir şekilde kayıt sistemi, kabul ve tehlike içermeyen nakil işlemleri sağlanabilecek politikalar sağlanmalıdır (Hammerberg, 2009).

Çocuklara uygun tesisler, yetişkinlerden uzak tutulması gerektiğine değinmiştik. Mümkün olduğu kadar yetişkin tutukluların göremeyeceği duyamayacağı şekilde düzenlenmelidir. İletişim irtibat hiçbir şekilde olmamalıdır. İhtiyaçlarının karşılanacağı tesisler çocukların güvende ve zarar görmeyecek ya da zarar veremeyecek düzeyde tesis edilmelidir. Her türlü spor, eğitim, okuma, oyun aktivitelerini gerçekleştirebilecek mekanlar olmalıdır.

Bu tesisler çok büyük tesisler olmamalı kişiselleştirilmiş bakım hizmetleri sağlanmaya uygun olmalıdır. Erişimi kolay olmalı çocukların aileleriyle ilgili irtibatı olabilmesi kolay olan yerler olmalıdır. Her çocuğun yararı gözetilmeli, çocukların hem ailesiyle hem de sosyal yaşamla bağlantısı öncelikli olarak korunmalıdır (Hammerberg, 2009).

Sonuç olarak, mevcut olan adalet sistemini iyileştirmek isteyen devletlerin örnek olabileceği çokça uygulamalar var. Çocukların suça bir şekilde dahil olması onları harcamaya sebep olmamalıdır. Tekrar topluma kazandırmak asıl amaç olmalıdır. Verilecek her hüküm çocuğun üstün yararı gözetilerek yapılmalıdır. Suça neden olan sebepler dikkate alınmalıdır. Tutuklama son çare olarak düşünülmelidir. Eğitim, sağlık, güvenlik özellikle önemsenmelidir (Hammerberg, 2009).

Çocukların adalet sistemindeki uygulamalar iki kategoride değerlendirilir. İlki erken uyarı, koruyucu, önleyici çalışmalar. Bundaki temel amaç olabilecek riskleri önceden belirlemek. İkincisi istismar gerçekleşmesi durumunda adli ve psiko-sosyal müdahale başlatılarak cezalandırılmasını amaçlamaktır (Karataş, 2018).

İstismar durumları genelde çocuğun yakını olan yetişkinler tarafından yapıldığı için hem uzun sürmekte hem de onarılması güç olmaktadır (Karataş, 2018).

Avrupa’da her beş çocuktan bir tanesi cinsel istismar maruz kalmakta ve bunun sonucu olan hukuki, gelişimsel ve psiko-sosyal boyutu sorun olmaktadır (Lalor, 2010).

Çocuğun kendi olumsuz özellikleri, riskli aile yapısı, sosyal çevre koşullarının yetersiz olması gibi birçok etken istismar olasılığını artırır (Karataş, 2018).

Çocuk adalet sistemini önemli kılan toplumun eğitim, sosyal ve ekonomik düzeyine kavuşmasıyla doğrudan etkili bir durumdur. Bu nedenle de ülkemizin çocuk adalet sistemine harcayacağı enerji ve yapacağı yatırımlar oldukça önemlidir (Ceylan, 2022).

Aslında Türkiye’de çocuk adalet sistemi mevzuat anlamında oldukça yeterli olmasına rağmen asıl sorun uygulama aşamasındadır. Tedbirleri uygulayan kurum çalışanları, aileleri sürece katamamakta iş birliği yapamamaktadır. Ayrıca tedbirlerin uygulama aşamasında bazı mevzuatlarda engelleyici hükümlerin olması veya boşlukların bulunması da etkenler arasındadır (Ceylan, 2022).

Çocukların ailelerinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliği içinde koordineli bir şekilde çalışamamaları hem mahkemelerin hem de kurumların dosya yükümlülüklerinin fazla olması, personel eksikliği de bu tedbirlerin alınmasında gecikme ya da ihmale yol açmaktadır (Ceylan, 2022).

Bu olumsuzluklar ışığında da olsa mevcut durumda suç ve ceza değerlendirilerek yargılanan çocuklar “çocuğun yüksek yararı” da göz önünde bulundurularak işlenmesi gerekmektedir (Ceylan, 2022).

Hem Türkiye’de hem de dünyada suçlu ve suç istatistiklerine bakıldığında birçok neden göze batmaktadır. Bunların başında yaş, cinsiyet, ekonomik durum, eğitim seviyesi, aile gelmektedir (Dinç, 2013).

Suça bulaşmış olan çocuğun yaşının küçüklüğü, yeterince olgunlaşmamış olması, suça meyilli hale gelmesine sebep olmaktadır (Dinç, 2020).

Çocuk suça girdiği andan itibaren artık adalet sisteminin bir parçası olmuştur ancak çocuk adalet sistemi de çocuğa karşı adil, uygun yaklaşım, örgütlenme hizmet sunma gibi görevlerini ihmal etmemelidir (Öztürk Çopur vd., 2015).

SONUÇ

Çocuk mahkemelerinin hukuki boyutu ve sosyal hizmet boyutu olmak üzere iki ayağı vardır. Hukuki boyutu, suç işleyen ya da suça sürüklenmiş çocuğun işlediği suçun mahiyetine göre adil bir şekilde yargılamak. Sosyal hizmet boyutu, çocuğun bu süreçte en az

zararla ve sağlıklı bir şekilde çıkabilmesi için önlemler almaktır. Türkiye’de de son zamanda bu hassasiyetler artmıştır. Suça bir şekilde bulaşmış olan çocukları cezalandırmak, hapsetmek, yetişkin suçlular gibi davranmak yerine suç içeren davranışlardan uzaklaştırıp sağlıklı bir birey olarak tekrar topluma kazandırmak asıl hedef haline gelmiştir (Din, 2020). Çocuğun önündeki hayatında suçlu damgasıyla yaşaması, tekrar suç batağının içerisine sürüklenmesine sebep olacaktır. İçerisinde bulunduğu topluma faydalı birer birey olabilmeleri, bir meslek sahibi olabilmeleri için hoşgörüyle yaklaşılmalı adaletli olunmalı ve yapıcı olunmalıdır (Din, 2020).

Çocuğun geçmiş hayatı ve bugün içerisinde bulunduğu şartlar çok önemli ama bundan daha önemlisi bunu tespit edip, incelemek ve rapor haline getirmek için görevli uzmanların da çalışma koşulları da bir o kadar önemlidir. ocuğu suça sürükleyen koşullar neler bunların araştırılması iyi tahlil edilmesi ve uzman tarafından hazırlanan raporların mahkemeye sunulup çocuğun geleceği konusunda sağlıklı bir kararın çıkması sağlanmalıdır (Din, 2013).

şu ana kadar yapılmış olan ocuk mahkemeleri konusundaki çalışmalar tabiki yeterli diyemeyiz. Ancak gelecekte yetiştirilen çocuklarımız için önemli adımlardır diyebiliriz. Mevcut olan yasalardaki gerek eksiklikler gerekse uygulamadaki ihmaller üzerine neler yapılabilir, nasıl olgun hale getirilebilir ve çocukların yararına olur onlar üzerinde çalışmalar yapılmalıdır. Sosyal alışma görevleri mesleki açıdan yeterli olsa da çalışma şartlarının olgunlaşamaması, ya da potansiyellerini tam anlamıyla ortaya koyamamaları da çocuklara dezavantajlı bir süreç sunmaktadır. İş ortamlarında ve şartlarında yapılacak düzenlemeler ve meslek içi eğitimlerle kendi alanlarındaki donanımlarının artırılması ve bunun için gerekli çalışmaların yapılması sağlanmalıdır (Simel Parlak, 2017-2018).

Mevcut olan adalet sistemini iyileştirmek isteyen ülkeler için çok sayıda örnek alabilecekleri uluslararası standartlar, yasal ilke ve ayrıntılı kılavuzlar bulunmaktadır. Devletler, etkili ve hak yemeyen

sistemleri uygulamalıdır. Ve çocukların esenliğı için bunlar ivedilikle hayata geçirilmelidir (Hammerberg, 2009).

Suça bulaşan çocukları suça iten sebepleri araştırılmadan ya da bununla ilgili iyileştirilmeler yapılmadan çocukları yargılamanın bir çözüm olamayacağı bilinmelidir. Suça sürüklenme sebepleri oldukça fazladır. Aile yapısı, çocuktaki zekâ geriliğı, ergenlik dönemi, madde kullanımı, yoksulluk, arkadaş çevresi bunlardan bir kısmıdır. Her çocuğa ulaşabilmek eğitim ve sosyal tesislerin çoğaltılması, sosyal devlet olabilmek ve yoksul ve dezavantajlı çocuklara aynı yardımlar yapabilmek kısmi de olsa çocuğı bu ortamlardan uzaklaştırabilir (Erükçü ve Akbaş 2012).

KAYNAKÇA

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi. Erişim adresi, [https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair s%C3%B6zle%C5%9Fme](https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme)

Birleşmiş Milletler Raporu. (2006). Erişim adresi, <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/2006-kuresel-insani-gelisme-raporu>

Ceylan, C. (2022). Türkiye'de Çocuk Adalet Sistemi.Erişim tarihi, 11.13.2022, Erişim adresi, http://www.sosyalhizmetuzmani.org/turkiyede_cocuk_adalet_sistemi.htm

Çocuk Koruma Kanunu (2005). Erişim Tarihi, 14.12.2022, Erişim adresi, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5395.pdf>

Dinç, A. (2013). Çocuk Suçluluğunda Ailenin Rolü. Kırıkkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

Dinç, A. (2020). Türkiye'de Çocuk Mahkemelerinin Çocuk Adalet Sistemindeki Yeri. Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 64.

Duygu Öktem, A. (2012). Türkiye'deki Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi ve Yaş Ayrımcılığına İlişkin Paradigmanın İncelenmesi (Literatür Taraması), Türkiye'de Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi içinde (1-19), İHOP, Uluslararası Çocuk Merkezi, Ankara.

Elibol, Ş. S (1998). 11-15 Yaş Grubundaki Mala Karşı Suç İşlemiş Çocukların Sosyo-Demografik Özellikleri. İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Erükçü, G. ve Akbaş E. (2012). Türkiye'de Çocuk Mahkemeleri Uygulamalarına Eleştirel Bir Bakış. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1(3), 135-153.

Göç, L. (2006). Çocuk Suçluluğu ve Polisin Yaklaşımı. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.

Hammerberg, T. (2009). Çocuklar ve Çocuk Adalet Sistemi. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserliği Strasbourg, 19 Haziran 2009.

Karataş, Z. (2018). Çocukların Cinsel İstismardan Korunmasında Çocuk Adalet Sisteminde Önleyici Fonksiyonu. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 2(2), 131-147.

Lalor, K. a. (2010). Overview of the Nature and Extent of Child.

Miller, J. M. (2009). 21 st century criminology.

Öztürk Çopur, E. U.; Ulutaşdemir, N. ve Balsak, H. (2015). *Çocuk ve suç*. Hacettepe Universty, Fakulty of Health Scienses Journal, 1(2),120-124.

Resmi Gazete. (1995). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. 27.01.1995 tarihli 22184 sayılı Resmi Gazete.

Simel Parlak, Ç. D. (2017-2018). Çocuk Adalet Sisteminde Çalışan Sosyal Çalışma Görevlilerinin Uygulamaya Yönelik Algıları.

Şirin, M. (1999). Kuşatılmış çocukluğun öyküsü. İz yayınları, İstanbul.

Unicef. (1998). Çocuk haklarına dair sözleşme. Erişim tarihi,, 17.11.2022, Erişim adresi, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>,

Bölüm 13

ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK İSTİSMARI

Yunus BULAKBAŞI¹
Doğukan ÖKTEN²

GİRİŞ

Çocuğun tanımını yapacak olursak; “bebeklik ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız”, “soy bakımından oğul veya kız, evlat” şeklinde ifade edilmektedir (TDK,2021). Çocukluk insan gelişiminin bir dönemi olarak kabul edilmektedir (Sağlam ve Aral,2016). Çocuğun tanımı hukuk, eğitim ve tıp gibi birçok bilim dalında farklı anlamlara gelmektedir. Ve bu bilimlerde çocuk, farklı boyutlardan ele alınmaktadır. Bu sebepten dolayı çocukluk kavramının ortak bir tanımını yapmak mümkün değildir (Öktem,2012). Çocukluk döneminin, hangi yaş aralığı olduğu konusunda bir netlik yoktur. Bilim alanlarına göre farklı yaş aralıkları kabul görmektedir. Genellikle doğum başlangıç aşaması olarak kabul edilmekte ama sona erdiği yaş için netlik bulunmamaktadır. Çocukluk çoğunlukla yetişkinliğe geçilmeden önceki bir süreç olarak kabul edilmektedir (Akyüz, 2001).

Tarihi çağlar boyunca çocuk kavramı bütün toplumların ilgi odağı olmuştur. Toplumların çocuk kavramına yaklaşımlarında

¹ Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum.
yunusemre2016.0519@gmail.com

² Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum. dogukan_19@icloud.com

farklılıklar bulunmaktadır. Bu durumu etkileyen faktörler arasında gelişmişlik düzeyi, kültürel normlar ve toplumların ekonomik koşulları örnek gösterilebilir (Elaldı, 2020). Tarihsel süreci incelediğimizde çocuk kavramına, ne Antik Yunan döneminde ne de ortaçağda yer verildiğine rastlanılmamaktadır. Bilim insanı Fransız Philippe Aries'e göre çocukluk dönemi sabit bir biyolojik süreç değildir. Toplumsal bir kategori olmakla birlikte 15. ve 16.yüzyılların öncesinde pek bilinmemektedir. Aries, Ortaçağ toplumunda bu kavrama yer verilmediğini ifade etmektedir. Ama bunun çocukların terki, ihmali, sevilmemesi anlamına gelmediğini özellikle vurgulamaktadır (Tan, 1994).

P. Aries geleneksel toplumlarda çocukluk kavramının beş özelliği olduğunu ifade etmektedir. Bunlar;1.Çocuklar sıklıkla aileden ayrı büyür. 2. Çocuğa karşı aileler ilgisizdir. 3.Çocukluğun yaşanacağı zaman ve mekanlar yetiştikinden ayrı değildir, çocuk büyükleri ile oynar ve uyur, eğitim toplulukla kurulan etkileşimle oluşur. 4.Çocukluk hissiyatı fazla değildir, çocuklarla yetişkinler arasında nitelik yönünden önemli farklılık hissedilmez. 5.Doğum sayısının sınırlanması konusu çok az bilinir (Sayın ve Önal,1990).

Çocukların İnsan Haklarının Tarihçesi

Tüm dünyada yaşanan ve büyük tahribatlara sebebiyet veren savaşlardan sonra “insan hakları” kavramı büyük bir önem kazanmıştır. Hem “kadın hakları” hem de “çocuk hakları” kavramı daha çok önemli hale gelmiştir (Kosif,2020). Ancak tüm tarihi süreçte çocukların korunması her zaman gündemde olmamıştır. İlk toplumlarda ekonomik fayda sağlayıcısı olarak görülen ve ailenin bir malı olarak kabul edilen çocuk, korunması bir tarafa, ağır ekonomik sorumluluklar yüklenerek zorlanmıştır (Akyüz,2000). Toplamların geleceğı çocukların varlığına bağılıdır. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki toplumsal açıdan büyük bir öneme sahip çocukların, sağlıklı bir şekilde atlatacağı çocukluk süreci onları sağlıklı birer yetişkin kılacaktır (Karakaş ve Çevik, 2016).

Çocukluk süreci, hem evrensel bir kavramdır hem de farklı kültürlerde farklı anlamlara gelmektedir. Toplumların varlığını devam ettirebilmesi için çocuklarının olması, onları yetiştirmesi ve bütün toplumlarında çocukları korumaya yönelik gelişmiş sistemlerinin olmasına bağlıdır (Fass, 2003). Çocuk hakları, doğumundan itibaren çocukların sahip oldukları haklar şeklinde tanımlanmaktadır. Çocuk kavramının tarihçesine baktığımızda, çocuk kavramının kabul görmesi son birkaç yüzyılı kapsadığından çocuk haklarının gündeme gelmesi de çok eski bir zamana gitmemektedir (Akbulut ve Günaydın,2020).

İlkel toplumlarda kabileler birlik halinde yaşamlarını idame ettirmişlerdir. Aynı soya sahip bireylerin oluşturduğu birlikler, tüm üyeler tarafından ortak bir meta olarak kabul görmüştür. Bu nedenle aynı çatı altında bulunan çocuğunda sorumluluğu birliğin üyelerinin gözetiminde olduğu kabul edilmiştir (Canan, 2002). Ulus devletlerinin kurulmasıyla çocuk üzerinde ki tek söz sahibi aile olmaktan çıkmış ve ailenin çocuk üzerindeki gücü zayıflamaya başlamıştır. Ve çocuğun aidiyeti, sorumluluğu ve çocuğun korunması devletlere ait kurumlar tarafından sağlanmaya başlanmıştır (Akyüz,2001).

Eski Yunan toplumuna bakacak olursak, çocukların korunması devlet tarafından sağlanmaktadır. Ama çocuğun velayeti babanın gözetiminde olmuştur(Canan,2002). Eski toplumlardan olan Spartalılar da çocuğun, devlete ait olduğu kabul görmüştür. Askeri bir devlet yapısına sahip olmasından dolayı çocuklar asker olarak devletin hizmetine alınmışlardır. Roma toplumuna baktığımızda ise devlet yapılanması gelişmiş olmasına rağmen çocuğun hakları, ilkel toplumların ki ile benzerlik göstermektedir. Roma toplum yapısında baba çocuk üzerinde sınırsız haklara sahiptir. Baba devletin müdahalesi olmadan çocuğu tıpkı bir eşya ve mal gibi satma, isterse terk etme hatta öldürme hakkına sahiptir.Daha sonrasında İmparator Valentinianus'a kadar bu süreç devam etmiştir.İlerleyen zamanda babanın sahip olduğu haklara kısıtlayıcı cezalar getirilmiş ve çocuğun çoğu hakkı devlet kontrolüne

geçmiştir(Canan,2002). Germen toplumuna geldiğimizde ise çocuk soy topluluğunun üyesi kabul edilene kadar ev hâkimiyetinde bulunmuş; Roma toplumundaki gibi ailenin gözetiminde ve sınırsız hâkimiyetinde olmuştur. Ve bu sebeple değersiz bir eşya gibi görülmüş ve soy topluluğuna kabul edilene kadar aile her türlü hakka sahip olmuştur. Hıristiyanlığın kabul edilmesiyle birlikte soya kabulün doğum ile başladığı kabul edilmiştir (Canan,2002).

İslam hukukuna baktığımızda ise çocukla ilişkili bakım ve gözetim usulleri açıklanmıştır. Baba çocuğun bakımından, beslenmesinden, barınmasından, eğitiminden ve gerekli tüm masraflarından sorumludur. Baba aczi yet içinde bulunursa bu durumda annenin mahrem hısımları tarafından çocuğun ihtiyaçları karşılanacaktır. Bu da mümkün olmazsa devlet tarafından giderilmesi hukuk tarafından düzenlenmiştir. Diğer toplumların ve medeniyetlerin tersine çocuğa değer verilmiştir. Ve İslam hukukunda bir eşya gibi görülmemiş, çocukların korunması için birçok kararlar alınmış bununla beraber çocukların korunma ihtiyaçları için vakıflar ve dernekler kurulmuştur (Akyüz, 2001).

Çocuk Haklarının Uluslararası Hukukta Korunması

Tüm toplumlarda çocuklara ve çocukların haklarına büyük önem verilmektedir.Bu nedenle birçok uluslararası sözleşme ve düzenlemeler yapılmıştır.Ve “Çocuk Hakları Sözleşmesi” bu düzenlemeler arasında en önemlisidir.Tüm Dünya’da her çocuğun doğumu ile birlikte elde ettiği evrensel haklar bulunmaktadır.Bu haklar yaşama hakkı, barınma hakkı, eğitim hakkı , sağlık hakkı ve korunma hakkı gibi önemli konuları kapsamaktadır.Bu haklar 1989 yılında Çocuk Hakları Sözleşmesi ile korunma altına alınmıştır. Ve Türkiye bu sözleşmeyi 1994 yılında kabul etmiştir (Güngör ve Erdurak, 2016; Taşdemir Afşar, 2019). Bu sözleşmedeki ilk madde, 0- 18 yaş arasındaki tüm bireylerin “çocuk” olarak kabul edilmesidir. Ve sözleşmede yer alan haklara “’doğuştan” sahip oldukları şeklinde kabul edilmiştir (Ahioğlu ve Koç, 2009)

Çocuk Hakları Sözleşmesi ile birlikte çocukların sahip oldukları haklara da standart düzenlemeler getirilmiştir. Çocuk hakları sözleşmesinde yer alan ilkeler ise şunlardır: her türlü ayrımcılığın önlenmesi, eşitlik sisteminin olması, adaletin sağlanması, çocukların yüksek yararının göz önünde tutulması, çocuklara karşı sevgi ve hoşgörüyle yaklaşılması, çocuğun kendisini ilgilendiren süreçlere aktif katılımı ve çocuğun görüşlerinin önemsenmesi gibi durumları kapsamaktadır. Çocuğun güvenlik, yaşam, yaşamını devam ettirme ve yaşamını geliştirme hakkı bu haklar arasındaki en temel olanlarıdır. Farklı şekilde ifade edecek olursak, tüm bu haklar sağlanarak çocukların yaşam standartları sağlanmış olacaktır (Cılga, 2001).

Çocuk Hakları Sözleşmesi ile aile ve çocuk arasındaki durumlar, ebeveynlerin çocuklarına karşı yerine getirmesi gerekli sorumluluklar, çocukların ebeveynlerine karşı hakları açıklamıştır. Ve devletinde bu hakların devamı için yapması gerekli sorumlulukları net bir şekilde belirtilmiştir. Bu sözleşmede ayrıca çocuk ticareti, çocuk fuhuşçuluğu, çocuklar kullanılarak yapılan pornografi ticareti ve çocukların dahil edildiği silahlı çatışmalar ile ilgili ek protokoller hazırlanmıştır. Ve Çocuk Hakları Sözleşmesi ile çocukların hakları geniş açıdan ele alınmıştır (TBMM, 2002; TBMM, 2004).

Sözleşmeyi inceleyecek olursak üç kısımdan, 54 madde ve bir önsözden oluştuğu görülmektedir (BMÇHS, 1995) . Çocuk hakları sözleşmesi içeriğindeki tüm maddeleriyle bir bütünlük sağlamaktadır. Sözleşmenin tüm maddeleri birbiri ile bağlantı içerisindedir. Bu sözleşmede hiçbir hak diğerinden daha değersiz ve önemsiz değil aksine her bir maddenin büyük öneme sahip olduğu görülmektedir. Aynı zamanda sözleşmenin ana ilkeleri diğer maddeler içinde rehber olmaktadır (Akyol, 2011).

Önsözünde çocukların haklarını geliştirmek için hazırlanan bildiri ve sözleşmelere değinilmiştir. 1924 tarihinde kabul edilen “Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi”, 20 Kasım 1959 tarihli Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Kurulunda kabul gören “Çocuk Hakları

Bildirisi”, “İnsan Hakları Bildirgesi”, “Medeni ve Sosyal Haklar Sözleşmesi” ve “Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme”lere de yer verilmiştir. Ayrıca çocuk hakları konusunda doğum öncesi dönemin de önemine vurgu yapılmıştır. Bununla birlikte çocukların koruyucu aile yanında yaşaması ve evlat edinilmesiyle ilgili uluslararası bildirilere de yer verilmiştir (Akyüz, 2018).

Sözleşme ilk olarak kamusal alanda ve özel alanda ayrımcılığı yasaklamaktadır (BMÇHS,1995). Bütün çocukların ve anne-babalarının veyahut vasilerinin ırk, dil, renk, etnik köken, siyasi düşünce gibi nedenlerle ayrıma maruz kalmaması ve ayrımcılıktan korunması gözetilmekte olup cezayı yükümlülükler getirmektedir. Bu yasak ile çocukların tüm haklardan faydalanması hedeflenmektedir (Özdemir ve Ruhi, 2016).

Sözleşmede yerine getirilmesi gerekli yükümlülüklerin, sözleşmeyi kabul eden devletler tarafından sağlanıp sağlanmadığının ya da ne düzeyde sağlandığının belirlemesi için Çocuk Hakları Komitesi kurulmuştur. Sözleşmeyi diğer sözleşmelerden ayıran en önemli nokta denetim mekanizmasının olmasıdır. Sözleşmeye taraf devletler periyodik raporlar hazırlayarak ne aşamada olduklarını bildirirler. Başlangıçta ilk rapor sözleşmenin yürürlük tarihi itibarı ile iki yıldır. Sonrasındaki raporlar her beş yılda bir sunulmaktadır (Kösesoy,2019).

Çocuğun İnsan Hakkı İhlalleri

Tüm bu gelişmelere rağmen her çocuğun ideal bir düzende hayatını devam ettirdiğini söylemek mümkün olamamaktadır. Dünya üzerinde halen çoğu çocuk, temel insan haklarından mahrum kalmaktadır. Çocuklar fiziksel şiddetten cinsel şiddete kadar her türlü şiddeti yaşamakta olup, sömürü görmekte, eğitim hakkından mahrum kalmakta ve çeşitli sebeplerle kaçırılmaktadır (UMHD, 2020).

Üzerinde önemle durulması gerekli bir konuda çocuk istismarı ve ihmalidir. İstismar ve ihmal olaylarında tüm dünyaya paralel olarak ülkemizde de ciddi bir artış yaşanmaktadır. Çocuk istismarı, ciddi yaralanmalara, sakatlıklara ve hatta ölümlere sebep olmaktadır. Ve tıbbi açıdan , hukuki açıdan, sosyal açıdan önem arz eden ciddi bir halk sağlığı sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır (Kara ve ark., 2004; Turhan ve ark., 2006).

Çocuk İstismar ve Çocuk İhmali

Çocuk İstismarı Çeşitleri

Çocuk istismarı birçok şekilde olabilir. Genel olarak; fiziksel şiddet, cinsel şiddet, psikolojik ve ekonomik şiddet ile fiziksel istismardan oluşmakta olup, Sarsılmış Bebek Sendromu ve Proxy Munchausen Sendromunu da içermektedir. Aynı zamanda enstest ilişkide bir cinsel istismar biçimi olarak kabul edilir.

Fiziksel İstismar

Fiziksel istismarı şu şekilde tanımlayabiliriz 18 yaşını doldurmamış bir çocuğun bakım ve gelişiminden sorumlu ebeveyn veya kişinin çocuğa fiziksel olarak zarar vermesi veya sağlığını etkileyecek şekilde zarar vermesidir. Fiziksel istismar, çocuğa elleri veya nesneleri ile vurmak, yakmak, bıçaklamak, sarsmak, ısırarak olarak tanımlanabilir (Kaplan ve ark., 1999). Çocuk istismarının çoğunlukla karşılaşılan şeklidir. Pek çok çocuk her gün ailelerinden veya çevrelerinden fiziksel şiddet görüyor. Bu, bazı ailelerin günlük yaşamlarında norm haline geldi. Toplumda çocukları disipline etmek için en çok uygulanan şiddet türüdür. Sık karşılaşılan şiddet türü olan fiziksel şiddet insi dansı Amerika birleşik devletlerinde 5 ila 20/1000'dir (Artur, 1197). 10 yıllık şiddet oranlarını değerlendiren bir çalışmada, 1980-1986'da fiziksel şiddet için oran 1000'de 3-4 iken, oran 1993'te 1000'de 5,7'ye yükseldi (Kaplan ve ark.,1999).

Ülkemizde ise istismar üzerine yapılan bir araştırma da, çocukların büyük çoğunluğunun %65,72'sinin ebeveynlerinin

çocuklarına fiziksel istismar uyguladığı saptanmıştır (Aral, 1997). Fiziksel istismar bir şiddet biçimi olarak kabul edilirken, dayak bir disiplin ve ebeveynlik biçimi olarak görülüyor. Sonuç olarak, fiziksel istismar vakaları çocuklar arasında daha yaygındır. Fiziksel şiddet, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1000 kişide 5 ila 20 kişide meydana gelen en yaygın şiddet biçimidir (Arthur, 1997). Fiziksel istismar vakalarında cinsiyet farklılıklarının önemsiz olduğu söylendi. Kızların ergenlik döneminde istismara en açık oldukları zaman dilimi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca evsiz çocukların büyük çoğunluğu aileleri tarafından evlerinden atılmakta ve istismara maruz kalmaktadırlar. Raporlara göre çocukların %63'ü anneleri, %45'i babaları tarafından istismar edilmektedir (Powers ve ark., 1990). Fiziksel şiddetin sıklığını inceleyen bir araştırma da, küresel yaygınlığı %22,6 olarak belirlenmiştir (Stoltenborg ve ark., 2015). Ege Üniversitesi'nin Çocuk Esirgeme Birimi tarafından yapılan bir araştırmada, istismar tespit edilen 89 çocuktan 22'sinin fiziksel istismara uğradığı saptanmıştır. Yaşanan şiddetin büyük ölçüde babadan kaynaklandığı görülmüştür. Ayrıca fiziksel şiddetin biçimleri incelendiğinde vakaların %95'inde tokat, %17,9'unda araçsız şiddet cezası verildiği saptanmıştır (Koç ve ark., 2012).

Çocuğa yönelik şiddeti normalleştirmek ve disiplin aracı olarak kullanmak çoğu aile için önemli bir sorundur. Bu ailelerdeki çocukların sıklıkla fiziksel ve psikolojik istismara maruz kaldığı belirlenmiştir. Sonuç olarak, çocuğun karşılaştığı şiddete bağlı olarak psikolojik ve fiziksel gelişimi ciddi şekilde tehlikeye girmektedir.

Sarsılmış Bebek Sendromu

Sarsılmış bebek sendromu, bebek şiddetli bir şekilde sarsıldığında ciddi sağlık sorunlarına yol açabilen bir durumdur. Bu duruma örnek verecek olursak kafa içi kanama, travmatik beyin hasarı ve göz dibi kanaması gösterilebilir. Bebekler şiddetle sarsıldığında bile yaşamı tehdit eden durumlar oluşabilmektedir (Şahin ve Taşar, 2012). Bu sendrom daha çok iki yaş altındaki

bebeklerde ortaya çıkmakta ve ölüme kadar varan ciddi sonuçlara yol açabilmektedir (Kara ve ark., 2004).

Munchausen By Proxy Sendromu

1977'de ve Meadow tarafından öne sürülen Munchausen by Proxy sendromu; bir çocuğun hasta olduğunu düşünen ebeveynler veya bakıcıların onu sıklıkla doktora götürmesidir. Çocuğun hastalığına yönelik tıbbi girişimler ve bu tedavilere bağlı olarak çocuk yaralanabilmektedir (Kara ve ark., 2004). 1965 ile 2017 yıllarını kapsayan dünyanın çoğu ülkesinden bildirilen vaka bildirimlerinde Munchausen hastalığının vekil teşhisi olan vakaların sistematik bir incelemesidir. İstismar uygulayan büyük bir kısmının (% 95,6) kurbanların annesi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda istismarcıların %23,5'inin doğum komplikasyonları yaşadığı ve istismarcıların %30'unun çocukken istismara uğradığını bildirmektedir (Yates ve Bass, 2017). 2001 ile 2013 yıllarını kapsayan ve Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne başvuran hastaların değerlendirilmesine göre Munchausen olarak tanımlanan 15 hastanın %73'ü kadın, %60'ı ise bir yaştan altındaki hastalardan oluşmaktadır (Öznur, 2014). Bu sendroma bağlı çocuklar ciddi şekilde yaralanmıştır. Bu durumlarda çocuğu korumak için anne babanın değerlendirmesi ve tedavisi gerekmektedir.

Cinsel İstismar

Cinsel istismar, 18 yaştan altındaki bir çocuğa uygun cinsel performans sağlamak amacıyla bir çocuk ile bir yetişkin arasındaki cinsel ilişkidir (Green, 1993). Henüz psikososyal açıdan gelişimi devam eden çocukların cinsel uyarıcı olarak yetişkinler tarafından kullanılması da cinsel istismar olarak tanımlanmaktadır (Turla, 2002). Dünyada üzerindeki çocuklar ve kadınlar, cinsel istismara karşı en savunmasız olan gruptur. Çocukların kırılganlıklarını istismar eden ve onlara cinsel istismarda bulunanların yarattığı travma ciddi sonuçları vardır.. Cinsel istismar, yaş, sosyoekonomik düzey ve coğrafi konum ne olursa olsun her toplumda meydana

gelmektedir. Çocuk istismarı, gelir düzeyi yüksek ülkelerde bile ciddi bir halk sağlığı sorunu olarak gündeme gelmektedir. Kızların %5 ila %10'u ve erkeklerin %5'i çocukluk döneminde cinsel istismara uğramıştır (Gilbert ve ark., 2009).

2017'de Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan bir araştırmanın sonucunda, dünya üzerinde 15 ile 19 yaş arası neredeyse 15 milyon kız çocuğu hayatlarının bir döneminde cinsel ilişkiye zorlandığı bildirilmektedir. Aynı zamanda dünyanın çoğu ülkesinde cinsel ilişkiye zorlanan kızların neredeyse tamamı (%90), olayı gerçekleştirenin tanıdıkları biri olduğunu bildirmektedirler. Ergen ve erkeksi çocuklarda görülen cinsel istismar vakalarında en yaygın failin arkadaşları ve partnerleri olduğu saptanmıştır (UNICEF, 2017).

Türkiye İstatistik Kurumu tespitine göre 2014'te 11. 095 çocuk, 2015'te 12. 689 çocuk, 2016'da 16. 877 çocuk ve 2017 'de 18. 623 çocuk cinsel istismar karşı karşıya kalmıştır. Tespit edilen rakamlar dikkate alındığında çocukların maruz kaldığı cinsel istismar vakaları ülkemizde sabit bir hızla artmaktadır. Araştırmalar sonucunda kızlar erkeklere göre daha çok cinsel istismara uğramaktadır. Malatya Çocuk İzlem Merkezi'nde yapılan bir çalışmada 2015 ile 2019 yıllarını kapsayan başvuru dosyaları incelenmiştir. Bu çalışma sonucunda yıllara göre bakıldığında; 2015 'te 8, 2016'da 8, 2017'de 85, 2018'de 171 ve 2019' da 202 vaka olduğu kayıtlara geçmiştir. Bu veriler, yıllar içindeki artışın ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak burada resmi belgelere yansıtılmayan davaların olduğu dikkate alınmalıdır.

Aynı zamanda araştırma sonucuna göre istismar uygulayanların çoğunun (%42,2) sosyal çevresinde ki kişilerden oluştuğu dikkat çekmektedir. Ensest vakaların aile içindeki oranı %15,7 olarak bildirilmiştir (Aksüt, 2020). Yüksek öğrenim öğrencilerinin istismar mağduriyetinin incelendiği çalışmada, öğrencilerin %41,6' sı çocukluklarında ez az bir kere istismara uğradıklarını belirtmiştir. Çocuklukta istismar yaşayan öğrencilerin %56,3' ü kadın ve %43,7' si ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Bununla birlikte mağduriyet yaşayanların taciz olayını yargı birimlerine bildirme durumu %4,6 olarak tespit edilmiştir. Çocuklukta yaşanan cinsel istismarın çoğunlukla bireysel nedenlerle bildirilmediği göze çarpmaktadır. Ve sonrasında ise sosyal ve ailevi nedenlerle bildirildiği belirlenmiştir (Şahin, 2020). Bu istismar vakalarını gün yüzüne çıkarmak çoğunlukla zordur.

Cinsel durumlar kültürümüzde utanç verici olarak tanımlamakta olup çocukların bunu söylemesine engel olmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar sadece kurumların kayıt altına aldığı vakalardan oluşmaktadır. İstismar vakalarının çoğu bireysel sorunlar , ailevi sorunlar ile sosyal sorunlar nedeniyle gerekli makamlara bildirilmemektedir.

Aile İçi Cinsel İstismar: Ensest

Ensest aile içindeki cinsel istismar olarak tanımlanabilir. Ensest ilişki, kan bağı olan iki kişi arasında gerçekleşir. Aile içi kan bağı olan kişilerin evliliği yasal değildir. Ensest ilişki; toplumumuzda kabul edilebilir bir durum değildir. Bu ilişkiyi açıklamak ve gün yüzüne çıkarmak zordur. Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Birimi'ne yönlendirilen ensest vakaları ile çalışma yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda vakaların neredeyse yarısının (%44,8) 12 ile 15 yaşlarında olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda sanıkların, vakaların %50's inde çocuğun öz babasının, % 12,9 unda öz kardeşinin, %9,5' inde üvey babasının, %7,8' inde amcasının uyguladığı tespit edilmiştir. Babanın uyguladığı istismara maruz kalan vakaların, % 62,5' inde psikiyatrik bulguların olduğu ifade edilmiştir (Karameşe, 2018).

Duygusal İstismar

Günlük hayatta çok sık karşılaşılan duygusal istismar, çocuğun kendi çevresindeki yetişkinlerin uyguladığı ,kişiliğini zedeleyen, duygusal gelişimine engel oluşturan hareket ya da gösterilmeyen eylemlerdir (Şahiner ve ark.,2001). Uluslararası platform da 1983 yılında organize edilen toplantı da duygusal

istismar tanımı genel olarak açıklanmıştır. Duygusal istismarın, çocuklarda ve gençlerde psikolojik açıdan zararlı olduğu belirlenmiştir. Sosyal ve bilimsel standartlara göre yapılmış ve gerekli olup da ihmal edilmiş davranışlardır. Yaş, bilgi, konum gibi özellikleriyle çocuk veya gencin üzerinde gücü olan kişiler tarafından gerçekleştirilen bu tür davranışlar, çocuğun bilişsel, duygusal veya fiziksel gelişimine anında zarar verme potansiyeline sahip durumlardır (Gabriano ve Gabriano, 1986).

Çocuklar duygusal açıdan istismara maruz kaldığında, kişilikleri ve gelişimleri zarar görmektedir. Yaşanan olumsuz durumlar daha fazla psikiyatrik sorunlara yol açmaktadır. Duygusal gelişimi sekteye uğratan eylemler, gelişim döneminde bir çok olumsuzlara neden olmaktadır.Çocuğun aşağılanması, aşağılayıcı kelimeler kullanılması, ilgisizlik, çocuğu görmezden gelmek duygusal istismara örnek verilebilir (Krug ve ark., 2002).

UNICEF'in 2010 yılında ülkemizde kız çocuklarında yaptığı araştırmanın raporunda, 7 ile 14 yaş arası çocukların sıklıkla arkadaşlarından, öğretmenlerinden ve ebeveynlerinden tarafından istismara maruz kaldıkları belirtilmektedir. Erkeklerde ise hem arkadaşları, hem öğretmenleri ve hem de babaları tarafından duygusal istismara maruz bırakılmaktadır. Hakarete uğrama, alay edilme, lakap takılması, tehdit görme, baskıya maruz kalma, bağırma, aşağılama ve diğer çocuklar ile kıyaslama en sık görülen istismar türleri arasında gösterilmektedir (UNICEF, 2010).

Ekonomik İstismar

Çocukların fizyolojik açıdan, psikolojik açıdan ve duygusal açıdan gelişimlerini etkileyen ve çocukların haklarında ihlale sebep olacak işlerde, karşılığında ücret olmadan veyahut az bir ücret karşılığında çalıştırılması olarak tanımlanmaktadır.

Çocuğun fiziksel gücünün üzerindeki işlerde çalıştırılması, onun bir çok yönden gelişimine zarar vermektedir. Sokakta yaşayan çocuklar ve geliri olmayan ailede yaşayan çocuklar ekonomik

istismar açısından yüksek risk altındadır (Aydın, 2019).Ekonomik istismarla karşı karşıya kalınmasının başlıca nedenleri arasında; gelir düzeyi düşüklüğü , ülkeler arası göçe maruz kalma, iş bulamama ve eğitimden mahrum kalmadır. Ekonomik istismar yaşayan çocuklar sokakta çalışırken tehlikelerle yüz yüze gelmektedir. Bu çocuklar kaçırılma riski , şiddete uğrama , fiziksel istismar ile cinsel istismara uğrayabilmektedirler.Bu durumlar göz önüne alındığında, ekonomik istismar çocuklarda büyük tahribatlara neden olmaktadır. Ve bu durumu önleyebilmek için çocukları ekonomik sömürüden koruması gereklidir.

Çocuk İhmalı

Ebeveynlerin ya da bakıcılarının çocukların temel ihtiyaçları olan eğitime devam etme, sağlıktan yararlanma, barınma olanağı, beslenme ihtiyacı ve güvenli bir ortam sağlanmasının karşılanmamasına ihmal denir (WHO, 1999).

Çocukların ebeveynlerinin temel ihtiyaçlarını karşılamayarak çocuğu ihmal etmesi çocuk ihmaline örnek verilebilir. İhmal, çocuğu her yönden olumsuz etkileyen önemli bir sorundur. İhmal, fiziksel ihmal ve duygusal ihmal olarak iki başlık altında sınıflandırılmaktadır.

Fiziksel İhmal

Anne babanın çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılayamaması veya bu ihtiyaçlardan mahrum etmesine fiziksel ihmal denilmektedir (Kepenççi, 2001).

Duygusal İhmal

Çocukların anne ve babasından ihtiyacı olan ilgi, sevgi, şefkat ve korumayı görememesi duygusal ihmale işaret eder. Ebeveynleri tarafından yaralanma, zehirlenme, sık hastalanma ve hastalıkları ihmal etme gibi nedenlerle ihmale maruz kalan çocuklarda tedavi olamamaya bağlı sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Yapılan araştırmaların neticesinde bir yılda meydana gelen çocuk ölümlerinin yarısının (%50'si) çocuk ihmalinden kaynaklandığı bildirilmektedir (Dubowitz ve ark., 2000). İhmal ile istismar olaylarının yaşanmasında pek çok faktör etkilidir. Sıklıkla aile ve toplum kaynaklıdır. İhmal ve istismarın nedenlerini belirlemek ve değerlendirmek önemlidir.

SONUÇ

Çocuklar dünya üzerindeki nüfusun büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Yaşam döngüsünde çocukluk diye adlandırılan süreçten geçmektedirler. Sonrasında ise toplumda yetişkin bir birey statüsünde yer almaktadırlar. Ancak bu süreç zannedildiği kadar kolay değildir. Bununla beraber çoğu çocuk bu süreçte aynı şartlarda bulunmamaktadır. Çocukluk döneminin zor bir süreci içermesi eski tarihlere kadar dayanmaktadır. Çocukluk evresi pek çok dönemde karanlık bir aşama olarak kalmıştır. Bunun nedenini anlamak için araştırma yaptığımızda çocuğun tanımında ve anlamında toplumlar arasında farklılıkların bulunmasıdır. Bu farklılıklar bir yana ilk çağlarda ve çoğu toplumda çocukluk kavramının varlığı bile şüphe içerisindedir.

Toplumların ekonomik yapı , siyasi yapı ve sosyal yapısında meydana gelen değişimlere paralel olarak çocuk algısında da değişimler yaşanmıştır.

Rönesans ve Aydınlanma ile meydana gelen köklü değişikliklerle yeni bir insan imajı oluşmuştur. Çocuğa dair artan olumlu düşüncelerle birlikte, çocukluk sürecinin önemli olduğuna dair olan inançta artmıştır.

Çocukluk kavramı modern çağın getirileri içinde sınırlı olarak kalmamıştır. İnsan hakları ile birlikte ortaya konulan çocuk hakları modern çağın diğer bir önemli kazanımıdır. Bu kazanımları elde etmek uzun süreli mücadelelerin sonucudur. Uluslararası sözleşmelerle elde edilen insan hakları kavramı, her bireyin doğuştan sahip olduğu, devredilemeyen, vazgeçilemeyen haklar

olarak ifade edilmektedir. Bu haklara aynı zamanda çocuklarında sahip olması gereken haklardır.

Çocukların karşılaştığı ihmal, istismar ve sömürü eylemleri günümüzde ciddi boyutlara ulaşmıştır. Ayrıca ortaya konulan istatistiksel veriler konunun ne boyutta olduğunu açıkça göstermektedir. Küresel boyutta bir sorun olan ihmal ve istismar olaylarının aynı zamanda sosyolojik yönü de bulunmaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesi ve diğer sözleşmelerde dahil olmak üzere devletlerin çocukların ihmalini ve istismarını önleme ve koruma yükümlülüğü bulunmaktadır.

Bu durum hem Çocuk Hakları Sözleşme'sinde hem de ek protokollerde açıkça vurgulanmıştır. Sözleşmeler aynı zamanda taraf devletlere kılavuzluk sağlamaktadır. Buradan hareketle diyebiliriz ki çocuklara karşı ihmal ve istismarı önlemede uluslararası düzeyde standart sağlayan sözleşmelerin önemi tartışılmazdır.

KAYNAKÇA

Akbulut, Ö. F.,& Günaydın, H. (2020). Çocuğa yönelik şiddetin çocuk hakları sözleşmesi bağlamında incelenmesi. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 29-40.

Akyol, S. (2011). “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Çerçevesinde Çocuğun Görüşlerine Saygı İlkesi”, I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı, İstanbul .s. 185

Akyüz, E. (2001). “Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı”, Milli Eğitim Dergisi, Temmuz Ağustos Eylül. Ankara, s. 151.

Akyüz, E. (2018). Çocuk Hukuku Çocukların Hakları ve Korunması, 6. Baskı, Ankara, s. 47

Akyüz, E. (2000). Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması, No:3395, Ankara.s.42.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1995). 27.01.1995 tarihli ve 22184 sayılı Resmi Gazete s.3 .

Canan, İ. (2002).Allah’ın Çocuklara Bahşettiği Haklar, İstanbul ,s. 2.

Cılga, İ. (2001). Demokrasi insan hakları kültürü ve çocuk hakları. Milli Eğitim Dergisi, 151.

Çetinkaya, N. (1997). Türk Hukuk Sisteminde Çocuğun Korunması”, İnsan Hakları, Kış, 77-82.

Elaldı, H. (2020). “Çocukluk Kavramı ve Tarihsel Gelişimi”, https://www.tavsiyeeidiyorum.com/makale_6719.htm (25.01.2020).

Fass, P. S.,(2003).ChildrenandGlobalization, Journal of SocialHistory, 36 (4), 963- 977 (Çev.) N. Ahioglu, 2004, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilim. Fak. Dergisi, 37 (1).

Güngör, F. ve Erdurak, Y. (2016). Çocuk hakları ve uygulama stratejileri bağlamında sokakta çalıştırılan çocuklar. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 1–35.

<https://sozluk.gov.tr/> (01.09.2021).

Kara, B.; Biçer, Ü. ve Gökalp, A. S. (2004). Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. 47:140-51.

Karakaş, B. ve Çevik, Ö. C. (2016). Çocuk Refahı: Çocuk Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 887-906.

Kosif, S. (2020). “An Analysis of Policies Towards Young Children Through a Child Rights Perspective: The Case of Turkey”, Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu ve Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 1.

Kösesoy, E. (2019). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunma Hakkı, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Öktem, Duygu . (2012). “Türkiye’deki Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi ve Yaş Ayrımcılığına İlişkin Paradigmanın İncelenmesi”, Türkiye’de Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi, İHOP, Ankara, Mart, s. 5.

Özdemir, H. ve Ruhi, A. C. (2016). Çocuk Hukuku ve Çocuk Hakları, 1.Baskı, İstanbul.s. 15.

Sağlam, M. ve Aral, N. (2016).“Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları”, Çocuk ve Medeniyet Dergisi, Aralık,s. 44.

Tan, M. (1994).”Çocukluk: Dün ve Bugün, Toplumsal Tarihte Çocuk”, Yay. Haz. B. Onur, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Taşdemir Afşar, S. (2019). Kadına yönelik şiddetin unutulmuş özneleri: Sığınmaevinde kalan çocuklar. *Journal of EconomyCultureandSociety*, 59, 185–211.

TBMM (2002). Çocuk haklarına dair sözleşmeye ek çocuk satışı, çocuk fahişeliği ve çocuk pornografisi ile ilgili ihtiyari protokolün onaylanmasının uygun bulunduğu hakkında kanun. 31.05.2020 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4755.html?ref=Klasistanbul.C> om adresinden alındı.

TBMM (2004). Çocuk haklarına dair sözleşmeye ek çocukların silahlı çatışmalara dahil olmaları konusundaki ihtiyari protokolün beyanlar yapılmak suretiyle onaylanması hakkında karar. 31.05.2020 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/25406.pdf> adresinden alındı.

Tiryakioğlu, B. (1991). Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Bilim Serisi 7, Ankara, s. 1.

Turhan, E.; Sangün, Ö. ve İnandı T. (2006). Birinci basamakta çocuk istismarı ve önlenmesi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*. 15:153-7.

Uluslararası Mülteci Hakları Derneği, İnsani Yardım Vakfı, “Dünyada ve Türkiye’de Çocuk Hakları”, Kasım 2020, s.2 <https://www.umhd.org.tr/wpcontent/uploads/2020/12/C%CC%A7ocuk-Haklari-Raporu-1.pdf> (05.01.2022)

Ahioğlu, N. & Koç, İ. (2009). “Çocukların Eğitim Hakkı ve Sokak Çocukları”, Sokak Çocuklarının İhmali ve İstismarı (Ed.) Özkan Yıldız, Gaziantep Üniversitesi Yayını.

Şahiner, Ü. M.; Yurdakök, K.; Kavak, U. S. ve Çetin, İ. (2001). Tıbbi açıdan çocuk istismarı. *Katkı Pediatri Dergisi*, 22, 276-285.

Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali: psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 82-86.

Tıraşçı, Y. ve Gören, S. (2007). Çocuk istismarı ve ihmali. Dicle Tıp Dergisi, 34(1), 70-74.

Turla, A. (2002). Çocuk istismarı ve ihmali olgularında tıbbi yaklaşım. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Dergisi, 19(4), 291-300.

Türkiye İstatistik Kurumu (2020). Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2015-2019. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Güvenlik-BirimineGelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2015-2019-33632>

UNICEF (2010). Türkiye’de çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırması özet raporu. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/turkey/raporlar/türkiyede-çocuk-istismari-ve-aile-içişiddet-araştırmasi-özet-raporu-2010>

UNICEF (2017). Tanıdık bir yüz: Çocukların ve ergenlerin yaşamında şiddet.

Erişim adresi: <https://unicefturk.org/yazi/siddet> Ünal, F. (2008). Ailede çocuk istismarı ve ihmali. TSA Dergisi, 1, 9-18.

World HealthOrganization (1999). Report of theConsultation Child AbusePrevention. Erişim adresi: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/65900>

World HealthOrganization. (2020). Child Maltreatment. Erişim adresi: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>.

Yates, G. ve Bass, C. (2017). Theperpetrators of medicalchildabuse (Munchausensyndromeproxy) a systematicreview of 796 cases. Child abuse&neglect, 72, 45-53.

Yiğit, R. (2005). Çocukların cinsel istismarı ve enest. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 8(3), 90-100

Bölüm 14

TÜRKİYE’DE ÇOCUK POLİTİKASI

Rasim BABAHAÑOĞLU¹

Fatma PENEZ PÜTÜN²

GİRİŞ

Milletlerin, hayatta kalabilmeleri neslin devamına ve korunmasına bağlıdır. Bu gerçek geçmişten günümüze önemini kaybetmemiş, bu özeni gösteren topluluklar varlıklarını sürdürebilmiştir. Geleceğin teminatı olan çocuklar için gereken hassasiyeti gösteren toplumlar, geleceğe de güvenle bakabilirler.

Bu makalenin konusu ülkemizdeki çocuk politikası olmakla birlikte sadece bu konu üzerinde durulmamış; tarihsel süreçte bilindiği kadarıyla dünyada bu meselenin ele alınma ve uygulama biçiminden başlayarak konunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Öncelikle “çocuk, çocukluk” kavramından sosyolojik, psikolojik ve hukuksal olarak ne anlaşıldığı üzerinde durulmuş, ardından yazılı kaynaklardan hareketle İlkçağ’da, Eski Yunan’da, Roma’da, bütün Dinsel Sistemlerde (Musevilik, Davudilik Hristiyanlık, İslamiyet vs.), Ortaçağ Avrupa’sında,

¹ Hitit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Çorum. rasimbabahanoglu49@hotmail.com

² Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum. ftmnpnzptn@gmail.com

Ortaçağ Sonrası Dönemde, Aydınlanma Dönemi, Sanayi ve Fransız Devrimleri'nde çocuk, 19. yy.da çocuk ve nihayet 20. yy.da çocuk ve kurumsal çalışmalar, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Osmanlı Devleti'nde ve günümüz Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde çocuk politikası ele alınmaya çalışılmış, dünyadaki gelişmeler özet olarak verilmiştir.

Ülkemizde bu husustaki çalışmalar ve politikalar ile teorik olarak yer aldığı ve imza attığı sözleşmeler ve kendi iç dinamikleri ile uygulamaya geçirdiği hususlar, tarihsel süreç içerisinde değerlendirilmiştir.

Ülkemizde Çocuk Politikası: Genel Bir Değerlendirme

Ülkemizde çocuk politikasına geçmeden önce “çocuk kavramı, çocuk hakları, korunmaya muhtaç çocuk” ve tarihi süreç içinde çocuk haklarının dünyada ve ülkemizde gelişimini ele almak gereklidir.

“Çocuk” kavramı, küçük yaştaki erkek ve kız, soy bakımından oğul veya kız, evlat, bebeklik ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak; genç erkek....gibi (TDK) sözlükte tanımlanmaktadır.

Sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde geleneğe bağlı topluluklarda çocukluk hızla bitmesi zorunlu bir devre modern toplumlarda ise yetişkinlerden farklı, biyolojik, psikolojik sosyal ihtiyaç ve beklentileri olan bir aşama olduğu düşünülür.” (Işıkcı, & Karatepe, 2016, s.71).

Psikolojik açıdan çocuk gelişimi, 0-2 yaş bebeklik dönemi, 3-6 yaş okul öncesi dönem, 6-12 yaş arası son çocukluk dönemi, 12-18 yaş ergenlik dönemi olarak adlandırılmaktadır (Aydoğmuş vd. 2006).

Hukuksal olarak her hukuk sistemi farklı uygulamalar belirler. Roma ve İslâm hukukunda fiziksel ve cinsel olgunluğa ulaşmakla,

çağdaş hukuk sistemleri ise düşünsel olgunluğa ulaşmakla çocukluk döneminin biteceğini kabul eder (Işıkçı, & Karatepe, 2016, s.71).

“Çocukluk evresi” insan gelişimi açısından üzerinde önemle durulması zorunlu bir evredir (Yolcuoğlu,2009,s.44) Dünyada 17. ve 18. yy.da gerçekleşen aydınlanma dönemi etkisiyle birlikte yasal yollarla devletin çocukları gözetmesi düşüncesi oluşmaya başlar (Postman, 1995).

Çocuk hakları, çocuğun dünyaya gelişle beraber sahip olunan hakların bütünüdür (Akyüz, 2000). Çocuk hakları ile bağlantılı modern hukukta iki ilkeden söz edilebiliriz. Birincisi ebeveynlik, ikincisi de erginlik. Ebeveynlik ilkesi rüş yaşına (on sekiz) gelene kadar erkek ve kız her bireyi çocuk olarak korumaya alır. Erkinlik ilkesinde akıllı olan her varlık, kendi hükmünü verebilmelidir. Anne babalık ilkesini savunanlara göre ise her kişi bağımsızlığı ve yetkinliği, kendi iyiliğine olacak hallerde sınırlandırılabilir (Şirin, 2010).

Korunmaya muhtaç çocuk kavramı, ayırım gözetmeksizin bütün çocukları kapsamaktadır (Akyüz, 1984, 137-152).

Korunmaya muhtaç çocuklar kavramı ülkemizde Sosyal Hizmetler Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu’nda : “Psikolojik, beden ve ahlaki gelişimleri ve şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

1. Ana veya babasız,
2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen,
4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen...” çocuklar şeklinde açıklanır. Kanunda “korunmaya muhtaç çocuk” ifadesi “ihtiyacı” olan şeklinde değiştirilmiştir (Uğur, 2018, s.19).

Tarihsel Süreç:

Tarihsel süreçte çocukluk, çocuk hakları ve çocuk koruma politikaları bu şekilde bir gelişim göstermişken Türkiye’de bu alanda yürütülen çalışmaları Osmanlı’dan günümüze incelemek ve aktarmak daha doğru olacaktır.

Geçmişte ihtiyacı olanlara yardım etme, çocukların gözetimi gibi faaliyetler inancın toplumsal yönünü gösteren müesseselerce yapılmıştır (İnan, 1968, s.7). Osmanlı’da vakıflar hayatın bir çok alanında yardım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde görev almışlardır (Ünal, 2012, s.7). Osmanlı Devleti’nde çocuklara sahip çıkılması ve gözetiminde vakıfların rolü büyüktü. Vakıfların maddi imkanlarıyla yoksullara yiyecek dağıtır, çocuklar için okullar açar, öksüz ve yetimleri giydiren, fakir kızlara çeyizlerini hazırlar, çalışabilecek olanlara iş bulurdu (Çağlar, 1973, s.67).

Meslek örgütleri olan loncalarda çocuklara ustalık öğretilmiş fakir ve kimsesiz çocuklar muhafaza ve gözetim için zenginlerce büyütülmüş, böylece çocukların yararlı bireyler olasına çalışılmıştır. (Özby vd. 2013,s.14).

II. Mahmut’un Islahat Fermanı’nıyla ilköğretimi mecburi tutmuştur. Bu mecburiyet İstanbul dışında da uygulanmışsa da amacına ulaşmamıştır (Erdem, 2005, s.3) bu durum 19. yüzyıldan itibaren Osmanlının kurumsallaşmaya başlamasıyla daha önem kazanmaya başlamıştır (Uğur, 2018, s.29).

Çocuklara bakış açısıyla alakalı bilgiler Sümer ve Çin’lilere uzanır (Özby vd. 2013). Sümerlerde çocukların kutsallık atfedilmiş, onlara kötülükte bulunanların cezalandırıldığı belirtilmektedir (Kale, 1995, s.51). Hammurabi Kanunları’nda ise çocuklar yanlış yaptıklarında cezalandırılmaktadır. Evlatlık çocuk babaya itaat etmezse dilinin kesilmesi cezasıyla cezalandırılırdı. (Beter, 2010).

Atina Şehir Devleti’nde, çocukların korunmasına dair hukuki ve ahlaki bir düzenleme olmamasına rağmen çocuk mutlak surette

babaya aitti (Bumin, 1983, s.19). Bununla birlikte, Eski Yunan'da, çocukların eğitimi ve öğretimi bağlamında özellikle toplumun üst sınıfındaki ailelerin çocukları için güzel sanatlar öğretiliyor, sporcu olarak gelişmeleri sağlanıyordu. Bu faaliyetler son derece önemli kabul ediliyordu (Yörükoğlu, 1992, s.22).

Öte yandan Isparta'da çocuğun gözetiminde sorumluluk devlete aittir. Bebekler doğumdan sonra sağlık taramasından geçirilip yedi yaşında almak üzere ailelere verilir (Topal, 2006, s.72). Çocuk, güçlü bir asker olabilmesi amacıyla yere yatırılıyor, kamçılanıyor, bu evreyi atlattırsa yetişkin oluyor, geriye kalanlar ise hayatını kaybediyordu (Yörükoğlu, 1992, s.22).

Roma'da babanın çocuk üzerindeki hâkimiyetine sınır yoktu. Çocuk babası tarafından satılabilmekte, terk edilebilmekte ve hatta öldürülebilmekteydi. İmparator Velantianus babanın bu hâkimiyetini kısıtlar (İnan, 1968: 5). Roma'da aile baba, anne, çocuk ve eşlerden oluşuyordu (Yörükoğlu, 1992: 21-22).

Yahudilikte ataerkil bir aile yapısı bulunur. Baba kutsal kitabı okur, ibadetini yapar, ve ailesinin ihtiyacını gidermek için çalışır. Annenin görevi ev hanımlığı yapmak ve çocuk yetiştirmektir, anne ibadetlere katılmazdı (Beter, 2010, s.33). Anne babaya karşı gelmemek yazılı on emirden biri olduğu için anne babasına karşı gelen çocuk taşlanarak öldürülmek suretiyle cezalandırılır (Yörükoğlu, 1992, s.22). Hristiyanlıkla birlikte, merhamet etme yardımlaşma çoğalır. Öldürme, çalma ve zina gibi eylemler büyük günahlardan sayılır. Öksüz ve yetim çocuklar kilisede eğitilmiştir. Ancak, fakat kilisenin çocukların günah ürünü olduğu şeklindeki anlayışı olumlu havayı tersine çevirmiştir. Dayak çocuk terbiyesinde terbiye yöntemi olarak kullanılmıştır (Yörükoğlu, 1992, s.23-24).

Müslümanlık çocuklara merhametli ve toleranslı bir tavır sergiler (Yörükoğlu, 1992, s.24). İslam'da çocuk tamamen temiz ve saftır. Kur'an-ı Kerim ve hadisler çocukların gözetimini ve ahlaken en güzeliyle yetiştirilmesini tavsiye eder. Nisa Suresi'nin ikinci ayeti yetim çocukların mallarını ellerinden almanın büyük bir günah

olduğunu bildirir ve mallarına el koymayı yasaklar. İslamiyetle Arabistan’da kızların canlı olarak yerin altına koyup üzerini toprakla örtme anlayışı sonlanmıştır. Müslümanlar vakıf adını verdikleri hayır kurumlarıyla çocukların gözetimi ve muhafazasını sağlamaya çalışmışlar (Topal, 2006).

Eski Türklerde ailede çocuğun olması pek mühimdir. Toplumda çocuksuz aile kabul görmezdi. Çocuğu olmayan aile ya velisinin rızasını aldıkları çocukları ya da öksüzleri küçük yaşta eve alıp yetiştirirlerdi. Baba çocuğun velisiydi. Baba olmadığında velayet anneye geçerdi (Akyüz, 2010, s.20). Kız çocukları erkek çocuklarla aynı kıymetteydi. Çocuklar babaları ölünce annesine ve kardeşlerine bakmak zorundaydı (Aksoy, 2011, s.12).

Ortaçağ’da çocuk ihmali ve istismarı Avrupa’da yaygındı. Çocuğu koruyan bir anlayış ya da düzen yoktu. Yedi yaşından sonra çocuk çocuk olmaktan çıkar, yetişkin sayılırdı (Onur, 2005, s.101). Çocuk ölümleri çok fazladır ve sıradanlaşmıştır (Postman, 1995, s.31). Çocukların yetişkin sayılmadan hususi bir gözetim ve ilgiye duydıkları çok sonraları kavranabilmiştir (Heywood, 2003, s.17).

14. ve 17. yüzyıllar arası Avrupa’da rönesans ile birlikte yavaş yavaş çocukların gözetimi ve muhafazasının kamunun görevi olduğu düşüncesi oluşmaya başlamış, ‘çocukluk’ olgusuna yönelik bakış açısı büyük ölçüde gelişme göstermişti. Reform hareketleri de çocuklarla ilgili tutumları değiştirdi. 16. yy.da Püritenler -Kutsal kitapları yeniden ve değişik bir anlayışla okumaya özen gösterenler - çocuğun masumluluğu ve saflığı inancını kabul etmeseler de ilk kez bir çocuk gelişim modeli uygulamaya koyarak, anne babalarının onları eğitebileceğini, çocukların öğrenme yetilerine sahip olduklarını düşünmekteydiler. Yine reform yıllarında çocukluğun gelişimi okullaşma ve çocukların eğitimi ile doğrudan bağlantılı olarak kültürel ve ekonomik iki kaynaktan beslenmekteydi (Postman, 1995, s.31).

Bu konuda Locke çocuk zihnini doldurulması gereken boş bir sayfaya benzetir. Bu sayfanın doldurulmasında ailenin, öğretmenin

ve devletin sorumluluğu bulunmaktadır (Postman, 1995, s. 77). Kapitalizmle zenginleşen orta sınıf kâr sağlayacak, çocuklarını iş ve mesleklerinde başarıya ulaştıracak çareler aramaktaydı (Heywood, 2003, s.27). Feodalizmden kapitalizme geçişte burjuva sınıfı oluşmuş, bilim ve teknoloji hızla gelişmiş, çalışma hayatı oldukça karmaşıklaşmış, çalışma hayatının yürütülebilmesi için eğitilmiş insanlara olan ihtiyaç okullaşmada faktör olmuştur. Okullar kurulduktan sonra, bu öğrenimden geçen ilk kişiler orta sınıf ailelerin erkek çocukları olmuştur (Franklin, 1993, s.27).

Çocukların gözetimi ile ilgili vesika İngiltere’de 1601 yılında yürürlüğe giren ‘Fakirler Kanunu’dur. Kanunda gözetime ihtiyacı olan çocukları da fakirler arasında göstermektedir. Gözetime ihtiyacı olan çocuklar gözetimi kabul eden bir ailenin yanında parayla çalışabileceklerdi (Friedlander, 1996, s.18-22).

Rousseau, Avrupa’da aydınlanma çağında çocukların yaratılıştan saf ve günahsız olduğu düşüncesine yeniden seslendirmiş, çocuk ve yetişkin ayrımına da gayret göstermiştir (Onur, 2005, s.25-26). ‘Emile’ adlı kitabında Hristiyanlıktaki ‘yaratılıştan günahkârlık’ inancına karşılık, ‘yaratılıştan saflık’ fikriyle karşı çıkmıştır (Heywood, 2003, s.32). Aslında çocuk yaratılıştan günahkâr ya da kötü olamaz, onları suça bulaştıran toplumun kendisiydi (Bumin, 1983, s.7). Ayrıca Rousseau, yaşamın tabii bir devresi çocukluk devresini çocuğun doyuncaya kadar yaşamadan; çabucak yetişkin olmasını (Kale, 1995, s.52).

Aydınlanma döneminde çocuk okulda eğitim verilmeliydi ancak ‘sanayi devrimi’yle birlikte çocuklar olumsuz çalışma koşullara maruz kalmışlardı. (Postman, 1995, s71). Çocukların düşük ücretle çalıştırılıyordu (Heywood, 2003, s.46). Sanayileşme süratle devam etse de toplumda orta ve zengin tabaka çocuklarında “çocukluk” anlayışı vardı ve güçlüydü. Ancak sanayileşme “çocukluk” düşüncesinin alt tabakalara ulaşmasına engel olmaktaydı (Postman, 1995, s.74). İngiltere’de 19. yy.’a kadar işçiler tahakküm edilerek, çiftlik sahipleri ve işverenler korunuyordu. Çocuklar toprak

sahiplerine veya fabrikatörlere satılmak kiralamak suretiyle zorla çalıştırılmaktaydı (Friedlander, 1966, s.33).

Avrupa’da çocuklara uygulanan yaptırımlar konusunda da durumun iyi olduğu söylenemez. Çocuklar suç işlediklerinde büyüklerle aynı derecede cezalandırılıyordu. 19.yy. dan önce hırsızlık yapan bir çocuk idam edilir, bu ceza da yadırganmazdı (Yörükoğlu, 1992, s.25).

1789 Fransız İhtilali çocuklara dönük gelişmelerin yaşanmasında mühim katkılar sağlamıştır (Bumin, 1983, s.8). Çağdaş manada vatandaşın kendisini ayrılmaz bir parçası saydığı sosyal sözleşmeyle cemiyet ile devlet münasebetleri tekrar düzenlemiştir. Bu manada Batı’da gerçekleşen müspet değişme ve gelişme Fransız İhtilali ile siyasal ifadeye ulaşmıştır. Artık devlet tarafından halk ve çocukların eğitimi için okulun lüzumuna dikkat çekilmiş, okula çocuklarını yollamayan ailelere destek olunmaması karara bağlanmıştır (Bumin, 1983, s.65).

19.yy.da çocuklara dönük gereksinimlerini karşılama amaçlı nitelikli adımlar atıldığı görülür. Amerika Birleşik Devletleri’nde çocukların gözetim ve eğitimi için var olan kuruluşların sayısı artırılmış, İngiltere’de sahipsiz, öksüz ve yetim çocuklara bakım ve gözetim hizmetinde çalışmalar gönüllü topluluklarca yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca çocukların çalışma şartlarının ıslahı ve aile baskısından muhafazası ile alakalı kanunlar yapılmış, ilköğretim mecbur kılınmıştır (Karataş,2007, s.54-57). Mecburi eğitim ve okulların sayısının çoğalması Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’nde bir milattır. Sanayisi süratle gelişen Batılı ülkelerde işçi olarak çalıştırılan çocuk okullaşma sayesinde şahsiyetini kazanmaya ve oluşturmaya başlamıştır (Postman, 1995, s.78).

Bu dönemde Amerika’da çocuk mahkemeleri faaliyete başlamış, İngiltere’de çocuk mahkemeleri sosyal hizmetler alanında yapılacak şahsi faaliyetlerin çoğalmasına yardım etmiştir (Uluğtekin, 2004, s.5-13). Bu mahkemeler suç işleyen, ya da buna zorlanan çocuklara yardım etmişlerdir (Siegel, 1981, s.274).

I. Cihan Harbi'nin olumsuz sonuçlarından en fazla çocuklar ve gençler etkilenmiş, hastalık ve açlıktan çocukların kurtulması için E. Jebb önderliğinde bir çalışma başlatılmıştır. Onun bu çalışması toplumsal farkındalığı artırmış, çocuklara destek hizmeti devam ettirilmiştir. Jebb'in çocukların gözetimi ve muhafazası gayesiyle yazdığı öneriler Birleşmiş Milletler Cemiyeti'nde 'Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi' adıyla genel kurulca kabul edilmiş, tüm dünyaya da duyurulmuştur (İnan, 1968, s.203-204) Beyannameye göre:

1. Çocuğun fiziksel ve ruhsal tekamülü için gerekli şartlar oluşturulmalı.

2. Aç ve hasta çocuk kalmamalı, psikolojisi bozulan çocuklara destek çıkılmalı, suça bulaşan çocuklar iyileştirilmeli, kimsesiz çocuklar gözetim altına alınmalıdır.

3. Acil durumlarda önceliğimiz çocukların bakım ve gözetimi olmalıdır.

4.Çocuk istismardan korunmalı, kendi başının çaresine bakabilecek seviyeye ulaşabilmelidir.

5.Çocukta, kabiliyetlerini insanlık hizmetine sunabilecek bir bilinç oluşturulmalıdır (Beter, 2010, s.47).

1928'de Türkiye, Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi'ni kabul etmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla savaşın olumsuz etkileri çocukları etkilemiş, pek çok ülke bu mevzuda daha dikkatli olmak mecburiyetinde kalmıştır (Sağlam ve Aral, 2016, s.45). "İleride bu dikkat o zamana kadar olan çocuk anlayışını değiştirmiş, yapılan bilimsel çalışmalar çocuğa dönük tüm tanımlama ve kavramların değişimine neden olmuştur (Sağlam, & Aral, 2016, s.45).

Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi 20 Kasım 1959'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 'Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesi' adıyla kabul ve ilan edilir. Beyanname

kapsamı genişletilerek madde sayısı ona çıkarılmış, ilköğretimin mecburi tutulmuştur (Tiryakioğlu, 1991, s.6-14).

Dünyada çocukların savsaklanması ve sömürülmesinin devam etmesinden hareketle Birleşmiş Milletler çocukların problemlerine farkındalık oluşturmak amacıyla 1979 yılını “Dünya Çocuk Yılı” diye kabul ettiğini duyurarak daha kapsamlı bir beyannamenin çalışmalarına başlanmıştır. Kasım 1989’da “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” BMK’nda ilan edilmiştir. Türkiye Eylül 1990’da belgeyi kabul etmiştir. Belge evrensel bazı ölçüleri belirlemiş, ayrıca diğer ülkelerin kendi şartlarını dikkate alarak çalışmalarını bu belgeye göre uyarlaması için imkan vermektedir (Yolcuoğlu, 2009, s.43). Fakat Türkiye 17, 29 ve 30.maddelerine T.C. Anayasası ve Lozan Barış Antlaşması’nı gerekçe göstererek çekince koymuştur.

Islahhaneler:

19. yy.da Tuna Valisi Mithat Paşa çocuk ıslahhanelerini kurmuş, ardından dönemin İç İşleri Bakanlığı tarafından yayınlanan genelgeyle din ayrımı yapılmadan on üç yaşından küçük, kimsesiz çocuklara, ailesi olan yoksul çocuklara muhafaza ve gözetim üzere hizmetine başlanmıştır (Öztürk, 1999, s.45). Ayrıca suç işlemiş çocuklar da hizmetten yararlanabilirdi (Uluğtekin, 2004, s.45).

Darüşşafaka:

1864’te Yusuf Ziya Paşa tarafından Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiyye ismiyle fakir Müslim çocukların okuması amacıyla bir dernek kurulur. Başlangıçta derneğin gayesi çalışan gençleri eğitmektir. Daha sonraları fakir çocukların eğitim ihtiyacını karşılayan bir kurum haline gelmiştir. Dernek tüzüğünde on yaşını doldurmamış kız veya erkek çocukların bütün ihtiyaçlarının giderilmesini amaçlamıştır. Bugün “Darüşşafaka” adıyla faaliyetini sürdüren bu kurum ayırım gözetmeksizin yoksul öksüz ve yetim çocuklara gönüllü olarak eğitim hizmeti vermektedir (Ayhan, & Maviş, 1994, s.7-9).

Darülaceze:

1877-1878 yıllarında Osmanlı ile Rusya savaşmaktaydı. Başkent İstanbul'a savaştan etkilenen bölgelerden göçler başlamış buna bağlı olarak fakirlik artış göstermiştir (Ünal, 2012, s.17). Fakirlik nedeniyle dilenenlerin sayısı çoğalmış, bu durum vatandaşın keyfini kaçırmış yazılı basında soruna çözüm bulunulması istenmiştir (Özbek, 2009, s.23-26). Sadrazam Halil Paşa'nın çabası ve padişah II. Abdülhamit'in para yardımıyla ihtiyaç sahibi insanların bakımı ve muhafazası için Darülaceze faaliyete geçmiştir. (Özkan, 2006, s.213). Günümüzde Darülaceze faaliyetlerini sürdürmektedir (Uğur, 2018, s.32).

Hamidiye Etfal Hastanesi:

1898'de padişah II. Abdülhamit kızının difteriden vefat edince bir çocuk hastanesi yaptırmış bu hastaneyi yaptırmıştır. Hastane adıyla faaliyetini sürdürmektedir (Yıldırım, 2010, s.29).

Darül hayr-ı ali:

Kimsesiz Müslüman çocukların sanayi okullarına yetiştirilmesi amacıyla bir yurt olarak düşünülmüş, 1903'te açılmıştır (Kesgin, 2016, s.142). Sağlıklı, on yaşını doldurmamış fakir aile çocukları kabul edilmiştir (İşeri, 2014, s.56). Varlığını uzun süre devam ettiremeyen müessese altı yıl sonra kapatılmıştır.(Kesgin, 2016, s.142).

Darüleytamlar:

Osmanlı Devleti son döneminde girdiği savaşlarda çok fazla toprak yitirmiş, çok sayıda asker kaybetmiş, bu bölgelerden göç almaya başlamış kimsesiz çocuklar çoğalmaya başlamıştır. Bu çocuklara sahip çıkmak, için kurulan kurumlardır (Şafak, 2013, s.264).

Cumhuriyet Dönemi:

Bu dönemde uzun süren savaşlar sonucunda kimsesi olmayan korunma ve bakım ihtiyacı olan çocuklara sahip çıkabilmek için hükümet var olan kurumlardan faydalanmıştır (Uğur, 2018, s.35). Ayrıca uzun süren savaşlara bağlı olarak ülkenin nüfusu azalmış, boş duran tabii kaynakların işletilmesi için işgücü gereksinimi artmıştır. Bu nedenle nüfusun süratle artırılarak iş dallarında nitelikli personelin yetiştirilmesi düşünülmektedir. (Aydoğan, & Çoban, 2016, s.122).

Yeni hükümet 1920’de ülke genelinde Darüleytamları yaygınlaştırarak dönemin Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlıkları’ bağlamış ve bu kurumlara kabul edilecek çocuklar için gerekli şartlarla alakalı bir yönetmelik yayınlamıştır (Erkan ve Erkan,1987, s.64-65). Osmanlı zamanında kurulmuş olan çocuk koruma dernekleri kapatılmış, sadece Ankara’daki Himaye-i Etfal Cemiyeti varlığını sürdürmüştür. Mustafa Kemal 1934’te bu kurumun adını Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu biçiminde ismini değiştirmiş, kurum faaliyetini sürdürmüştür (Çavuşoğlu, 2005, s.6).

Cemiyet daha sonraki yıllarda 1922-1924 yılları arasında çocukların gözetimi ve muhafazası hususunda pek çok kurumla birlikte çalışmıştır. Birçok kuruluşla hizmet vermeye devam etmiştir. Çocuk muayenahaneleri, dispanserleri, çocuk kütüphaneleri, kreşler gibi kuruluşlar yer alır (Çavuşoğlu, 2005, s.48-79). 1929 yılında çocuklar için dış tedavilerinin yapısı amacıyla dış muayenahaneleri açılmış, çocukların bakımı konusunda uzman personel ihtiyacını gidermek için ‘Çocuk Bakıcı Okulu’ hizmete başlamıştır (ÇHGM, Tarihçe, 2017).

1929’da yaşanan büyük krizden sonra iktisat politikalarına ağırlık verilmiş, serbest iktisat politikalarından vazgeçilmiştir (Şişman, 2017, s.9). Ülkenin farklı yerlerinde fabrikalar yapılarak kamuda çalışan işçi sayısı artırılmıştır.

Devletin kendi ayakları üzerinde durabilmesi, Batılı ülkeler seviyesine gelebilmesi için tüm toplum kesimlerinden topyekun üretime katkı sağlamaları beklentisi vardı. Doğal olarak çocukların da üretim faaliyetlerinde yer aldıklarını gerçeğini de yadsıyamayız. Mesai saatleri artırılmış, üretim yerlerinde ve fabrikalarda çocuk işgücü sayısı artmıştır (Işıkçı ve Karatepe, 2016, s.84).

Bundan hareketle yeraltında çocuk işçilerin çalıştırılması engellenerek, mesai saatleri azaltılmıştır doğrultuda “Cumhuriyet’in ilk yıllarında 1921 yılında yürürlüğe giren ‘151 (Şişman, 2017, s.8). Genel Halk Sağlığı yasasıyla 1930’da on iki yaşını doldurmamış çocukların yeraltında, sanayide ve üretim yerlerinde çalışması engellenmiştir. Yasaya göre on iki ila on altı yaş arasındaki sekiz saatten fazla çalıştırılmazdı (Makal, 2006, s.7-8).

Günümüz Çocuk Koruma Politikaları ve Kanuni Dayanaklar:

1982 Anayasası: 1982 Anayasası ikinci maddesinde devletin niteliklerini belirtmiş, sosyal devlet ilkesinden hareketle fakirlik ve adaletsizliğin azaltılmasını, yurttaşların sosyal hizmetlerden faydalanabilmesi için gerekli tedbirleri alma görevinin devletin sorumluluğunda olduğunu belirtmiştir (Yolcuoğlu, 2009, s.61).

2010’da Anayasa’nın onuncu maddesinde yapılan değişiklikle çocuklar için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılamayacağı, her çocuğun korunma, bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahip olduğu; devletin her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alacağı belirtilir.

2828 Sayılı Sosyal Hizmet Kanunu:

Kanunun birinci maddesi ‘Bu kanunun amacı korunma, bakım veya yardıma muhtaç olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatların kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemektir’ şeklindedir. Kanunun 3.maddesi korunmaya ihtiyacı olan çocukları: beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; ana babasız, ana veya babası veya her ikisi belli olmayan, ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan başıboşluğa sürüklenen çocuklar şeklinde açıklar (Yolcuoğlu, 2009, s.62).

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu:

Kanunla ailesinde istismar edilen zorla suç işletilen, korunmayan ihtiyacı olan çocuk hakkında daha önce çıkarılan kanunlardaki boşluklar doldurulmaya çalışılmış, hükümler birleştirilmiştir (Beter, 2010, s.64).

Kanunun ikinci maddesi korunma ihtiyacı olan çocuklarla ilgili alınacak önlemler ve çocuklarla ilgili uygulanacak güvenlik önlemleri, çocuk mahkemelerinin kuruluş görev ve yetkilerini belirlenmiştir. Yine kanunda çocukların mümkünse öncelikle ailelerinin yanında korunması için danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma tedbirler öngörülmüş, bu tedbirlerin nasıl uygulanacağı yönetmelikle açıklanmıştır. Yayınlanan yönetmelikte tedbirlerin nasıl uygulanacağı ve bu uygulamalardan hangi bakanlığın sorumlu olduğu açıklanmıştır.

Eğitim tedbiri çocuğun bir eğitim kurumunda gündüzlü veya yatılı olarak devamına, bu şekilde eğitim alması mümkün olmayan çocukların evde eğitim almalarına, özel eğitim almaları gereken çocukların ihtiyaçları doğrultusunda ilgili bir eğitim kurumunda eğitim almasına kendilerine, ailelerine, öğretmenlerine ve okul personeline, uzman personel, araç ve gereç sağlanmasına yönelik

tedbirler ile iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat (Akyüz, 2010, s.313-314).

Medeni Kanun:

Medeni Kanunun 169. maddesi boşanma ve ayrılık davası açıldığında hâkim dava sürecinde eşlerin barınma, geçinme, mallarının yönetimi, çocukların gözetimiyle alakalı geçici önlemleri re'sen alır, demektedir; 185. maddesi evli eşlerin çocukların bakımı, eğitimi ve gözetiminden beraberce sorumlu olduğunu belirtir, 338.maddesi ise eşler, ergin olmayan üvey çocuklarına da özen ve ilgi göstermekle yükümlüdürler, der. Yine kanunun 346.maddesi çocuğun menfaati ve gelişmesi tehlikeye düştüğünde ana ve baba duruma çare bulmaz veya bunlara güçleri yetmezse hâkim çocuğun korunması için uygun önlemleri alır, 347.maddesi ise çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunur veya çocuk manen terk edilmiş halde kalırsa hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilir diyerek çocukların korunmalarını sağlamaktadır (Uğur, 2018, s.65).

Ceza Kanunu:

Ceza Kanunu'nun 31.maddesi suçu işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumlulukları olmadığını, hakim tarafından çocuklara özgü güvenlik tedbirinin alınabileceğini söyler. 103.maddesi 'Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır, der. Cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması halinde üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına çarptırılır, demektedir. 104.maddesi cebir, tehdit ve hile olmaksızın on beş yaşını bitirmiş çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır' der. 226.maddesi çocuklara müstehcen görüntü, yazı veya sözleri içeren ürünleri çeşitli şekiller altında gösteren kişileri altı aydan iki yıla kadar hapis ve adli para cezası ile cezalandırılır; 229.maddesi de çocukları dilencilikte araç olarak kullananların bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır, demektedir.

233.maddesi de anne ve babaların yükümlölüklerini ihmal etmelerinin suçtur, der (Uğur, 2018, s.65-66).

İş Kanunu’nda Çocuklar:

Kanun’un 71. maddesine göre on beş yaşını doldurmamayanların çalıştırılmalarını yasaklar, on dört yaşında olanların eğitimine engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilir, der. 72.maddesi maden ocakları, kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yeraltında veya su altında yapılacak işlerde on sekiz yaşını doldurmamayanların çalıştırılmasını yasaklar (Uğur, 2018, s.66).

Bakanlığın Koruma Politikaları:

Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde yoksullukla mücadele ve sosyal yardımlarla ilgili ülke genelinde oluşturulacak hedef ve stratejilerin belirlenmesi ve uygulamasında sorumlu bir genel müdürlüktür (Uğur, 2018, s.67-68).

Aile Yardımları İçerisinde Çocukların Korunmasına Yönelik Hizmetler:

Doğum Ödeneği: 15 Mayıs 2015 tarihinde uygulamaya başladı. Vatandaşlarının sağ olarak doğan birinci, ikici ve üçüncü çocuklarına yardım yapılmaktadır (ASPB, 2017, s. 52)

Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı: İhtiyaç sahibi, babası askerde olan on sekiz yaşını doldurmamış küçük çocuklar için yapılan para yardımısıdır. 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu esas alınarak yapılmaktadır. 2023 yılının güncel rakamı aylık ödeme miktarı 350 TL’dir (ASHB, 2023).

Öksüz ve Yetim Yardımı: On sekiz yaşından küçük, annesi veya babası ölmüş ihtiyaç halindeki çocuklar için ödenen yardımdır (ASPB, 2017, s. 53).

Eğitim Yardımları: Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü tarafından birçok değişik hizmet adıyla ödenmektedir (ASPB, 2017, s. 54).

Eğitim Materyali: Fakir ailelerin ders kitaplarının haricindeki eğitim materyali gereksinimlerini karşılamak için yapılan yardımlardır (ASPB, 2017, s. 54).

Koşullu Para Yardımı: Yoksul aile çocuklarının eğitime devam etmelerini hedefleyen nakit yardımlarıdır. Milli Eğitim Bakanlığı programın amacına uygun olarak yürütülebilmesi için ‘e okul’ sistemi üzerinden öğrencilerin okula devamının takibini yapmaktadır (ASPB, 2017, s. 55).

Öğle Yemeği Yardımı: 1997 senesinde başlatılan sekiz senelik zorunlu eğitim bağlamında taşınalı eğitimin verildiği okullara gitmek mecburiyetindeki öğrenciye 2003 senesinden itibaren verilen öğle yemek yardımudur. İl ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından bu hizmet yürütülmektedir (ASPB, 2017, s. 55).

Parasız Ders Kitabı Yardımı: 2003 senesinden beri gelirine bakılmadan ilköğretim çocuklarının ders kitapları ayrılan bir fonla Bakanlık tarafından ücretsiz olarak dağıtılmaktadır (ASPB, 2017, s. 55).

Öğrenci Taşıma, Barınma ve İaşe Yardımı: Yoksulluk riski altında bulunan ailelerin çocuklarının okula devamını sağlamak amacıyla taşınalı sistem kapsamında bulunmayan öğrenciler için yapılan yardımlardır (ASPB, 2017, s. 55).

Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması: Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin okullarına ücretsiz olarak götürülmesini ve eğitimlerine devamını sağlayan yardımlardır (ASPB, 2017, s. 55).

Şarhlı Sağlık Yardımları: 0-6 yaş çocukların devamlı doktor kontrolüne götürülmelerinde yapılan sağlık yardımlarıdır. Annelerin hamile olduğunda çocuğu koruma amaçlı düzenli doktor kontrolüne gitmeleri ve doğumu hastanede yapmaları karşılığında yapılan yardımdır (ASPB, 2017, s. 56).

Genel Sağlık Sigortası Gelir Tespiti ve Pirim Desteği: 2012 yılından itibaren başlatılan bu uygulama ile 18 yaşın altındaki bütün çocuklar sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanmaktadır (ASPB, 2017, s. 57).

Koruyucu Aile Hizmeti: Farklı sebeplerle aileleri tarafından bakılmayan çocukların devletin gözetimiyle gönüllü ya da ücretli olarak başka ailelerde geçici bakıldıkları hizmet modelidir (ASPB, 2017, s. 78).

Evlât Edinme: Kendi ailelerinin yanında bakımları sağlanamayan çocuklar için uygulanan bir modeldir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından durumu uygun olan ailenin yanına çocuk verilmekte, yaklaşık bir yıllık bir izleme sürecinden sonra yapılan değerlendirmeler neticesinde yararlanılmaktadır. Çocuk ailenin öz çocukları gibi eşit haklardan faydalanmakta ve soy ismini almaktadır (ASPB, 2017, s. 79).

SONUÇ

Tarihi süreç içerisinde diğer toplumlar ve medeniyetler açısından ülkemizi kıyasladığımızda kültürün, aile yapısının ve toplumsal dayanışma ve yardımlaşmanın etkisiyle çocuğa yönelik bakış açısının daha ileri bir konumda olduğu düşünülebilirse de önümüze bakıp daha iyisini uygulama safhasına geçmemiz gerekir.

Ülkemizde çocukların durumu ve çocuklara yönelik politikalara baktığımızda içinde yaşanan zamanın, sosyal devlet anlayışının, uluslararası bağlayıcı sözleşmelerin etkisi ile kaynağını yasalardan alan politikaların ve çocuk koruma programlarının uygulandığını görüyoruz. Ancak bunun yeterli olduğunu söyleyemeyiz. Geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızın bedensel ve ruhsal yönden ihtiyaçlarının giderilmesi, onların geleceğe sağlıklı bir biçimde hazırlanabilmesi içinde bulunduğumuz zamanın koşulları dikkate alınarak yetiştirilmesi devletin sorumluluğu altındadır.

Çocuk hakları konusunda toplumsal farkındalığı artırmak, fırsat eşitliğini sağlamak, eğitim, ekonomi ve sağlık, adalet konularında nitelikli hizmetler sunabilmek, çocuk işçiliği ve çocuk istismarının önüne geçmek, bu konuda varsa mevzuattaki eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir.

Bu husustaki politikaları belirlerken gelişmiş ülkelerdeki uygulamalar da incelemeli, ülkemize uygun olanları hayata geçirebilmeyiz. Bu hususta sadece politika yapıcılarının değil sivil toplumun da katılımını sağlaması faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- ASPB. (2017), ASPB 2016 Yılı İdari Faaliyet Raporu.
- ASHB. (2023).Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Erişim Adresi <https://www.aile.gov.tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/muhtac-asker-cocugu-yardimi/#:~:text=Muerta%C3%A7%20Asker%20%C3%87ocu%C4%9Fu%20Yard%C4%B1m%20Program%C4%B1nda,tutar%C4%B1nda%20d%C3%BCzenli%20nakdi%20%C3%B6deme%20yap%C4%B1%C4%B1r>.
- Aksoy, İ. (2011),Türklerde aile ve çocuk eğitimi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(16), 11-19.
- Akyüz, E. (2010), *Çocuk hukuku çocukların hakları ve korunması*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aydoğmuş, K. vd. (2006), *Anne – Baba Okulu*. İstanbul.
- Aydoğan, E. & Çoban, E. 2016, Türkiye’de nüfus sayımları ve uygulanan nüfus politikaları, Yaşam Bilimleri Dergisi, 6(2/1), 113-125.
- Ayhan, H. & Maviş, H. 1994, Darüşşafaka, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 9, 7-9
- Beter, Ö. (2010), *Türkiye ve İngiltere’de çocuk koruma istemleri (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bumin, K. (1983). Batıda devlet ve çocuk. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Çağlar, D. (1973), *Türkiye’de korunmaya muhtaç çocuklar ve eğitimlerine genel bir bakış*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 6(1),59-111.
- Çavuşoğlu, T. (2005), *Sosyal Hizmetlerin Yakın Tarihinden Sayfalar-Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Yaprakları (1917-1983)*, Ankara, Sabev Yayını.

Çocuk ne demek TDK Sözlük Anlamı (sozluk.gov.tr)
(E.T:22/12/2022).

ÇHGM. Tarihçe. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Web Sitesi. Erişim tarihi: 16.12.2017, <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/hakkimizda/tarihçe>.

Doğan, M. (2011). Türkiye'de uygulanan nüfus politikalarına genel bakış. Marmara Coğrafya Dergisi(23), 297-298.

Friedlander, W. A. 1966, *Sosyal refah hizmetine başlangıç*. 2. b.(Çev). R. Taşcıoğlu,, Ankara, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, s.18-22.

Heywood, C. 2003. *Baba Bana Top At! Batı'da çocukluğun tarihi*. 1. b.(Çev). E. Hoşsucu, İstanbul, Kitap Yayınevi.

Işıkcı Y.& M. Karatepe S. *Türkiye'de Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları ve Tarihsel Analizi*, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, (2016), Cilt:7, Sayı:1.

İnan, A. N. (1968). Çocuk hukuku. İstanbul: Ankara Üniversitesiİşeri, M. (2014), *Osmanlı çocuk koruma sistemi ve Darüleytamlar (1851-1923) (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi)*.

Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Hizmetler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, s.53.

İşeri, M. (2014). Osmanlı çocuk koruma sistemi ve Darüleytamlar (1851-1923) (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi). Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Hizmetler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı.

Kale, N.(1995), Çocuk ve ceza olgusuna, felsefi bir yorum. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 49-58.

Karatay, A. (2007), *Cumhuriyet dönemi korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin politikanın oluşumu (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kesgin, S. (2016). Osmanlı'nın son döneminde kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukların eğitimi ve topluma kazandırılması: Kastamonu örneği. *Dini Araştırmalar*, 19(50), 135-158.

Makal, A. (2006), *Çocuktum, ufacıktım... Türkiye'de 1920-1960 döneminde çocuk işçiliği*. Ankara; Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi,

Özbay vd. (2013), *Kurum Bakım Türlerinin Etki Analizi*, Ankara, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Gazi Üniversitesi.

Özbek, N. (2009), Osmanlı İmparatorluğu'nda dilencilere yönelik devlet politikaları ve kamusal söylemin değişimi. *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı*, 17-44.

Özkan, S. (2006), Türkiye'de Darüleytamların gelişimi ve Niğde darüleytamı, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 211-229.

Öztürk, C. (1999), İslahane, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (19), 190- 191.

Postman N. (1995), *Çocukluğun yok oluşu*, (Çev.) K. İnal, Ankara: İmge Kitabevi.

Sağlam, M. & Aral, N. (2016), *tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramları*, *Çocuk ve Medeniyet*, (2), 43-53.

Şafak, N. (2013), Darüleytam'da çocuk olmak: On Çocuk On Portre.FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, (2), 262-283.

Şirin, Tolga (2010), “Yeni Anayasa Taslağı ve Çocuk” <http://tolgasirin.com.tr/Yeni%20Anayasa%20ve%20%C3%87ocuk.html+%22%C3%87ocuk+Haklar%C4%B1+Konusunda+Temel+Yakla%C5%9F%C4%B1mlari+paternalist%22&ct=clnk>. Erişim Tarihi: 03.11.2022

Şişman, Y. (2017), *Türkiye’de sosyal politikanın dünü, bugünü: hayırseverliğin kurumsallaşması mı? gelişim mi?* *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 1-22.

Topal, Ş. 2006. Korunmaya Muhtaç Çocukların Bakımı ve Gözetimi Açısından İslam Hukukunda Velayet ve Vesayet Yetkisi, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6(2), 249-273.

Tiryakioğlu, B. 1991, *Çocukların korunmasına ilişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku*, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.

Uğur, Ç. S. (2018), *Türkiye’de çocuk koruma politikaları: Sosyal ve ekonomik destek hizmetinin rolü*. Ankara

Uluğtekin, S. (2004). *Çocuk mahkemeleri ve sosyal inceleme raporları*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği.

Ünal, V. (2012). Osmanlının son dönemlerinde korunmaya muhtaç çocuklar için kurulan sosyal hizmet kuruluşları. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(2), 1-27.

Yolcuoğlu İ. G. (2009), *Türkiye’de çocuk koruma sisteminin genel olarak değerlendirilmesi*. Aile ve Toplum, Yıl:11, Cilt:5,Sayı:18, 43-45.

Yolcuoğlu, İ. G. (2009), *Çocuk koruma sisteminde aileyle çalışmanın esasları: İstanbul örneğinde çocuklar ve ailelerinin gereksinimler, güçlülük ve risk faktörleri açısından değerlendirilmesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı, Ankara.

Yörükoğlu, A. (1992), *Değişen toplumda aile ve çocuk*, İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.

Türkiye’de Aile ve Çocuk Olmak

Sosyal Politika Çerçevesinde Teorik Değerlendirmeler

Bilindiği gibi toplumların temelini oluşturan en önemli öge ailedir. Bir ailenin de en önemli öğeleri kuşkusuz ebeveyn ve çocuklardır. Günümüzde bütün toplumların sağlam temel üzerine inşası elbette sağlıklı bir çocukluk döneminden ve sağlıklı ailelerin kurulmasından geçmektedir. Her toplumun aile ve çocuklara yönelik sosyal politikaları olduğu gibi toplumumuzda da aile ve çocuğa yönelik sosyal politikalar mevcuttur. Var olan sosyal politikaların uygulanabilirliği de elbette yetkin ve liyakat sahibi profesyonellerce mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de aile ve çocuk konusunun kapsamlı bir şekilde ele alınması için toparlanmış ve bir araya getirilmiş bir kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kitapta söz konusu ihtiyaca yönelik olarak “tarihsel süreçte aile ve çocuk”, “ailenin korunması ve kadına yönelik şiddetin önlemesi”, “aile içinde sağlıklı iletişim ve iletişimin önemi”, “aile içinde ebeveyn rolleri ve sorumlulukları”, “aile danışmanlığı ve yaklaşımları”, aile ve çocuk mahkemelerinde arabuluculuk”, “sağlıklı ve sağlıksız aile özellikleri”, “tek ebeveynli aileler”, “ailede çocuk hak ve sorumlulukları”, “çocuk hakları” “Türkiye’de çocuk adalet sistemi”, “çocuk hakları ve çocuk istismarı” ve “Türkiye’de çocuk politikaları” gibi önemli konular literatür çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bahsi geçen konuların teorik değerlendirilmeleri yapılırken, uygulamada ya da pratikte ne gibi eksiklikler ve sıkıntıların olup olmadığı da tartışılmaktadır. Sosyal hizmet mesleğinin eleştirel yaklaşım modelinden de faydalanılarak aile ve çocuk konusunda var olan sosyal politikaların daha işlevsel olabilmesi adına uygulamaların geliştirilmesi ve dönüştürülmesi açısından oldukça önemli bilgilere yer verilmiştir. Sonuç olarak bu kitap, Türkiye’de aile ve çocuğa sahip olanlara, bilimsel ve akademik çalışma yapanlara, öğrenci, öğretici/eğitici ve bütün meslek gruplarının okuyabileceği bir eser olarak toparlanmıştır. Özellikle yaşadığımız toplumda kadın ve çocukların sahip oldukları hakların neler olduğu, anne ve babalarının hak ve sorumlulukları gibi bilgileri içinde barındırması bağlamında da oldukça büyük önem arz etmektedir. Bu kitapta emeği geçen bütün bölüm yazarlarını ve öğrencim olan Doç. Dr. Rasim BABAHAÑOĞLU’nu tebrik eder, başarılarının devamını dilerim...